

Victor Gabriel Osăceanu

*Pagini de diplomație românească
România și Societatea Națiunilor*

**Carte apărută cu sprijinul
Consiliului Local din Roșiorii de Vede și al
Casei Municipale de Cultură**

Editura AIUS
Str. Pașcani, nr. 9, 200151
Teș./fax: 0251-596136; tel. 0351-467471
e-mail: editura_aius@yahoo.com
www.aius.ro

ISBN 978-606-8021-55-3

VICTOR GABRIEL OSĂCEANU

**PAGINI DE DIPLOMATIE
ROMÂNEASCĂ**

**ROMÂNIA ȘI SOCIETATEA
NAȚIUNILOR**

**Țin să aduc mulțumirile mele
Domnului Primar Ion Nuțu și
admirabilului personal
al Casei de Cultură
pentru sprijinul acordat,
făcând posibilă apariția acestei cărți**

CUVÂNT ÎNAINTE

Consider că tematica prezentată surprinde cum nu se poate mai bine una din laturile deosebite ale istoriei românilor, cea referitoare la aportul diplomației românești în susținerea unei politici de apărare a valorilor păcii și securității pe glob, de eradicare a războaielor, a oricăror surse conflictuale.

Secolul XX este cu siguranță cel mai complex din istoria omenirii, fiind și vârful evoluției sale, dar aducând cu sine și cele mai mari și distrugătoare conflagrații cu caracter mondial. Pagina scrisă de poporul român, de România, nu putea trece neobservată, de remarcat fiind între altele, implicarea activă a țării noastre în politica Societății Națiunilor, în perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale.

Am dorit să surprind în lucrarea mea, inteligența, tenacitatea, profesionalismul de care au dat dovadă diplomații români, făcând cunoscut, prin activitatea, prin inițiativele și atitudinea lor exemplară, numele țării noastre în lume și culegând aprecierile sincere ale opiniei publice internaționale. Acești oameni, și-au servit cu devotament țara, cu armele lor proprii, diplomatice, ale minții, iar câmpul lor de luptă a fost cel al păcii și războiului.

Tot așa cum vorbim de faptele unor mari conducători ai noștri, de marile personalități ale istoriei moderne și contemporane românești care au realizat Revoluția de la 1848, Unirea de la 1859, Independența și Marea Unire de la 1918, de ce nu ne-am referi mai pe larg și la pleiada marilor noștri diplomați din perioada interbelică, despre a căror activitate în general nu se cunosc multe lucruri? Rolul unui istoric este și acela de a scoate la iveală, de a sintetiza și aspecte mai puțin

cunoscute și dezbătute ale istoriei. Deși aspectele pur diplomatice nu par prea dinamice și atractive, voi căuta să relev esența și dinamismul subtil al acestora.

Românii, prin străluciții lor diplomați au fost, fără exagerare, printre susținătorii principali ai păcii, aceasta când o serie de state, puteri de prim rang au dus în mod intenționat sau din ignoranță fie o politică ambiguă, oscilantă, superficială, fie revizionistă, inconciliabilă, ostilă păcii și securității. Românii au apărat cât au putut ceea ce alții n-au știut să apere sau au contestat, neonorând principiile și idealurile propuse inițial de acest for mondial, Societatea sau Liga Națiunilor.

A discuta despre Nicolae Titulescu înseamnă a te referi la unul din marii noștri români, care prin munca sa de excepție a fost un adevărat mentor al diplomației românești, a canalizat toate resursele diplomației românești, aducând numele României la cel mai înalt nivel. Dar diplomația românească la Societatea Națiunilor nu înseamnă doar Nicolae Titulescu ci și multe alte nume, e drept trecute mai în umbră, care s-au făcut remarcate prin activitatea și inițiativele lor pe care mi-am propus să le fac mai cunoscute.

De asemenea, intenționez ca în lucrarea mea să analizez participarea românească nu numai sub aspect politico-diplomatic, dar și cultural, intelectual, pentru că România a jucat un rol semnificativ și din acest punct de vedere, prin personalități deosebite precum: Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Emil Racoviță, Gheorghe Țițeica. Este deci un prilej de mândrie pentru noi românii pe care țin să-l fac remarcate.

Ca un arc în timp, pot fi trase concluzii comparative între și prestața diplomației românești în această perioadă axată în principal pe Societatea Națiunilor, cea de mai târziu în Organizația Națiunilor Unite, succesoarea acesteia și bineînțeles cea de astăzi pentru care poate fi considerată un punct de reper și un model de urmat. Acest fapt este un scop important pe care l-am urmărit în lucrarea mea, acela de a scoate în evidență poate

cea mai strălucită pagină a istoriei diplomației românești. Și când afirm acest lucru vreau să precizez că nu intenționez deloc să mitizez acest aspect al istoriei românești.

Am considerat că este interesant de scos în evidență și viziunea românilor despre rolul și activitatea Societății Națiunilor, despre participarea țării noastre la activitatea sa, referindu-mă la opinia publică, la scena politică românească, cu punctele de vedere ale partidelor politice de-o coloratură sau alta, ale monarhiei, ale personalităților intelectuale și bineînțeles glasul mass-mediei românești interbelice.

Am găsit de cuviință că înainte de a scoate în evidență rolul, contribuția românilor la Societatea Națiunilor, este necesar de a o face cunoscută prin aspectele sale relevante care i-au marcat existența, apoi să așez pe acest fundal edificator participarea românească și în acest fel să realizez o lucrare cât mai completă, în care să culeg tot ce este mai important referitor la acest subiect, de altfel foarte generos prin vastitatea sa. Așa cum cititorii își vor da seama, este o încercare de sistematizare și ordonare a informațiilor legate de Societatea Națiunilor, bazată pe o muncă intensă de arhivă, pe multe documente, lucrări specifice și articole de presă. Practic, voi încerca să realizez în același timp, „două cărți într-una singură”, prima carte de la noi care tratează integral acest capitol de istorie.

Trag speranța că demersul meu de a prezenta atât evoluția Societății Națiunilor dar mai ales, participarea României la evoluția acesteia va fi unul cât mai reușit.

Autorul

CAPITOLUL I. SOCIETATEA NAȚIUNILOR. ISTORIC, PREZENTARE GENERALĂ

1. CONSTITUIREA SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR

* * *

Premisele istorice ale constituirii Societății Națiunilor

Primul Război Mondial (1914-1918), reprezentase cea mai mare și mai groaznică conflagrație pe care o cunoscuse omenirea până atunci. Ca atare și măsurile care se impuneau pentru a nu se mai repeta în viitor o astfel de confruntare între națiuni, trebuiau să fie unele de excepție. Pentru garantarea eficienței acestor măsuri, era necesară după război crearea unei alianțe la nivel mondial a tuturor statelor și popoarelor doritoare de pace și securitate care împreună să preîntâmpine și să soluționeze toate situațiile conflictuale, divergențele și intențiile expansioniste, revizioniste. Aceasta deoarece a crede, chiar și după dezastrul umanitar provocat de Marele Război, în asigurarea unei păci fără eforturi, ar fi fost o utopie. Doar acțiunea energică, conjugată a popoarelor reunite, ar fi însemnat o șansă reală pentru menținerea păcii și liniștii pe glob. Era desigur nevoie, mai mult ca oricând, de solidaritatea dezinteresată a națiunilor. Concretizarea acestei solidarități, inexistente până atunci în istorie, devenea posibilă prin întemeierea unui organism la nivelul cel mai înalt, mondial. Acesta avea

să devină Societatea (Liga) Națiunilor, cu siguranță printre cele mai importante consecințe ale războiului.

Acest for internațional se constituia ca o emanație a structurilor politice, dar și a voinței și a presiunilor morale ale națiunilor, a naționalităților, pentru „închegarea unei comunități prietenești și egalitare între ele, bazate pe principiul *echilibrului forțelor*, creator al păcii armate”¹. Această asociație a popoarelor trebuia considerată ca „cea mai înaltă afirmație a ideii patriotice și naționale și a ideii de solidaritate umană”².

Dorința generală a opiniei publice pentru înființarea unei Societăți a Națiunilor a putut fi materializată și datorită existenței și acțiunii unor oameni politici deosebiți și ai planurilor și proiectelor lor de unire a națiunilor.

Fără a considera că Societatea Națiunilor este în întregime rezultatul concepțiilor președintelui S.U.A., Woodrow Wilson, trebuie să recunoaștem că acest lider de excepție pe care America

l-a dat, a fost mentorul acestei organizații, el transformând în mod legitim, toate ideile, proiectele teoretice formulate până atunci într-un rezultat practic, concret, la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920).

Președintele Wilson, mentor al Societății Națiunilor

¹ Gheorghe Sofronie, *Contribuție la cunoașterea Societății Națiunilor*, București”, Bucovina”, I. E. Toronțiu, 1927, p. 7.

² Léon Bourgeois, *L'oeuvre de la Société des Nations (1920-1923)*, Paris, Payot, 1923, p. 74.

Punctul 14, ultimul din Planul lui Wilson, prezentat de președinte în Congresul american la 8 ianuarie 1918, a pus bazele viitoarei cooperări internaționale sub toate aspectele, nu doar politic, dar și economic, comercial, financiar, științific și cultural.

„O generală asociere a națiunilor va fi formată pe baza tratatelor desemnate spre a da garanții mutuale ale independenței politice și integrității teritoriale ale statelor mici sau mari, dar egale”. Cuvintele sale exprimau succint dar elocvent țelul viitoarei Societăți.

Pentru conturarea acestui obiectiv promovat de filozofi, oameni politici, în numele popoarelor, a fost nevoie ca omenirea să plătească cel mai mare tribut de sânge „, a fost nevoie de suferințe teribile pentru ca guvernele care conduc destinele politice ale umanității să se supună obligațiilor care fac posibile transformarea în realitate a viselor pe care umanitatea le-a avut mult timp pentru o astfel de Societate”³.

Se pune întrebarea legitimă. Cum s-a ajuns aici? Întemeierea Societății sau Ligii Națiunilor nu a fost o oportunitate exclusivistă a acestui Prim Război Mondial. Ideea unei Societăți a Națiunilor este destul de veche, desigur exprimată sub diferite forme, specifice epocilor istorice.

Astfel, din antichitate și până în secolul XX, au fost emise două principii fundamentale⁴:

1. Principiul monarhic, prin care această Societate era considerată o monarhie universală care absoarbe într-un singur stat toate statele existente. Apare evident că soluția ar fi însemnat realizarea unei uniri prin forță de către un suveran atotștăpânitor și nu prin colaborarea statelor și popoarelor. Ne ducem cu gândul la modelele sugerate de imperiile universale, cel

³ Erik Colban, *La Société des Nations*, în *Politica externă a României*, manuscris în lb. engleză, București, 1937, p. 36, Arhiva M. A. E., fond T. 34; Gheorghe Sofronie, *op. cit.*, p. 28.

⁴ Gheorghe Sofronie, *op. cit.*, p. 10.

roman, al lui Carol cel Mare sau mai târziu imperiul napoleonian.

2. Principiul republican, după care Societatea era văzută ca o republică universală, democratică, în care independența statelor se păstrează însă⁵.

Istoria Greciei și a Romei antice, a Evului Mediu ne oferă ambele tipuri de organizație a națiunilor. Problemele erau aceleași și în secolul XX, omenirea era prinsă între „necesitățile războinice și răsuflările pacifice”⁶. În Grecia antică, arbitrajul între cetățile polis a funcționat cu prilejul Amficioniilor⁷. Ideea Societății era aplicată la nivel restrâns, al lumii grecești, *națiunile* fiind: atenienii, spartanii sau tebanii. Cea mai veche și vastă *societate* internațională a fost cea creată de Roma antică, *Pax romana*, *Urbs*, au fost simbolurile acestei „Societăți a Națiunilor”, expresia unui imperiu creat prin forța și succesul armelor dar și a civilizației superioare romane. Pe ruinele statului roman, prin ruperea unității politice, s-au ridicat în Evul Mediu noi state în care va încolți ideea statului universal. Ideea statului unic mondial va persista în istorie. Din punct de vedere spiritual în primul rând, unitatea națiunilor va fi promovată prin expresia *Respublica Christiana*, prin existența unui suprastat european, care era creștinătatea însăși, un fel de *gubern suprem*⁸, deasupra guvernelor și puterilor particulare. Papalitatea era cea care se dorea purtătoare a acestei autorități

⁵ Voltaire descria Europa „ca un fel de Republică imensă, împărțită în mai multe state, unele monarhice, altele mixte, altele aristocratice, altele populare, dar toate în stânsă legătură unele cu altele, toate având același fond religios, toate având aceleași principii de drept public și politic, necunoscute în alte părți ale lumii”, Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. 3, Institutul European, 1998, p. 309.

⁶ Gheorghe Sofronie, *op. cit.*, p. 11.

⁷ Ligă sau confederație a grecilor, formată de regulă în jurul unui sanctuar comun, François Chamoux, *Civilizația greacă*, vol II, Editura Meridiane, București, 1985, p. 30.

⁸ Gheorghe Sofronie, *op. cit.*, p. 13.

supreme. Trebuie să menționăm că Dante, în *De Monarhia* anticipează scopul Societății Națiunilor, realizarea păcii universale, asigurată însă de un monarh universal.

Ideea monarhiei universale cunoaște o puternică reacție din partea adversarilor absolutismului, iar prin mărirea progresivă a numărului de state-națiuni, mergând prin epoca modernă, va crește sentimentul de naționalitate. Grotius va pune bazele teoriei „dreptului internațional al suveranității statelor”. Conform teoreticianului dreptului natural, „sociabilitatea îi determină pe oameni să se asocieze și, în scopul respectării obligațiilor lor reciproce, să se angajeze unii față de alții prin contract”⁹. Era un principiu care aplicabil deopotrivă statelor lumii.

Au existat și sisteme științifice de organizare internațională, primele proiecte de genul Societatea Națiunilor. Putem aminti în secolul al XIV-lea, „Asociația principilor creștini”, bazată pe principiul republican, trebuind să unească lumea creștină împotriva necredincioșilor, propunând pentru prima dată în istoria diplomatică¹⁰, arbitrajul permanent de către o curte compusă din judecători, instanța supremă fiind scaunul apostolic. O idee și mai universală este a lui Emerie Crucé, în secolul al XVI-lea, apărută în plin război, Războiul de 30 de ani. Este prima teorie veritabil internaționalistă¹¹, în care se prezintă un plan de organizare chiar și cu Turcia și China, deci reunind structuri regionale și de religii diferite. Bossuet în opera sa *Politica după preceptele scrierilor sfinte*, amintește de o *societate generală a genului uman*. Istoria mai adaugă încă două proiecte cunoscute de organizare a unei organizații a națiunilor. Astfel, în timpul regelui Franței, Henric al IV-lea ducele de Sully¹² preconiza, pe baza principiului echilibrului,

⁹ Florence Braunstein, Jean-François Pépin, *Marile doctrine*, Editura Antet, Oradea, 1997, p. 46.

¹⁰ Dimitrie Gusti, *Originea și ființa Societății Națiunilor*, în *Politica externă a României*, 1937, p. 351.

¹¹ *Ibidem*

¹² Gheorghe Sofronie, *op. cit.*, p. 17-18.

crearea prin rectificarea granițelor, a 15 state de egală mărime, autonome, federalizate, într-o *Republică prea creștină*, guvernată printr-un parlament general, neînțelegerile fiind tranșate de către un consiliu general. Dar Imperiul Otoman rămânea, ca și Rusia de fapt, în afara acestei federații. Armata comună avea tocmai misiunea de a lupta împotriva Islamului și era organul executiv al deciziilor parlamentului. Ideea originală a acestui proiect era cea a independenței statelor. Prin aceste aspecte și prin necesitatea existenței unei organizații internaționale pentru apărarea păcii, proiectul lui de Sully avea desigur o nuanță de contemporaneitate.

Începutul secolului al XVIII-lea și totodată al iluminismului, aducea sub influența cosmopolitismului, a ideii de națiune europeană, proiectul confederației europene al abatelui de Saint-Pierre, din 1713-1714, „Proiectul de tratat pentru o pace perpetuă în Europa”. Nu era un proiect federativ, ci un fel de organizație care permitea suveranilor europeni să recurgă la arbitraj obligatoriu în rezolvarea diferendelor prin adresarea la un Senat sau Congres european, cu sediul la Utrecht¹³ și care ar fi dispus de serie sancțiuni aplicate concret printr-o armată europeană la care ar fi contribuit toate statele. Proiectul se baza pe respectarea statu-quo-lui, al contribuției comune. Războiul ar fi fost interzis și autorizat doar împotriva celor considerați „adversari ai Societății europene”.

Acest proiect de asemenea are asemănări cu unele dispoziții ale O.N.U. În 1795, filozoful Immanuel Kant propunea în opera sa „Zum ewigen Frieden”, un proiect de uniune confederată¹⁴, o adevărată pledoarie în favoarea organizării Europei și a eliminării războaielor. El pune bazele teoretice ale filozofiei Societății Națiunilor, servind lui Woodrow Wilson drept sursă de inspirație¹⁵. Principiul de bază era acela al supre-

¹³ Serge Berstein, Pierre Milza, *op. cit.*, p. 309

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 357.

mației dreptului și moralei asupra politicii. Confederația era formată din state suverane sau state de națiuni. Legislația federației ar fi fost fondată pe *spiritualitatea universală*.

De asemenea elemente avansate erau posibilitatea exprimării cetățenilor asupra războaielor și păcii, dreptul la libera autodeterminare, dispariția armatelor personale.

Epoca napoleoniană permite revenirea în forță a principiului monarhiei universale, a transformării Republicii în Imperiu. În exilul său pe insula Sfânta Elena, în Memoriile dictate lui Cas Casas, Napoleon exprima convingerea sa în crearea unui stat mondial sub conducerea Franței. După înfrângerea lui Napoleon, sub auspiciile Congresului de la Viena din 1814, a eșuat încercarea lui Saint-Simon de a propune un *Parlament general*. „Sfânta Alianță” se depărta de ceea ce trebuia să fie Societate Națiunilor, fiind doar o *fraternitate* a monarhilor neoabsoluțiști, considerați drept legitimi. Cu toate acestea, Metternich a fost văzut ca unul dintre primii oameni de stat care găsisse formula de a asigura conservarea noii ordini politice stabilite prin congrese, într-o societate mutuală¹⁶ și care presupunea dreptul de a interveni pentru a menține pacea. Dar, era o soluție care marca pași înapoi față de proiectele anterioare și care legitima intervenția împotriva mișcărilor revoluționare, a naționalităților.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, demn de remarcat este proiectul lui Bluntschi, din 1878 care preconiza o Confederație a Națiunilor europene reprezentată printr-un Consiliu federal (delegați ai statelor) și un Senat (delegați ai parlamentelor). În 1888, Frédéric Passy și Randal Cremer puneau bazele „Uniunii interparlamentare pentru arbitraj internațional”, deci pentru prima oară proiectele de cooperare europeană căpătau dimensiune mondială. Era un adevărat *parlament al umanității*¹⁷ ce

¹⁶ G. Scelle, *Le Pacte des Nations et sa liaison avec le Traité de Paix*, Paris, 1919, p. 143.

¹⁷ Gheorghe Sofronie, *op. cit.*, p. 25-26.

poate fi considerat un embrion al Societății Națiunilor. Astfel, 3000 de deputați din 22 parlamente s-au întrunit de 18 ori înainte de război.

„La Belle Epoque” oferea în primul rând europenilor liniștea necesară pentru a pune bazele unui sistem cu adevărat adaptat noilor realități ale timpului istoric. Momentele cheie anterioare Marelui Război au fost Conferințele de la Haga din 1899 și 1907, unde s-au discutat toate problemele referitoare la asigurarea păcii și limitarea armamentului care luase o pondere destul de mare spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Să amintim că formarea celor două blocuri politico-militare, Antanta și Puterile Centrale ca și starea permanentă de suspiciune, situația revanșardă dintre state ca în cazul relațiilor franco-germane, generau această creștere a cursei înarmărilor.

„Conferința socotește că limitarea sarcinilor militare care apasă asupra popoarelor e foarte de dorit pentru sporirea bunei stări materiale și morale a umanității întregi!”

Erau cuvintele lui Léon Bourgeois¹⁸, inimos militant pentru ideea de Societate a Națiunilor, parte a mișcării adoptate în unanimitate la Conferința din 1899.

A doua Conferință din 1907 a înregistrat 44 de state participante, ceea ce a făcut să se numească deja „Societatea Națiunilor”, având ca mentori pe președintele S.U.A., Theodore Roosevelt și pe Léon Bourgeois. Acesta din urmă exprima cu satisfacție:

„Societatea Națiunilor este creată. Ea este cât se poate de vie”¹⁹. Dreptul națiunilor era stabilit pe o bază mult mai puternică și din ce în ce mai răspândită în rândul statelor. Problema intens discutată a fost cea a arbitrajului. Nefiind însă susținută

¹⁸ Fost prim-ministru al Franței, întemeietorul și organizatorul Ministerului Muncii, om politic proeminent și filozof.

¹⁹ Léon Bourgeois, *Pour la Société des Nations*, Paris, 1910, p. 263; Gheorghe Sofronie, *op. cit.*, p. 26-27.

de existența și acțiunea unui organ executiv, această „Societate a Națiunilor” nu a putut preîntâmpina războiul.

În unele state funcționau deja asociații sau ligi ce militau pentru crearea „Societății Națiunilor”²⁰.

În plin război, când deznodământul era incert, când națiunile agonizau în sânge, lacrimi și trudă, președintele unui stat care încă nu era implicat vorbește despre Societatea Națiunilor. Era Woodrow Wilson, președintele S.U.A., care la 18 decembrie 1916, în numele națiunii americane, parte beligerantă pentru triumful ideii de drept, adresa combatanților, indiferent de tabără, apelul la înțelegere, dar preciza și intenția de a se crea în fine o organizație umană care să evite repetarea acestui dezastru. Aliții Antantei îi răspundeau la 12 ianuarie 1917 afirmativ și unanim. A fost considerată *geneza mentală*²¹ a Pactului Societății Națiunilor elaborat după război.

Societatea Națiunilor era considerată de Wilson ca o mare organizație internațională, universală, și, în plus, cu caracter cât mai democratic, deschisă tuturor națiunilor mari și mici deopotrivă, lucrând în spirit colectiv, spre binele comun și nu al câtorva privilegiați. „Eu consider că acorduri simple de pace între beligeranți nu-i vor satisface pe ei înșiși. Convenții operând singure nu pot face pacea singură. Va fi absolut necesar să fie creată o forță destinată a garanta permanența regulii, forță superioară uneia sau alteia dintre națiuni pe care nici o națiune sau combinație posibilă de națiuni să n-o poată înfrunța sau să-i reziste. Dacă pacea de mâine trebuie să dureze, ea trebuie să fie o pace pusă în afara riscurilor de forță majoră derivând dintr-o organizație a umanității”²², afirma Wilson la 22 ianuarie 1917, câteva zile mai târziu. De aseme-

²⁰ Gheorghe Sofronie, *op. cit.* p. 34. Sunt menționate: „Association française pour la Société des Nations”, „League of Nations Unions”, „Leagueto enforce peace”, „Lega universale per la Societa fra le libere Nazione”, „Association belge pour la Société des Nations”.

²¹ *Ibidem*, p. 29-30.

²² René Iohannet, *Le principe des Nationalités*, Paris, 1923, p. 343.

nea, la 27 septembrie 1918, președintele american accentua: „Va fi necesar ca toți cei care se vor așeza la masa păcii să fie dispuși, din toată inima, să creadă, nu fără un fel de curaj, unicul instrument care să poată garanta că clauzele acestei păci vor fi respectate și observate”²³. La 11 noiembrie 1918, armele tăceau. Zorii Societății Națiunilor se iveau...

* * *

Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Cadru organizatoric

Războiul se sfârșise de puțin timp. Învingătorii și învinșii se așezau la masa tratativelor. Învingătorii pentru a rescrie ordinea politică internațională, pentru a impune condițiile lor învinșilor, vinovați de declanșarea conflictului, învinșii, cu capul plecat, pentru a primi sentințele dictate de învingători, obligați să plătească pentru dezastrul provocat. Dar, peste aceste considerente, s-a situat desigur dorința de a transforma în realitate constituirea acestui for mondial care să garanteze independența și integritatea teritorială a statelor, să consacre pacea și securitatea pe glob.

Conferința de Pace desfășurată în capitala Franței era cadrul organizatoric potrivit. Și încă de la început, Conferința a urmărit realizarea acestui obiectiv.

În discursul de deschidere, la ședința inaugurală, președintele Franței, Raymond Poincaré, preciza scopul Conferinței de Pace: „Voi veți institui conform celor 14 propuneri care au fost unanim adoptate de marile puteri aliate, o Ligă a Națiunilor, care va fi o garanție supremă contra noilor atentate asupra dreptului oamenilor...Organizată de națiunile care s-au sacrifi-

²³ Arnold Arthur Fleicher, *Le Pacte de la Société des Nations*, Paris, 1922, p. 139.

cat în apărarea dreptului ea va primi din partea lor statutele și regulile sale fundamentale, ea va fixa condiții la care se vor supune aderenții săi imediați sau viitori și înainte de a avea ca scop esențial de a preveni, în măsura posibilului repetarea războaielor, ea va căuta înainte de toate să facă respectată pacea pe care voi o veți stabili”²⁴.

Președintele Wilson declara: „Parcurgând țările Europei, pe care tocmai le-am vizitat, am ascultat urcând până la mine vocea popoarelor și ceea ce domina în acea voce era aspirația lumii spre Liga Națiunilor... În America, opinia la fel ca a guvernului privește Liga Națiunilor ca cheia de boltă a progresului vostru. Această preocupare a fost baza chiar a acțiunii Americii în timpul războiului...”²⁵.

Primul ministru britanic Lloyd George afirma de asemenea că toate popoarele Imperiului britanic sunt favorabile acestei idei, iar omologul său italian Orlando că, în acest fel era îndeplinit unul dintre angajamentele luate față de popoarele pe care le conduceau, atunci când li se ceruseră imense eforturi pentru acest imens război²⁶.

Nu putem să trecem cu vederea cuvintele neobositului susținător al cauzei organizației națiunilor, Léon Bourgeois: „Ce vor popoarele astăzi? Ele vor ca ceea ce noi am văzut în timpul acestor 4 ani de război să nu se mai repete. Este ceea ce au dorit în ultimul lor suspin cei care au murit pentru libertate și dreptate, care aceia nu s-au bătut doar pentru a apăra patria lor ci pentru pacea universală!”²⁷.

Era evident că lucrările Conferinței de pace de la Paris debutau sub cele mai bune auspicii ale imperativelor politice majore pe care și le propuseseră națiunile. Chestiunea Societății Națiunilor era la ordinea zilei de la a doua ședință plenară.

²⁴ Gh. Sofronie, *op. cit.* p. 32.

²⁵ *Ibidem*, p. 31.

²⁶ *Ibidem*, p. 32.

²⁷ *Ibidem*

Rezoluția votată de delegați decidea în unanimitate: „Este esențial pentru menținerea statutului mondial ca națiunile asociate au acum de stabilit, de creat, o Ligă a Națiunilor, organizație de cooperare internațională care va asigura îndeplinirea obligațiilor internaționale și va furniza soluții contra războiului”²⁸.

Conferința venea astfel în întâmpinarea opiniei publice mondiale cuprinse de febra constituirii asociațiilor ce militau pentru întemeierea Societății. Astfel, peste tot, existau în acele momente istorice, asociații, alături de cele din marile state, în Suedia, Grecia, Norvegia, Polonia, România, Cehoslovacia, Ungaria, în multe alte state, chiar și în China și Japonia²⁹. Oameni deosebiți, colaboratori de primă mână își dirijau eforturile pentru a transpune în realitate acest ideal. Alături de președintele Wilson și Léon Bourgeois, putem aminti pe fostul prim-ministru francez și mare filozof Ribot, lordul Grey, fost ministru de externe britanic, lordul Robert Cecil, belgianul Vandervelde, fostul președinte american Taft și mulți alții³⁰.

Și astfel Societatea Națiunilor prindea contur.

²⁸ *Ibidem*, p. 33.

²⁹ Ermil Pangrati, *Opinia publică și Societatea Națiunilor*, p. 328, *Asociația română pentru Societatea Națiunilor*, p. 336, ambele în *Politica externă a României*, 1937.

³⁰ Ermil Pangrati, *Opinia publică și Societatea Națiunilor*, p. 329.

* * *

Pactul Societății Națiunilor

La doar două zile de la începutul lucrărilor Conferinței s-a înființat o comisie care-și propunea să lucreze cu tot angajamentul posibil la proiectul oficial și colectiv al Societății Națiunilor³¹. Proiectul la care a lucrat această Comisie timp de 5 ședințe a fost intens dezbătut, forma finală reprezentând la 28 aprilie 1919, Pactul Societății Națiunilor. Acesta era o combinația anglo-saxonă, o concretizare a principiilor wilsoniene, modificate în parte prin influența celorlalte proiecte³².

În preambulul său, Pactul, alcătuit din 26 de articole dădea exprimare principalelor deziderate ale popoarelor lumii:

Înaltele Părți Contractante

„Considerând că pentru a dezvolta cooperarea între națiuni și pentru a le garanta pacea și securitatea e necesar de a accepta anumite obligații de a nu recurge la război de a întreține relații internaționale fondate pe justiție și omenie de a observa riguros prescripțiile dreptului internațional, recunoscute de astăzi ca regulă de conduită efectivă a Guvernelor de a face să domnească justiția și de a respecta scrupulos toate obligațiile din Tratatul în relațiile mutuale ale popoarelor organizate. Adoptă prezentul pact care instituie Societatea Națiunilor...”

³¹ Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 34. Comisia cuprindea personalități deosebite precum: W. Wilson, președintele S. U. A., lord Cecil, pentru Marea Britanie, Léon Bourgeois și Fernand Larnaude pentru Franța, Vittorio Orlando, primul ministru al Italiei, E. Venizelos din partea Greciei.

³² Proiectele elaborate încă din 1918 de guvernul englez prin lord Philimore, Comitetul britanic pentru Liga Națiunilor condus de lord Cecil, proiectul francez al lui Léon Bourgeois și alte variante americane.

Léon Bourgeois, unul din mentorii Pactului, preciza că Societatea avea ca idealuri: *Pacea, Dreptul și Viața*³³.

Conform Pactului, statele erau declarate egale și libere. Prin prevederile sale, Societatea Națiunilor reprezenta un organism politic cu două funcții fundamentale: una negativă, menținerea păcii și alta pozitivă, prin organizarea muncii sociale³⁴. Societatea nu avea dreptul de a rezolva din proprie inițiativă o contestație sau un diferend internațional în fața jurisdicțiunii sale. Dreptul de imixtiune era astfel limitat de dreptul de petițiune. Orice membru al Societății avea posibilitatea de a apela la oficiile sale, indiferent dacă contestația îl privea sau nu. Prin prevederile sale, Pactul reglementa atribuțiile organismelor componente ale Societății Națiunilor.

Principiul admis de toate statele care aveau să ratifice acest statut și prin care au convenit că vor supune în mod obligatoriu orice contestație internațională procedurii de arbitraj constituie o inițiativă revoluționară în fundamentele dreptului internațional³⁵. Acest fapt reprezenta cheia de boltă a Pactului, din momentul ratificării sale de statele semnatare. Pe de altă parte, obligativitatea arbitrajului, fără nici o excepție reglementată prin articolul 12, presupunea că statele renunțau cu bună știință la una din cele mai importante atribuții ale suveranității lor, aceasta fiind „baza solidă pe care se putea edifica opera de pace”³⁶. Articolul 10 preciza că „statele membre al Societății Națiunilor aveau obligația de respecta și a menține contra oricărei agresiuni exterioare,

³³ D. Iancovici, *Trei ani de activitate a Societății Națiunilor*, în *Politica externă a României*, 1937, p. 45.

³⁴ Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 36.

³⁵ D. Iancovici, *op. cit.*, p. 46.

³⁶ *Ibidem*

integritatea teritorială și independența politică, existență a tuturor membrilor Societății”³⁷.

Desigur că Pactul a avut imperfecțiuni care nu aveau darul de a elimina pericolul izbucnirii unor războaie, „ci doar să întârzie sau să facă mai dificilă declararea lor”³⁸. El nu conținea nici soluții obligatorii pentru diferendele internaționale. În cazul în care un stat ar fi recurs la război, contrar angajamentelor asumate conform articolului 16, „statele membre ale Societății se obligau să rupă toate relațiile economice și financiare cu acel stat agresor”. De aici și întreaga legislație emisă sub egida Conferințelor și Adunărilor Generale ale Societății Națiunilor de-a lungul existenței sale, prin care se va urmări îmbunătățirea acestui important statut al națiunilor.

Pactul era de fapt un compromis rezultat în urma diferitelor atitudini și opțiuni politice emise și impus de dificultatea situației politice internaționale. El avea să se dovedească „o mare decepție pentru popoarele care așteptau de la Societatea Națiunilor să provoace deodată, ca printr-o baghetă magică, o schimbare totală și rapidă a raporturilor internaționale”³⁹ și instituirea unei păci durabile.

Un cunoscător profund al diplomației interbelice, belgianul Charles de Visscher, referindu-se la filozofia care stătea la baza Pactului, reamintea că acest instrument se inspira din ideea unei filozofii naturale, întemeiate pe un deziderat fără o justificare istorică exactă și anume acela al interesului egal al popoarelor în menținerea păcii. „Pacea și războiul depind de prețul pe care, la un moment dat, sunt dispuse să-l plătească

³⁷ Comentarii ale principalelor articole ale Pactului în: Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Les débuts de l'activité de la Roumanie à la Ligue des Nations*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 1/1970, p. 110-111

³⁸ Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 35.

³⁹ Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 367; de asemenea despre deficiențele Pactului, în Arnold Arthur Fleicher, *op. cit.*, p. 136-152.

unele state pentru a-și menține pozițiile lor, iar altele pentru a și le îmbunătăți”⁴⁰.

Referindu-se la rolul Ligii Națiunilor în preîntâmpinarea războiului, un alt autor de referință, englezul Gilbert Murray arăta că: „problema de a ști dacă statele se obișnuiesc să colaboreze ca vecini cinstiți, sau să completeze unul împotriva celuilalt ca dușmani secreți este de o urgență practică supremă. Răspunsul la această întrebare înseamnă fie pace mondială, fie război mondial”⁴¹.

Pactul avea însă marele merit de a fi exprimat în mod oficial și definitiv dorința opiniei publice progresiste mondiale de a fi transpus în realitate proiectele anterioare primului război mondial. De asemenea, semnificația constituirii Societății Națiunilor și a documentului său programatic, Pactul, era aceea că pentru prima dată în istorie, statele și popoarele victorioase au invitat națiunile lumii să colaboreze la edificarea unui for de înțelegere internațională.

Pactul Societății Națiunilor a reprezentat prefața tuturor tratatelor de pace semnate în cadrul Conferinței de Pace, între 1919 și 1920, începând cu cel de la 28 iunie 1919, de la Versailles cu Germania, „al cărui impresionant frontispiciu îl formează”⁴². Tratatul de pace au fost semnate de 30 de state, doar 27 însă ratificând Pactul, între cele 3 state care au făcut excepție fiind în mod surprinzător și S.U.A. Aceste 30 de state au fost fondatoare ale Societății (Ligii) Națiunilor, iar în primul an al funcționării, 1919, alte 13 state au intrat în acest for mondial.

Pactul intra în vigoare la 10 ianuarie 1920. Prin neratificarea sa de către Congresul american a Pactului, Societatea Națiunilor a rămas centrată pe Europa, cu sediul la Geneva,

⁴⁰ Charles de Visscher, *Théories et réalités en droit international public*, Paris, A. Pedone, 1970, p. 71.

⁴¹ Gilbert Murray, *From the League to U. N.*, London, Oxford University Press, 1948, p. 1.

⁴² Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 37.

principalii săi pionieri urmând a fi cele două mari democrații occidentale, Franța și Marea Britanie.

* * *

Structura Societății Națiunilor

Organismele principale ale Societății Națiunilor, instituite și reglementate ca atribuții de articolele Pactului⁴³ au fost: *Consiliul*, *Adunarea Generală* și *Secretariatul Permanent*. În afara acestora au mai funcționat și organe auxiliare cu caracter administrativ și social-profesional precum *Curtea Permanentă de Justiție Internațională* și *Organizația Internațională a Muncii*.

Consiliul a fost inițial format din 4 mari puteri aliate: Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia, aceasta din urmă luând locul S.U.A. Atribuțiile acestuia erau precizate în articolul 4 al Pactului: „Consiliul cunoaște despre orice chestiune care intră în sfera de activitate a Societății sau care afectează pacea lumii”. Consiliul se întrunea ori de câte ori era nevoie, și în mod obligatoriu la 3 luni. A fost văzut drept *adevăratul organ director*⁴⁴ al Societății. Deși inițial s-a dorit ca acest organ să fie constituit din reprezentanți ai tuturor statelor, în final a rămas apanajul aristocratic al celor 4 mari state învingătoare în război, ca membri permanenți, ulterior Consiliul cuprinzând și 6 membri nepermanenți, considerându-se astfel că este o nerespectare a principiului egalității între state. Componenta Consiliului s-a extins în 1926 la 5 membri permanenți, prin cooptarea Germaniei și 9 membri nepermanenți, o structură mai echilibrată, rămasă în vigoare până la sfârșitul existenței Societății.

⁴³ Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 50-59.

⁴⁴ G. Scelle, *op. cit.*, p. 279.

Adunarea Generală a fost compusă din reprezentanți ai tuturor statelor membre, deschiderea sesiunii făcându-se în fiecare an în luna septembrie. Atribuțiile sale erau precizate de articolul 3 al Pactului: „Adunarea Generală cunoaște despre orice chestiune care intră în sfera de activitate a Societății sau care afectează pacea lumii”. După cum se observă atribuțiile fundamentale ale celor două organe de bază creatoare ale Societății Națiunilor erau în principiu aceleași. În fapt, Consiliul și Adunarea, având aceleași scopuri, au avut traiectorii paralele.

Ca o diferențiere, Consiliul fiind un organ restrâns, era mai suplu, rapid, deliberând în problemele care cereau soluții urgente, dar și atribuții rezultând din articolele Pactului: pregătirea planurilor de reducere a înarmărilor dar și consimțământul de a depăși această limită (art. 8), reglementarea fabricării private a armelor (art. 8), asigurarea obligativității membrilor Societății de a împiedica agresiunile teritoriale (art. 13), dreptul de a sesiza orice diferend nesupus arbitrajului (art. 15), indicarea contingentelor de pus la dispoziția Societății în caz de acțiune colectivă (art. 16), pregătirea proiectului Curții permanente de Justiție Internațională (art. 14), delegarea mandatelor (art. 22) sau excluderea din Societate (art. 16). De asemenea, Consiliul avea atribuții în executarea tratatelor de pace în care Adunarea nu putea interveni.

Adunarea Generală, fiind un organ general, lua în discuție probleme generale care cereau stabilirea de principii directe admiterea de noi membri și alegerea periodică a membrilor nepermanenți (art. 1), alegerea Secretariatului General (art. 4), reglementarea conflictelor internaționale (art. 15), analizarea situațiilor internaționale (art. 19) sau controlul bugetului (art. 23). De asemenea, o sarcină foarte importantă a fost cea a supravegherii activității Consiliului.

S-ar putea trage concluzia că raportul dintre Consiliu și Adunare a fost cel dintre Guvernul și Parlamentul unui stat,

Consiliul reprezentând un fel de putere executivă, pe când Adunarea, puterea legislativă care poate trage la răspundere activitatea executivului.

Atât Consiliul cât și Adunarea Generală erau compuse doar din reprezentanți ai guvernelor statelor, Societatea Națiunilor *nefiind un Supra-Guvern, ci o emanație la nivelul cel mai înalt, a Guvernelor*⁴⁵.

Sistemul de vot stabilit prin Pact a fost acela al unanimității de voturi⁴⁶, apreciindu-se că aceasta a contribuit nu la slăbirea Societății ci la întinderea câmpului ei de activitate. Prin acest sistem de vot se accentua *characterul contractual*⁴⁷ al Societății Națiunilor, fundamentul ideilor de cooperare internațională propăvădute de acest for universal.

Aceste două organisme de bază au fost secondate și servite de către Secretariatul Permanent care avea misiunea de a pregăti și a redacta în toate amănunțele, documentele Societății.

Activitatea ulterioară a acestor organe componente ale Societății avea să dovedească sau nu eficiența lor.

⁴⁵ D. Iancovici, *op. cit.*, p. 48.

⁴⁶ Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 51-56.

⁴⁷ Nicolae Dașcovici, *Principiul Naționalităților și Societatea Națiunilor*, București, 1922, p. 148.

2. SOCIETATEA NAȚIUNILOR ÎNTRE IDEALURI, REALIZĂRI ȘI EȘECURI

* * *

Tentative de întărire a rolului Societății Națiunilor și de asigurare a păcii. Adunări, conferințe, tratate (1920 – 1932).

Primele misiuni ale Societății Națiunilor nu aveau să întârzie, în 1920, prin implicarea în soluționarea prin arbitraj a unor situații conflictuale regionale, între Suedia și Finlanda precum și între Polonia și Lituania, sub inițiativa Consiliului instituindu-se primele contingente de armată internațională care restabileau liniștea la granițele dintre aceste state. Societatea Națiunilor debuta cu succes.

Cu toate obstacolele ivite de la bun început, cel mai important fiind hotărârea S. U. A de a se retrage, încă din 1919, Societatea începea să delibereze pe plan legislativ și executiv, conform principiilor Pactului.

Prima Adunare Generală a Societății Națiunilor întrunită în septembrie 1920, sublinia în rezoluția sa „menținerea păcii cere reducerea armamentelor”, formându-se prin decizia Consiliului o comisie mixtă cu specific politic, militar și economic⁴⁸. Problema limitării armamentului a fost reluată și la a doua Adunare din 1921, prin cererea de a se lua măsuri concrete, sub forma unui tratat și a se face anchete asupra arsenalelor militare

⁴⁸ Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 60.

ale statelor⁴⁹. Dezarmarea Germaniei era o misiune dificilă pe care Societatea era chemată spre a o organiza și controla efectiv, dar pericolul tulburărilor interne care au cuprins principalul stat vinovat de producerea războiului au făcut ca forul de la Geneva să cedeze în fața cererii guvernului german de a-și menține practic armata, încălcându-se deci Tratatul de pace de la Versailles. Era o primă concesie făcută de Societate militarismului german și revanșard european.

Încă de la început Liga Națiunilor a fost obligată să se preocupe de problemele securității și dezarmării, garantate de altfel prin articolele 10, 12 și 16 ale Pactului. Deși în acesta fuseseră înscrise anumite garanții, procedurile nu duceau la rezolvarea diferendelor, statele erau libere să declanșeze războiul⁵⁰.

Necesitatea realizării dezarmării se contura ca o parte componentă și absolut indispensabilă a securității internaționale. Securitatea era calea asigurării păcii, a dezarmării semnifica garanția acordată statelor amenințate de agresiune. Această corelație între securitate și dezarmare avea să fie problematica principală, majoră, născută între 1921-1922 și care avea să marcheze activitatea Ligii Națiunilor de-a lungul existenței sale.

⁴⁹ Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României(1919-1934)*, Editura Academiei, București, 1971, p. 21.

⁵⁰ Grigore Geamănu, *Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967, p. 210.

Adunarea Generală a Societății Națiunilor

Disensiunile și contradicțiile între marile puteri și în special între Franța și Marea Britanie, pioni de bază ai Societății, vor trena și vor face să eșueze multe dintre tentativele care au existat din plin. Franța era interesată de creșterea influenței sale în Europa pe fundalul menținerii statuquo-ului, iar Marea Britanie încerca să se opună acestui fapt și să practice un *echilibru de forțe european*.

Conferința de la Genova, din 1922, consacrată problemelor internaționale eșua, iar în același an se semna Tratatul de la Rapallo dintre Germania și U.R.S.S., cu cunoscute consecințe negative asupra relațiilor internaționale ulterioare.

Următoarele două Adunări Generale ale Societății Națiunilor (1922, 1923) au avut ca punct de reper Rezoluția

XIV, redactată de Henry de Jouvenel⁵¹ și lord Robert Cecil⁵², privind interdependența dintre securitate și dezarmare prin punerea în practică a unui acord defensiv între state, prin care acestea ar fi intervenit imediat în ajutorul unui stat agresat⁵³.

Dar și această inițiativă laudabilă era blocată de astfel de contradicții. De asemenea, invazia bazinului Ruhr în 1923 și ocuparea de către Franța și Belgia în urma neplății datoriei de război de către Germania a constituit o criză serioasă care a complicat temporar relațiile din cadrul Societății.

Sir Robert Cecil și Henri de Jouvenel

Tratatul de asistență mutual din 1923 definea unele mijloace de a denunța statul agresor și obligațiile asistenței

⁵¹ Publicist și om politic francez de seamă, reprezentant al Franței la Societatea Națiunilor

⁵² Om politic englez, reprezentant de seamă al pacifismului și dezarmării, susținător al politicii Societății Națiunilor. A primit Premiul Nobel pentru pace în 1931 pentru susținuta sa activitate în folosul păcii mondiale.

⁵³ Arhiva M. A. E., fondul Societatea Națiunilor (Geneva), vol. 7, *Conférence pour la réduction et la limitations des armaments*. Procès-verbal de la première séance tenue le 18 juin 1934 sous la présidence de Politis; J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1953, p. 87.

mutuale⁵⁴, dar atitudinea defavorabilă a Mării Britanii producea abandonarea acestui proiect. În conținutul tratatului se găsea principiul conform căruia războiul de agresiune era considerat o crimă internațională, părțile semnatare angajându-se solemn să nu se facă vinovate de declanșarea lui. Era deci doar o convenție mutuală, nu prevedea sancțiuni clare.

Următoarea încercare a forului genevez a fost Protocolul de la Geneva din 1924, care punea războiul în afara legii, cerând pentru prima oară arbitrajul obligatoriu⁵⁵. Astfel imperativul Societății Națiunilor devenea triada *arbitraj, securitate, dezarmare*. Dar și acest important document eșua datorită opoziției Marii Britanii care l-a văzut „prea radical” și criticilor conservatorilor.

E drept, un an mai târziu, în 1925, la Geneva, 41 de state semnau Convenția prin care pentru prima dată se reglementa comerțul cu arme și se ratifica un protocol referitor la armele chimice și biologice. Iarăși exista opoziție distructivă din partea mai multor state.

Tratatul de la Locarno (1925), între Franța și Germania, având darul de garanta securitatea granițelor vestice, ale Franței și Belgiei, era în fapt o aplicare a principiilor invocate de Protocol, deși doar cu caracter regional. Era un succes al diplomației, al politicii Societății Națiunilor. Pe de altă parte, Germania, intra în Ligă și obținea dreptul de a fi recunoscută ca partener viabil politic și diplomatic, dar începea să nutrească ambiții, considerând tratatul drept un armistițiu doar pe care ulterior avea să nu-l mai respecte. S-a spus pe bună dreptate că Locarno a fost „preludiul Munchenului”⁵⁶. Alături de Pactul

⁵⁴ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 7, Rapport de la troisième Commission à la quatrième Assemblée, 1923. Projet de Traité d'assistance mutuelle, rapporteur E. Beneș

⁵⁵ *Ibidem*, vol. 3, *Protocole pour le règlement pacifique des différends internationaux*. Présenté à l'Assemblée de 1-er octobre 1924.

⁵⁶ Emilian Bold, Ion Ciupercă, *Europa în derivă (1918-1940)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2001, p. 54.

Societății, Tratatul de la Locarno devenise linie directoare a politicii Societății, de garantare a păcii. Societatea Națiunilor încerca cu insistență să calmeze îngrijorările și să demonstreze că relațiile internaționale erau deja pe un făgaș bun.

La sfârșitul lui 1926, supremul for mondial aprecia că se ajunsese până la acel moment la crearea unei proceduri de conciliere și arbitraj, securitatea fiind asigurată împotriva oricărei agresiuni neprovocate prin garanția mutuală dintre state⁵⁷. Adunarea aprecia că „acordurile de acest gen nu trebuie să fie în mod necesar, limitate la o regiune restrânsă ci se pot aplica diverselor regiuni ale lumii”⁵⁸.

În 1925 s-a organizat o Comisie din 26 de țări, pregătitoare a Conferinței dezarmării, deschisă tuturor statelor, la care din 1927 avea să participe și U.R.S.S. Comisia a lucrat până în 1930. De la bun început s-au impus două teze: cea franceză, care conform articolului 8 al Pactului Societății susținea problema securității și cea engleză, care privea drept prioritară problema dezarmării, din care ar fi reieșit și principiul securității. Din păcate, deosebirile de vederi, principii și metode de lucru, duceau de asemenea la eșecul unei rezoluții finale. Cele două puteri occidentale formaseră în jurul lor două tabere bine structurate, solidaritatea statelor Societății Națiunilor având astfel serios de suferit. Francezii preconizau o armată redusă și limitată în raport invers cu potențialul de război, fapt corelat cu un control internațional riguros al dezarmării. Britanicii ignorau natura potențialului militar prea complex și respingeau ideea controlului riguros, deoarece provoca suspiciuni și slăbeau încrederea internațională. Ei preconizau redu-

⁵⁷ Eliza Campus, *Politica externă a României (1913-1947)*, Editura Politică, București, 1980, p. 291.

⁵⁸ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 7, Conférence pour la réduction et la limitation des armements. Comité spécial de sécurité crée par la Commission générale, 11 juin 1934, notice concernant la question de la sécurité.

cerea sau limitarea tuturor forțelor disponibile atât pe timp de pace cât și pe timp de război.

Sesiunea din 1927 aducea proiectul francez al lui Paul Boncour, surprinzând cheltuielile bugetare afectate materialelor de război precum și un control strict al respectă-convențiilor. Acest proiect avea să fie baza Proiectului de Convenție în vederea limitării armamentelor din 1930, care a fost combătut puternic de Germania dar și de U.R.S.S.

Oricum, Proiectul evita o rezolvare efectivă a problemei dezarmării. Divergențe au apărut și între cele două puteri, Franța și Marea Britanie, cât și între Polonia și U.R.S.S. Din inițiativa Poloniei se adoptă Declarația Adunării Societății Națiunilor. Adunarea Generală preciza că: „Orice război de agresiune este și rămâne interzis” și că toate statele membre „își asumă obligația să se conformeze acestei Declarații”⁵⁹.

Comisia pregătitoare stabilise ce-i drept în 1928 la a IX-a sesiune, un prim cod de procedură internațională, cu 4 capitole: conciliere, reglementare juridică, reglementare arbitrală și dispoziții generale, dar care rămăsese în cele din urmă „literă moarte de lege”.

„Pactul Briand-Kellogg” din 1928, cunoscut și sub numele de Pactul de la Paris, „deși a luat ființă în afara forumului de la Geneva, a fost legat de principiile care stăteau la baza acestui forum”⁶⁰. Pactul a reprezentat un mare succes⁶¹ prin captarea plenară a S.U.A. în politica pacifistă în urma inițiativei marelui om politic Aristide Briand și prin ratificarea sa ulterioară de către 62 de state de pe glob, depășind chiar Pactul Societății Națiunilor, semnat de 57 de state. Pactul de la Paris a fost de fapt o întărire a Pactului Societății, menit „să creeze un plus de

⁵⁹ J. P. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, VI-e édition, Daloz, 1974, p. 91.

⁶⁰ Emilian Bold, Ion Ciupercă, *op. cit.*, p. 67.

⁶¹ J. P. Duroselle, Pierre Renouvin, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, A. Colin, 1964, p. 34.

securitate internațională”⁶². A fost primul tratat care interzicea recurgerea la război, dar, prin formula sa ambiguă, „nu desființa războiul, ci îl favoriza în mod indirect”⁶³, fiind primit negativ de presa și opinia publică pacifistă mondială. Totuși, acest pact, propus pentru a fi inclus în Pactul Societății Națiunilor⁶⁴ a avut ulterior consecințe pozitive, servind ca punct de reper pentru tratatele și convențiile ulterioare puse sub egida acesteia.

Obsedanta reacție nihilistă a Germaniei de-a lungul sesiunilor Conferinței pregătitoare, prin cererea de *egalitate în drepturi, libertate de apărare*, punea astfel, în mod mascat, ideea dezarmării în serviciul revizionismului⁶⁵.

Sub imboldul Conferinței Internaționale de la Paris, din iulie 1931, care urma să pregătească mult așteptata Conferință dezarmării, Consiliul Societății Națiunilor a cerut în același an tuturor statelor să-și facă publice nivelul de înarmare.

Agresiunea Japoniei asupra Chinei, prin ocuparea Manciuriei, a fost însă un moment de mare criză pentru viața Societății. Unul din statele fondatoare, membră a primului Consiliu, Japonia, ieșea în același an din forul de la Geneva, trecând în tabăra statelor revizioniste. Reacția Ligii Națiunilor avea să fie mai mult formală, fără a se interveni direct în soluționarea gravei situații din Asia. Liga Națiunilor, pacea mondială, primeau o primă mare lovitură.

A XII-a Adunare Generală a Societății, deschisă în toamna lui 1931, adopta o Rezoluție importantă, constând într-un apel la pace, spre guverne, și realizarea unui armistițiu pe un an la nivel mondial. Din nou, răspunsurile venite din partea statelor au fost diferite. Au existat state care au acceptat propunerea fără rezerve, state care și-au exprimat rezerva reciprocității, acceptării de statele vecine, state care au admis doar

⁶² Emilian Bold, Ion Ciupercă, *op. cit.*, p. 71.

⁶³ *Ibidem*

⁶⁴ *Ibidem*, p. 83, conform propunerii statului Peru

⁶⁵ J. P. Duroselle, P. Renouvin, *op. cit.*, p. 52.

principiul armistițiului fără să prevadă vreun control sau sancțiuni. Armistițiul, până la urmă decis, începea la 1 noiembrie 1931 și se dorea a fi un început promițător.

* * *

Societatea Națiunilor și încercări de realizare a unității europene

Paralel cu constituirea Societății Națiunilor, a acestui for la nivel mondial, au existat și preocupări de încheiere a unei uniuni la nivel european. Un prim promotor al acesteia a fost contele austriac Richard Coudenhove-Kalergi, care pe baza studiilor efectuate în primii ani de după război asupra proiectelor și experimentelor anterioare, a conturat un plan îndrăzneț de realizare a Europei unite ca mijloc de salvare a sa și de realizare a păcii europene, bază a păcii mondiale. Această Europă unită urma să se integreze în sistemul mondial, aflat sub egida Ligii Națiunilor. El pune bazele mișcării pan-europene și mai mult decât atât, propune și o reorganizare a Ligii, ca o uniune de federații regionale și continentale, care să se ocupe de problemele intercontinentale, între care se regăsea și Pan-Europa⁶⁶.

Acest inovator propunea crearea unei structuri europene asemănătoare cu cea a Societății Națiunilor, care să rezolve problemele dezarmării, ale reparațiilor de război, economice sau monetare. Societatea trebuia să se reorganizeze în colaborare cu Marea Britanie, Rusia Sovietică, S.U.A. și țările din Extremul Orient și, bineînțeles era vizată reconcilierea cu Germania.

⁶⁶ Proiectul a fost expus în cartea contelui, Richard Coudenhove-Kalergi, *Pan-Europa*, 1923, Viena.

Cel care a continuat proiectul lui Coudenhove-Kalergi și și-a asumat responsabilitatea concretizării unității europene a fost Aristide Briand, eminentul ministru de externe francez. El a sesizat că Societatea Națiunilor era inefficientă și datorită refuzului statelor extraeuropene și în primul rând al S.U.A., de a se implica în problemele păcii Europei. În 1929, Briand a încercat o apropiere de Germania, Gustav Stresemann, ministrul de externe și reprezentantul german la Societate declarându-se favorabil ideii, dar temându-se de o eventuală slăbire a forului mondial, prin crearea unor structuri instituționale paralele.

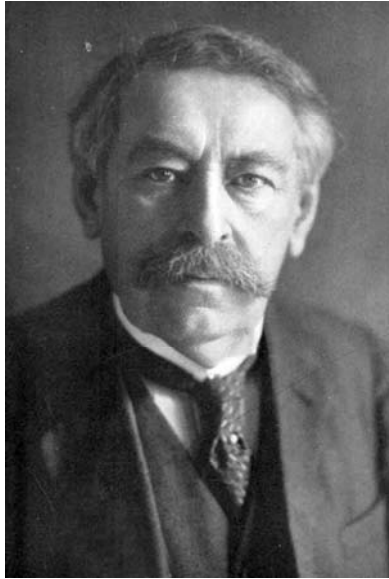
La 5 septembrie 1929, în Adunarea Generală a Societății Națiunilor, A. Briand a pus oficial în dezbatere proiectul Uniunii europene, sub forma unei legături federale, care să permită discutarea în comun a tuturor problemelor de interes general continental, adoptarea de decizii și încheierea unui acord de garantare a securității⁶⁷. Se năștea proiectul de Uniune europeană economică, pentru că problemele prioritare erau cele economice, comercial-vamale, dar inițiativa se dorea a fi extinsă și pe plan politic și social.

Izbucnirea crizei economice a făcut să eșueze acest proiect. Mai ales că o nouă încercare a neobositului Coudenhove-Kalergi de a integra Europa ca unitate regională a Societății Națiunilor, făcută la Congresul european de la Berlin, a fost întâmpinată cu răceală.

Memorandumul din 1930 al lui Briand, prezentat în cadrul Adunării Generale a Societății se baza pe relații între preconizata Europă unită federală și Societate, pe de o parte, între state pe de altă parte⁶⁸. Se considera că unirea federală a Europei se va realiza sub egida Societății Națiunilor, iar Societatea va păstra integral atribuțiile și competențele sale.

⁶⁷ Serge Berstein, Pierre Milza, *op. cit.*, vol. 5, p. 69.

⁶⁸ *Ibidem*

Aristide Briand

Memorandumul, remarcabilă tentativă de soluționare realistă a gravelor probleme postbelice create de divizarea teritorială a continentului, se limita însă la propunerea de principii morale, fără a se trece la adoptarea unei Constituții europene. Sistemul preconizat reproducea pe cel existent, al forului de la Geneva, ceea ce însemna prudență și reținere în constituirea unui cadru supranațional respins de forțele naționaliste din ce în ce mai puternice pe continent. Opoziția statelor revizioniste, Italia, Ungaria, abținerea Marii Britanii, ca și reținerea Germaniei, sub impresia dreptei naționaliste aveau să zădărnicească proiectul lui Aristide Briand. Alte state precum Belgia, susțineau menținerea cadrului strict al Ligii Națiunilor, fără a mai considera necesară unificarea europeană. Singurul rezultat a fost acela al formării unui Comitet de studiu în cadrul Ligii, cu privire la problemele uniunii europene, care avea și el să se stingă latent.

Și astfel, în perioada interbelică, în cadrul politico-juridic al Societății Națiunilor, proiectul unei Europe unite eșua...

* * *

Comisia de Cooperare Intelectuală Internațională

Un capitol aparte al evoluției și activității Societății Națiunilor a fost cel al Comisiei de Cooperare Intelectuală Internațională din cadrul său, precum și al instituțiilor și organizațiilor aferente⁶⁹.

Încă de la bun început, prima Adunare Generală a Societății și-a exprimat dorința ca Consiliul să acorde toată atenția acestei probleme. A doua Adunare din 1921 a adoptat în unanimitate o rezoluție privind crearea acestei Comisii. Se preciza în rezoluție că activitatea Societății „nu poate să ființeze și să se dezvolte decât dacă savanții, gânditorii și scriitorii din toate țările întrețin raporturi frecvente și propăvăduiesc de la o țară la alta ideile menite să asigure pacea între popoare”⁷⁰. Astfel Comisia de Cooperare Intelectuală lua ființă în 1922, din aceasta făcând parte figuri proeminente, strălucite valori culturale și științifice printre care: Gilbert Murray, Albert Einstein, Paul Painlevé, Julien Destrée, R. A. Millikan, Irène Curie Slodowska și mai târziu multe alte nume mari, cu rezonanță mondială.

⁶⁹ Gheorghe Marinescu, *Cooperația Intelectuală Națională și Internațională*, în *Politica externă a României*, 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român, Editura Cultura Națională, Bucu-rești, 1937, p. 320; de asemenea despre Cooperarea Intelectuală sub egida Societății Națiunilor în: Henri Galabert, *La Commission de Coopération Intellectuelle de la Société des Nations*, Toulouse, 1931, p. 41-45; Gheorghe Oprescu, *Amintiri de la Liga Națiunilor, Comisia Internațională de Cooperare Intelectuală*, în „Revista Română de Studii Internaționale”, nr. 2 / 1969, p. 55-67.

⁷⁰ Henri Galabert, *op. cit.*, p. 42; Julien Luchaire, *Coopération Intellectuelle*, în „Dictionnaire diplomatique”, vol. 1, p. 565-566.

Comisia de cooperare intelectuală a accentuat asupra necesității dezarmării, colaborarea dintre aceasta și reuniunile destinate rezolvării problemei dezarmării, în special Conferința dezarmării impunându-se în mod evident⁷¹.

Demn de remarcat ca expresie a hotărârii care anima intelectualitatea mondială a fost manifestul din 1930, semnat de personalități eminente precum: Albert Einstein, Thomas Mann, Romain Roland, Rabrindranath Tagore, H. G. Wells, Selma Lagerlof și alții, toți laureați ai Premiului Nobel: „Dacă guvernele nu știu să aprecieze intensitatea revoltei contra războiului, ele trebuie să se aștepte la rezistența tuturor acelora care pentru care devotamentul față de umanitate și supunerea față de propria conștiință reprezintă legea cea mai înaltă”⁷².

Problemele majore cu care se confruntă omenirea, pacea, securitatea, dezarmarea, nu erau doar apanajul oamenilor politici, intelectualii, oamenii de cultură, de știință, conștientizând că pot și trebuie să joace un rol important, și, prin forța morală a personalității lor, să influențeze opinia publică mondială și puterile politice.

* * *

Conferința dezarmării (1932- 1934)

Conferința dezarmării a reprezentat de fapt punctul culminant al existenței Societății Națiunilor ca de altfel și al relațiilor internaționale în perioada interbelică. A fost cadrul în care s-au conjugat toate eforturile anterioare, ale nu mai puțin de 12 ani de activitate și care trebuia să se concretizeze în rezultatul așteptat de întreaga lume progresistă, prin găsirea soluțiilor

⁷¹ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 78.

⁷² *Ibidem*, p. 80; Maurice Lécât, *Contre la Guerre avec Einstein*, Louvain, 1931, p. 59-61

concrete și eficiente care să rezolve problema dezarmării. Dezarmarea era condiția absolut necesară asigurării păcii pe glob, deja pusă în pericol prin agresiuni grave precum era cea recentă a Japoniei în Manciuria.

Efervescența deosebită, marele interes manifestat în 1931, pentru această Conferință au reieșit și din declarațiile, comentariile, articolele din presă dirijate insistent spre acest eveniment.

Pe adresa Conferinței dezarmării au sosit încă din primele zile ale lucrărilor sale enorm de multe petiții (peste 10 milioane), mesaje, rezoluții din partea celor mai diferite organizații sociale, politice și culturale. Unul dintre reprezentanții Marii Britanii, ministrul de externe, sir John Simon afirma copleșit: „Generația care a fost martoră efectivă a ororilor războiului începe să dispară. A sosit timpul dezarmării”⁷³.

A fost creată Comisia generală din reprezentanți ai tuturor statelor, divizată în 5 subcomisii speciale: politică, terestră, navală, aeriană, bugetară și un comitet special pentru studiul armelor chimice, bacterologice și incendiare. Și deși atât de bine pregătită și structurată încă de la bun început, în Comisia politică, de exemplu, aveau să se vadă divergențele de opinii și nuanțe în problema corelării dezarmării cu securitatea. Nesiguranța și încordarea internațională și-au pus pecetea asupra lucrărilor Conferinței. Discuțiile din comisiile acesteia s-au târăgănat și s-au dovedit deseori sterile în timp ce în culise, nu încetau negocierile pe probleme colaterale, legate cu deosebire de rivalitățile acerbe dintre marile puteri⁷⁴.

Dezacorduri s-au manifestat pe mai multe planuri, între Germania și statele revizioniste pe de o parte și restul statelor doritoare de pace, pe de o parte, ca și între marile puteri, care aveau un cuvânt greu de spus, cel mai evident între Franța și Marea Britanie. Franța dorea definiția agresorului și insista pe

⁷³ F. P. Walters, *History of the League of Nations*, London, 1952, p. 525.

⁷⁴ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 110.

problema *securității* de care să fie legată dezarmarea pe care o priveau din punct de vedere calitativ. Anglo-americanii susțineau că definiția juridică a agresiunii nu putea fi stabilită, insistând pe problema *dezarmării* cantitative de care era legată noțiunea de securitate. Italia și apoi Germania solicitau la nesfârșit egalitatea în drepturi din punct de vedere militar.

Conferința a fost practic acaparată de marile puteri care-și impuneau încet jocul lor politic asupra evoluției acesteia. Un ziar olandez, „Nieuwe Rotterdamshe Courant”, dezvăluia răspunderea marilor puteri în tergiversarea lucrărilor Conferinței dezarmării, afirmând că sacrificiile cu care ele se laudau erau doar sacrificii aparente, spunându-se că: „Marile puteri se învârt într-un cerc vicios asemenea cailor de circ în arenă. Există temeri că acest joc va continua până ce participanții vor cădea epuizați”⁷⁵.

Pe parcursul lucrărilor Conferinței au fost formulate și emise mai multe planuri de dezarmare: Planurile franceze Tardieu și cel constructiv Henriot-Boncour⁷⁶, planul sovietic al ministrului de externe Litvinov, planul președintelui american Hoover⁷⁷, planul britanic al lui MacDonald, ministrul de externe al Marii Britanii, planul italian al lui Mussolini⁷⁸. Dar toate aceste proiecte au fost fie amânate, tergiversate, fie combătute energic până la abandonarea lor, fie erau de-a dreptul periculoase la adresa sistemului inaugurat la Paris, după război, cum a fost cazul planului preconizat de Mussolini, care propunea chiar revizuirea tratatelor de pace prin crearea unui *directorat european*. În mod similar s-a întâmplat și cu generosul proiect de dezarmare morală inițiat de juristul român

⁷⁵ Nieuwe Rotterdamshe Courant – 13 april 1932- Bibliothèque de l’O. N. U., *Commentaires de la presse*, Conférence du désarmement, april-mai 1932, conf. Gh. Matei, *op. cit.*, p. 149

⁷⁶ Paul Boncour, personalitate proeminentă, ministrul de externe al Franței.

⁷⁷ Supranumit și „bomba Hoover”, întâmpinat cu rezerve mari și obiecții de Marea Britanie și Franța, dar sprijinit de Italia.

⁷⁸ Devenit ulterior „Planul Mussolini-MacDonald”.

Vespasian V. Pella, cu toate că Comisia politică stabilise o legătură evidentă care există între dezarmarea materială și cea morală⁷⁹. În combaterea acestor proiecte au apărut diverse motivații, care făceau în special referire la faptul că Pactul Societății Națiunilor și Pactul de la Paris erau suficiente sau susțineau că propunerile erau „prea drastice”.

Pornită ca inițiativă din cadrul Conferinței dezarmării, la Londra, în iulie 1933 s-a ratificat „Convenția pentru definirea agresorului”⁸⁰ document de mare semnificație pentru acele vremuri, importanța sa rezultând din faptul că era „primul instrument care definea agresorul pe baza unor principii juridice exacte în scopul prevenirii eventualelor acte de agresiune”⁸¹.

Venirea la putere a lui Hitler, în Germania, la 30 ianuarie 1933, a complicat și mai mult lucrurile. Liderul nazist va combate cu tărie lucrările Conferinței dezarmării, ca de altfel activitatea Ligii Națiunilor, pronunțându-se împotriva „comediei geneveze a dezarmării”⁸², susținând în oficiosul partidului nazist, Volkisher Beobachter că „nu la Geneva sau la Lausanne se va înfăptui reînarmarea, ci în Germania... Că Germania are de o mie de ori dreptul la o egalizare a armelor sale cu ale celorlalte națiuni”⁸³.

Naziștii căutau manevre pentru împiedicarea rezultatelor pozitive ale Conferinței. Retragerea Germaniei în toamna lui 1933, urmată de cea a Italiei, au fost lovituri grave date scopului și obiectivelor propuse de Conferință, de Societatea Națiunilor.

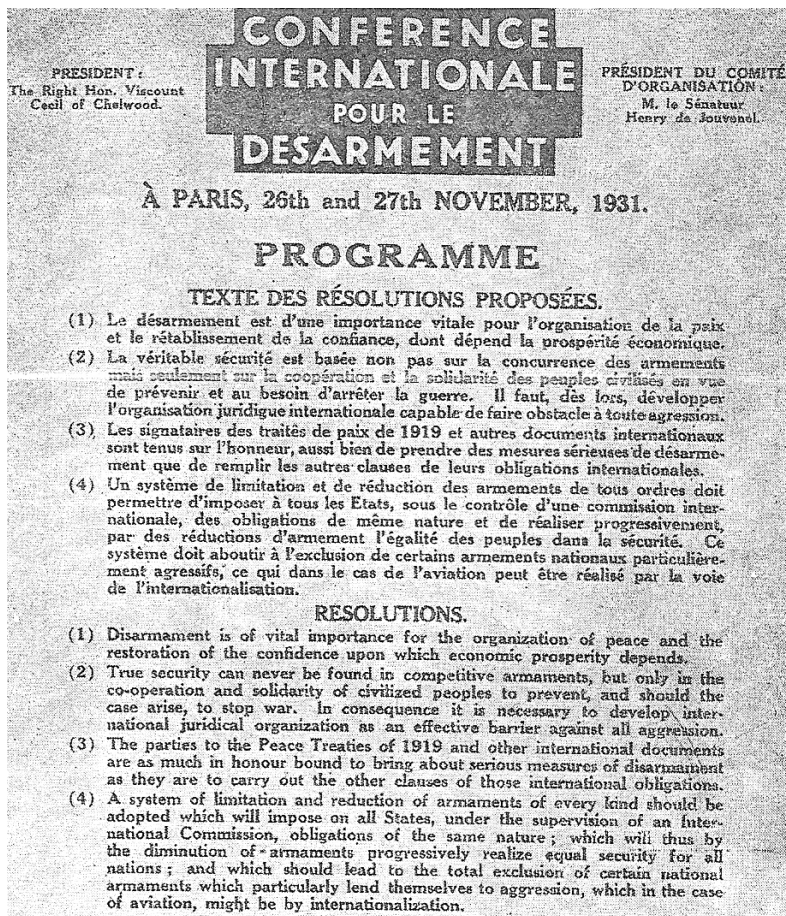
⁷⁹ Les Archives de la Société des Nations, Genève, Section du Désarmement, dos. nr. 7A, 38135/ 31253, cf. Gh. Matei, *op. cit.*, p. 152

⁸⁰ Convenția a fost opera ministrului de externe sovietic Maxim Litvinov, dar prin prisma contribuției diplomatului român Nicolae Titulescu, a mai fost denumită și Convenția Litvinov-Titulescu.

⁸¹ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 157.

⁸² *Ibidem*, p. 159.

⁸³ *Ibidem*.

Facsimil de pe programul și proiectele de rezoluții ale Conferinței dezarmării

Lucrările Conferinței dezarmării aveau să se încheie în întruniri sterile, lipsite de importanță și eficiență în vara lui 1934. O ultimă mare încercare a Societății Națiunilor de a asigura pacea și dezarmarea eșuase. Revizionismul câștiga teren cu pași mari...

* * *

Declinul Societății Națiunilor (1934 – 1939/ 1946)

Ineficiența, lacunele existente în sistemul de securitate europeană decurgând din atitudinea extrem de concesivă a principalilor pioni ai Ligii față de intențiile agresive ale unor state au încurajat pașii din ce în ce mai îndrăzneți ai acestora și în acest fel, contestarea clauzelor Tratatelor de la Versailles, „cu care au rupt fâțiș și brutal”⁸⁴.

Astfel, Germania nazistă și-a continuat politica de înarmare, în 1935, Hitler decretând reconstituirea forțelor aeriene Luftwaffe și reintroducerea seviciului militar obligatoriu. Reacția Ligii Națiunilor avea să fie una palidă. Deși Franța a sesizat Consiliul Ligii, s-a adoptat doar o moțiune de reprobare și amenințare cu sancțiuni, în cazul că un stat membru va mai pune în viitor pacea în pericol, repudiind obligațiile sacre internaționale⁸⁵. Un cotidian francez, „Le Temps”, scria cu ironie, la 18 aprilie 1935: „Cele două zile de la Geneva sunt bune pentru moralitatea internațională”. Nu se acționa în momentul contextului respectiv, ci se prevedeau doar sancțiuni pentru viitor!

Concomitent, la Geneva au fost întreprinse noi tentative în vederea revitalizării organizației internaționale⁸⁶. S-au emis ample pledoarii asupra necesității respectării obligațiilor contractuale în relațiile internaționale. S-a constituit „Comitetul celor 13”, pentru elaborarea de măsuri tinzând a face Pactul Societății Națiunilor mai eficace în organizarea securității

⁸⁴ *Documents in the Political History of the European Continent (1815 – 1935)*, p. 473-476.

⁸⁵ F. P. Walters, *op. cit.*, p. 676-680.

⁸⁶ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 273.

colective, dar cadrul activității sale era foarte limitat la problemele secundare⁸⁷, eventualele măsuri de împiedicare a agresorului potențial de a-și procura de peste hotare unele produse fabricate și materii prime cu specific militar, considerându-se că astfel se va stopa continuarea procesului de înarmare pentru acest tip de state.

Lucrările Societății Națiunilor continuau în ample și interminabile statistici și rapoarte. Anul 1936 aducea prima mișcare cu caracter militar al lui Hitler, reocuparea și remilitarizarea Renaniei, încălcându-se prevederile Tratatului de la Versailles și ale Pactului de la Locarno. Societatea nu a luat nici de astă dată o măsură fermă și concretă. Agresiunea Italiei asupra Etiopiei și ocuparea acesteia (1935-1936) s-a produs nestingerit, fără opoziția Societății. Aceasta deși dezarmarea a continuat să fie preocuparea de bază a forului de la Geneva. S-a vorbit mult de necesitatea convocării biroului Conferinței pentru reducerea și limitarea armamentelor, însă problema care se impunea acum în mod stringent era cea a securității.

La sfârșitul lui 1936 a fost elaborat un document important intitulat „Reforma Societății Națiunilor”. Era de fapt o analiza sumară, comentarii asupra propunerilor făcute în vederea punerii în aplicare a Pactului Societății de către „Gruparea consultativă internațională”⁸⁸. Se conștientiza faptul că e nevoie de schimbarea politicii și atitudinii Ligii. Dar și acum soluțiile preconizate de diferitele tabere ale statelor dornice să păstreze pacea și integritatea teritorială aveau să se dovedească divergente.

Unul din punctele de vedere exprimat de statele legate de sistemul francez de alianțe: Franța, Mica Înțelegere, U.R.S.S., care cereau ca în condițiile superficialității Pactului Societății Națiunilor, rezolvarea să se găsească pe calea acordurilor de asistență mutuală. Anglia și statele sale simpatizante precum și unele țări neutre în primul război mondial doreau „un sistem

⁸⁷ *Ibidem*, p. 273.

⁸⁸ Les Archives de la Société des Nations, Genève, Section du Secrétariat, dos. nr. 50/ 8528, cf. Gh. Matei, *op. cit.*, p. 274

suplu de sancțiuni colective care ar funcționa în măsura în care un număr suficient de membri de ai Consiliului ar voi dimpreună să prevină și să reprime o anumită agresiune”⁸⁹.

Drept concluzie a acestui document era reliefată necesitatea de a exclude absurda și paradoxala procedură care permitea unui agresor virtual să țină Societatea Națiunilor în șah⁹⁰. Adevărata reformă a Societății, pentru a o face mai eficientă trebuia „să aibă prețiosul avantaj de a arăta statelor membre și opiniei mondiale, celor ce nu nutresc împotriva instituției geneveze prejudecăți de neînvinș, că ideea de Societatea Națiunilor e vie și că ea are nebănuită capacitate de adaptare și întinerire”⁹¹. Însă aceste speranțe s-au dovedit în cele din urmă iluzorii.

În sesiunea din 1937, Adunarea Societății Națiunilor adopta o rezoluție prin care se recomanda guvernelor eliminarea comerțului cu arme, muniții și materiale de război, cerându-se un răspuns din partea acestora. O măsură vagă, lipsită de vreo forță de constrângere...

Între timp, actele de agresiune și expansiune au continuat. Japonia ocupa sud-estul Chinei și Shanghai în 1937. În martie 1938, Hitler anexa Austria, realizând Anschluss-ul.

În aceste condiții, a 101-a sesiune a Consiliului Societății Națiunilor, din mai 1938 a fost „ultima care a suscitât interes public, cea a înfrângerii Societății Națiunilor”⁹².

Delegații Franței și Marii Britanii se îndepărtau de principiile Pactului, făcând referire la o nouă convenție care „să reexamineze întreaga situație europeană și chiar cea colonială”⁹³. Acordul de la Munchen, din septembrie 1938, prin care

⁸⁹ *Ibidem*

⁹⁰ *Ibidem*

⁹¹ *Ibidem*

⁹² F. P. Walters, *op. cit.*, p. 761.

⁹³ Arhiva M. AE., fond Înțelegerea Balcanică, dosar nr. 1, Procès-verbal de la Session du Conseil permanent de l'Entente balkanique, la XII-e assemblée de la Société des Nations, Genève, 16 sept. 1938.

Cehoslovacia era dezmembrată cu acordul lui Chamberlain, reprezentantul Angliei și Daladier, reprezentantul Franței, a găsit Societatea Națiunilor cu o penibilă și umilitoare reacție, propunându-se amânarea dezbaterilor, oricum inutile⁹⁴. Evenimentele și-au urmat cursul lor negativ, consemnând în același timp *decesul* muribundeii Societății a Națiunilor. Ecourile deja mult mai palide ale preocupărilor și discuțiilor asupra păcii, dezarmării și securității se stingeau în „uraganul celui de-al Doilea Război Mondial”⁹⁵.

În 1943, autorul american Ely Culbertson concluziona: „Liga Națiunilor a fost și va rămâne o decepție primejdioasă... Liga a fost mereu o adunare babeliană de marionete ambasadoriale”⁹⁶. De asemenea, scoțând în evidență greșelile decisive ale Ligii, belgianul Charles de Visscher constata: „Acum Liga Națiunilor a recunoscut implicit predominanța individualismelor naționale asupra imperativelor securității colective. Denaturată în compoziția sa prin retragerile succesive ale Japoniei, Germaniei și Italiei, discreditată în acțiunea sa prin eșecul sancțiunilor, Liga Națiunilor a încetat de a mai fi considerată ca un centru de cooperare internațională în slujba unei cauze universale”⁹⁷.

Statele revizioniste puteau constata cu satisfacție că Societatea Națiunilor nu mai putea oferi „decât foarte puține și vagi garanții”⁹⁸.

Societatea a încetat să mai existe în mod oficial abia după război, în 1946, când lua ființă Organizația Națiunilor Unite, moștenitoarea sa de drept.

⁹⁴ *Ibidem*, fond nr. 71/ România, dosar nr. 304.

⁹⁵ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 276.

⁹⁶ Ely Culbertson, *Total Peace, What makes War and how to organize Peace*, New York, Garden City, 1943, p. 33.

⁹⁷ Charles de Visscher, *op. cit.*, p. 75.

⁹⁸ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 289.

CAPITOLUL II. ROMÂNIA, FACTOR ACTIV AL SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR

1. CONTRIBUȚIA ROMÂNEASCĂ LA ÎNTEMEIEREA SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR

Ca aliată a Antantei în Primul Război Mondial, România se regăsea ca stat cu statut de învingător-asociat la Conferința de Pace de la Paris. Deciziile politice au fost luate desigur de marile puteri reprezentate în „Consiliul celor patru”, S.U.A., Franța, Marea Britanie și Italia. România, ca de altfel și alte state, ca Polonia, Iugoslavia, Cehoslovacia, care își realizaseră unitatea statală erau privite ca făcând parte din categoria *statelor cu interese limitate*. Ca atare *limitate* erau și garanțiile de securitate acordate acestora, fapt care avea să se repercuteze asupra diplomației interbelice, implicit cea pe care țara noastră o va aborda în Societatea Națiunilor⁹⁹.

Referitor însă la rolul jucat de români, de reprezentanții lor, prin eforturile lor susținute, de la sfârșitul războiului și începutul lui 1919, trebuie amintit că au avut o activitate intensă în „Asociația Română pentru Societatea Națiunilor”¹⁰⁰. Aceasta se

⁹⁹ Viorica Moisiuc, *La Roumanie et le problème de la sécurité entre les deux guerres mondiales*, București, Editura Academiei, 1980, p. 355, extras din „Revue Roumaine d’Histoire”, tome XIX, nr. 2-3, 1980, p. 353-370.

¹⁰⁰ Ermil Pangrați, *Asociația română pentru Societatea Națiunilor*, în *Politica externă a României*, p. 331-333; Petre Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Les débuts de l’activité de la Roumanie à la Ligue des Nations*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, nr. 1/1970, p. 107-123.

înscrie în rândul tuturor organizațiilor similare care se constituiseră și care aveau ca nobil scop materializarea proiectelor anterbelice de realizare a Societății. Ermil Pangrati devenea președintele Comitetului activ al Asociației românești, deci de fapt liderul acesteia. Secretarii generali au fost stabiliți profesorul Demetru Negulescu și domnișoara Elena Văcărescu, care ducea deja o propagandă eficace și asiduă pentru cauza românească¹⁰¹.

La Congresul de la Paris din ianuarie 1919, cu caracter pregătitor, au participat ca reprezentanți ai României, Constantin Dissescu și Demetru Negulescu. De asemenea la Congresul de la Londra din martie 1919, Asociația românească a fost reprezentată de o delegație de trei persoane, formată din personalitățile amintite, Ermil Pangrati, Elena Văcărescu și Demetru Negulescu.

Prin participarea la aceste reuniuni, România era printre primele state aliate care depuneau eforturi conjugate alături de Marea Britanie, Franța, S.U.A., Grecia, China și Serbia. De altfel, la fel ca și la Congresul de la Roma, din anul următor, al „Uniunii Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor”

A existat o contribuție românească la crearea acestei „Uniuni a Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor”, la care românii au fost din nou participanți nelipsiți activi, precum și una teoretică românească în elaborarea principiilor directoare ale viitorului Pact al Societății Națiunilor. Astfel, Constantin Dissescu a enunțat la Paris șase propuneri ferme¹⁰²:

1. Societatea Națiunilor trebuie să fie un organism permanent cu putere legiuitoare, juridică și executivă.

2. E de neapărată trebuință să se prevadă toate sancțiunile diplomatice, juridice, economice și mai ales militare, cu organe permanente, poliție și armată, interaliate.

¹⁰¹ *Ibidem*

¹⁰² *Ibidem*

3. Recunoașterea egalității de drepturi pentru toate statele și dreptul fiecărui să fie reprezentat în Comitetul executiv al Societății Națiunilor.

4. Interzicerea pe viitor a tratatelor secrete.

5. Recunoașterea în folosul minorităților naționale, a libertății învățământului.

6. Recunoașterea dreptului femeii să facă parte din Societatea Națiunilor și reglementarea corespunzătoare în legislația muncii.

Propunerile românești, care la o scurtă analiză, cuprindeau esența organizării și funcționării viitoarei Societăți ca și principii nobile, erau primite și luate în seamă, dar, în final, doar una, a treia, a fost scrisă cu asentimentul general, fără a se vota însă asupra ei¹⁰³. Era clar că marile puteri decideau, iar „glasul” celorlalte state cu interese limitate era mai degrabă ignorat sau ascultat în mod superficial.

De asemenea, a mai existat un raport conceput de vicepreședintele Asociației românești, domnul Romanescu, dar deși a atras în prima fază atenția participanților la Conferința de Pace, a avut și el aceeași soartă.

De remarcat că delegația românească la Conferința de Pace de la Paris a participat la absolut toate discuțiile și tratativele, impunându-se deci ca un factor activ, spre lauda țării noastre. Una din propunerile lui Ermil Pangrati a suscitât interesul în mod special, ca și sprijinul de altfel al lui Léon Bourgeois care a și prezentat-o la Comisia Consiliului Societății Națiunilor¹⁰⁴. Această comisie cuprindea între alții și pe românul Constantin Diamandi, ceea ce denotă aprecierea conferită activității delegației României.

¹⁰³ *Ibidem*

¹⁰⁴ *Ibidem*, Comisia cuprindea nume de mare valoare precum: președintele S. U. A., Woodrow Wilson, lord Robert Cecil și Smuts (Marea Britanie), Vittorio Orlando și Saloja (Italia), E. Venizelos (Grecia).

Dar aspectele decurgând din prevederile Pactului, referitoare la sancțiunile politice și militare aveau să se dovedească confuze și echivoce. Thoma Ionescu, care fusese invitat în calitate de vicepreședinte al Comisiei tehnice și membru al Comisiei Constituționale a Ligii Națiunilor sublinia că: „În constituția Societății s-a comis o imensă eroare. Societatea nu dispune de o forță armată, deci deciziile nu pot fi urmate de sancțiuni. Este evident că atât timp cât Societatea Națiunilor nu va dispune de mijloace care să-i permită să sancționeze deciziile sale, ea va fi golită de conținut. Este necesar în primul rând ca ea să dispună de mijloace de coerciție. Nu e obligatoriu ca ea să posede propria sa armată concentrată într-un singur punct, mai mult sau mai puțin extrateritorial, ci trebuie numai ca statele participante să se angajeze ca la nevoie să pună la dispoziția Societății Națiunilor un contingent armat, căci nu se va ajunge atât de repede la o dezarmare completă, contingente care pot fi stabilite pe cale amiabilă. Oricum Societatea nu va trebui să se dispenseze de fonduri pentru întreținerea unei armate și doar să întrețină un Stat Major”¹⁰⁵. Declarația diplomatului român, prezent la negocierile pentru elaborarea Pactului Societății Națiunilor era o mostră a gândirii logice, raționale și voit eficiente, pe care voiau s-o imprime reprezentanții României la Conferința de Pace, viitoarei Societăți a Națiunilor. Delegatul român revenea deci la necesitatea unei forțe coercitive a Societății, susținută de Franța în proiectul prezentat la Comisia însărcinată cu elaborarea Pactului¹⁰⁶.

La 4 iunie 1920, tratatul de la Trianon, încheiat între puterile aliate și asociate pe de o parte și Ungaria pe de altă parte, era semnat din partea României de către Nicolae Titulescu și doctor Ioan Cantacuzino. Astfel își făcea debutul cel care avea să devină *maestrul de necontestat al diplomației*

¹⁰⁵ „Viitorul”, 6 ianuarie 1921.

¹⁰⁶ P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *op. cit.* p. 112.

românești interbelice, unul din marii diplomați ai Societății Națiunilor și ai secolului XX.

Încă de la bun început, Nicolae Titulescu, în calitate de prim delegat al României la Conferința de Pace de la Paris observa deficiențele Pactului Societății Națiunilor, despre care a afirmat: „Pactul face declanșarea războiului mai dificilă, dar nu exclude războiul legal, în cadrul dreptului ginților. Pactul nu conține nici o soluție obligatorie pentru diferențele internaționale și nici soluții pentru toate diferențele, fără nici o excepție”¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura Politică, București, 1967, ediție realizată de George Macovescu și colaboratorii săi, p. 820.

2. ORGANIZAREA REPREZENTĂRII ROMÂNIEI LA SOCIETATEA NAȚIUNILOR

Începutul existenței Societății Națiunilor găsește pe reprezentanții României depunând o activitate susținută în vederea îndeplinirii scopurilor pentru care fusese creată.

A existat însă mai întâi problema constituirii unui cadru organizatoric cât mai adecvat astfel încât activitatea delegației românești să se desfășoare în bune condiții. A reieșit necesitatea creării unui organism având misiunea de a se ocupa în mod exclusiv de receptarea, sintetizarea și trimiterea tuturor informațiilor referitoare la dezbaterile din plenul Adunării Generale și ale Consiliului Societății și de a întreține o permanentă legătură cu Secretariatul General, în ceea ce privește evidența documentelor și actelor oficiale¹⁰⁸.

Astfel, debutul activității românești la Societatea Națiunilor este legat de crearea unei misiuni permanente la Geneva care a funcționat ca și un secretariat permanent al delegației românești la acest for, direct subordonată Legației române la Berna¹⁰⁹. Aceasta a fost prima fază de activitate a țării noastre la Societatea Națiunilor.

Totodată, la 27 august 1920 era formată prima delegație a României din Thoma Ionescu, Nicolae Titulescu și Demetru Negulescu. Ca secretar al legației române a fost numit Filip Lahovari, la 11 noiembrie 1920¹¹⁰.

Ministrul Afacerilor Străine a României se interesa încă din toamna lui 1920, de la debutul primei sesiuni a Adunării

¹⁰⁸ P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *op. cit.*, *Constitution de la mission diplomatique de la Roumanie à la Ligue des Nations*, p. 113

¹⁰⁹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, Corespondența delegației românești cu Societatea Națiunilor, vol I (1920- 1925), f. 8

¹¹⁰ *Ibidem*

Ligii Națiunilor, asupra modului în care erau constituite și funcționau serviciile delegațiilor celorlalte state pe lângă Ligă¹¹¹. La 1 noiembrie 1920, Legația românească de la Berna a răspuns Ministerului printr-o telegramă în care preciza că delegațiile celorlalte țări erau considerate ca ambasade¹¹². Corespondența dintre Minister și Legația românească de la Berna era punctul de pornire a misiunii diplomației permanente a țării noastre la Societatea Națiunilor.

Astfel, se poate spune că activitatea concretă a misiunii românești a început cu prima sesiune a Adunării Generale, cu data de 15 noiembrie 1920, când au fost de asemenea desemnate comisiile Adunării. România desemna ca reprezentanți pe Thoma Ionescu și Demetru Negulescu.

În plus, Thoma Ionescu a devenit chiar vicepreședinte al Comisiei nr. 2 de organizare tehnică¹¹³, iar Demetru Negulescu membru al Comisiei pentru mandate, armament și arme chimice¹¹⁴.

Nicolae Titulescu,
eminent diplomat român

¹¹¹ Constantin I. Turcu, Ioan Voicu, *Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii*, București, Editura Politică, 1984, p. 113-114

¹¹² P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Geneva-Liga Națiunilor*, studiu consacrat înființării misiunii permanente a României, în volumul colectiv *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. II, 1911-1939, Editura Politică, București, 1971, p. 242-270

¹¹³ P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *op. cit.*, p. 113-114

¹¹⁴ Dimitrie Negulescu, *Prima Adunare a Societății Națiunilor*, în *Politica externă a României*, 1937, București, p. 10

Pe măsura extinderii activității României la Geneva, aceasta datorându-se în primul rând eforturilor depuse de Nicolae Titulescu, se impunea tot mai stringent îmbunătățirea legăturilor directe ale misiunilor românești cu secretariatul Societății.

Ministerul Afacerilor Străine îl numea în 1925 pe Edmond Ciuntu, în calitate de director al Secretariatului României de pe lângă Societatea Națiunilor, cu sediul la Geneva. Decizia a fost adusă la cunoștința lui Ciuntu la 23 octombrie 1925 printr-o notă oficială a legației din Berna, semnată de Nicolae Petrescu-Comnen, șef al misiunii respective la acel moment¹¹⁵. Aceasta era practic a doua etapă pe planul reprezentării diplomatice a României la forul suprem de la Geneva.

Secretariatul românesc rămânea în strânsă legătură cu Legația de la Berna care continua să-i coordoneze activitatea, păstrându-se în această privință importante competențe, instrucțiunile ministerului către secretariat fiind transmise de regulă prin intermediul Legației române de la Berna¹¹⁶. Secretariatul de la Geneva dobânda însă o importanță aparte, directorul acestuia, Edmond Ciuntu trebuind să se comporte și să acționeze ca un adevărat șef de misiune diplomatică, activitățile sale nerămânând la nivelul unor simple lucrări de secretariat ci reprezentând luări de poziții în cadrul dezbaterilor Adunării Generale a Societății Națiunilor. E. Ciuntu, prin activitatea depusă a atras deseori aprecierile și complimentele înalților oficiali ai Societății¹¹⁷.

Nicolae Titulescu a insistat între timp ca funcționarii români să fie numiți la Secretariatul Societății, aceasta deoarece era necesară nu numai o bună organizare a legației românești, dar și o reprezentare adecvată în structurile acesteia. Astfel, contactele diplomației românești cu oficialii de la Geneva, în

¹¹⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 4, f. 8

¹¹⁶ Gh. Gheorghe, P. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 259-260

¹¹⁷ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 5, f. 25

speță cu secretarul general Eric Drummond, a prilejuit luarea unor poziții ferme și curajoase, care de altfel se impunea¹¹⁸.

Lărgirea continuă a spectrului de activitate a Societății Națiunilor precum și extinderea participării României la lucrările ei impuneau însă constituirea unui oficiu diplomatic de sine stătător, a cărui activitate să fie coordonată direct de Ministerul Afacerilor Străine, fără ca instrucțiunile să mai fie transmise prin intermediul Legației din Berna. Aceasta însemna de fapt schimbarea structurii organizatorice a misiunii diplomatice românești de la Geneva care funcționa ca secretariat al României pe lângă organizație. Soluția la care s-a ajuns a fost cea preconizată de Nicolae Titulescu în ultima parte a lui 1927, prin inițiativa creării unui oficiu diplomatic cu rang de legăție la Geneva pe lângă Liga Națiunilor.

Pentru înființarea acestui oficiu a fost nevoie de un proiect de lege special care potrivit procedurilor constituționale, a fost discutat mai întâi în Comisia de afaceri străine a Parlamentului român, fiind apoi trimisă în plenul acestuia pentru a fi dezbătută și aprobată. La 21 decembrie 1927, Parlamentul adopta în unanimitate proiectul de lege, iar o zi mai târziu, Ministerul Afacerilor Străine era înștiințat oficial despre decizia luată. S-a prevăzut astfel înființarea, cu începere de al 1 ianuarie 1928, a unei legații a României pe lângă Societatea Națiunilor, iar ca șef cu rang de ministru a fost numit Constantin Antoniadă¹¹⁹.

Încă înainte de decizia Parlamentului, N. Titulescu a expediat la 20 decembrie 1927 o adresă Secretarului general al Ligii, sir Eric Drummond, informându-l: „Pentru a dovedi într-o și mai mare măsură atașamentul față de Societatea Națiunilor și deplina încredere în înalta sa misiune, guvernul României dorește să creeze la Geneva, pe lângă Societatea Națiunilor, o legăție al cărei șef ar fi un trimis extraordinar și ministru

¹¹⁸ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 209-210, Telegrama din Geneva către M. A. S., 5 decembrie 1926

¹¹⁹ Gh. Gheorghe, P. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 265

plenipotențiar...”¹²⁰. Ca o continuare a inițiativei sale, în ianuarie 1928, N. Titulescu comunica telefonic Secretarului general al Ligii că România a hotărât să înființeze Legația de la Geneva și să-l numească pe drept titular, cu misiune permanentă, pe Constantin Antoniadă¹²¹. Astfel, la 10 februarie 1928, noul titular avea să preia conducerea efectivă a Legației românești pe lângă Liga Națiunilor¹²², dovedindu-se un slujitor fidel al țării sale, printr-o prestață unanim apreciată.

Misiunea îndeplinită de acum înainte de Constantin Antoniadă va îndeplini toate funcțiile clasice, de reprezentare, informare și negociere, răspunzând unui număr de însărcinări primite din partea autorităților de la București. Acestui oficiu diplomatic permanent i se cerea să trimită cu regularitate articole selectate din presa străină care abordau probleme în directă legătură cu politica externă a României, să expedieze toate publicațiile la Liga Națiunilor, să organizeze întrevederi cu reprezentanți ai altor state la Geneva pentru informarea acestora asupra unor probleme de interes imediat pentru România precum și în scopul rezolvării unor probleme de interes bilateral.

Încă de la începutul activității acestei misiuni se remarcă faptul că ea va fi îndemnată de guvern să acorde o atenție sporită problemelor economice având în vedere importanța din ce în ce mai mare a acestora în relațiile dintre state. N. Titulescu, mentorul diplomației românești a avut importantul rol în conturarea profilului final al acestei misiuni diplomatice originale prin structură, funcțiuni, prin natura atribuțiilor sale. Această misiune consta în aceea că ea reprezenta interesele României pe lângă organizația mondială din care făcea parte.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 266; Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 88 bis, problema 82, f. 19

¹²¹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 7, f. 50

¹²² *Ibidem*, p. 11, Telegrama lui C. Antoniadă către Eric Drummond

Un stat ca România, cu inițiative și luări de poziții remarcate avea acum și o reprezentare adecvată la Societatea Națiunilor. România se afla printre primele state din lume care avea la Geneva o misiune politică cu personal diplomatic complet, condusă de un demnitar cu rang de ministru plenipotențiar rezident permanent în Elveția. Aceasta în timp ce multe alte state, chiar mari puteri dispuneau doar de delegații permanente conduse între sesiuni de un secretar de ambasadă sau de un consul aferent cu titlul de delegat interimar¹²³. Era și aceasta o dovadă a importanței pe care statul român o dădea supremului for mondial de la Geneva, organizării cât mai bune și eficiente a reprezentanței diplomatice românești.

Constantin Antoniadă,
ministru pe lângă Societatea Națiunilor

De asemenea, ca o altă inițiativă cu caracter organizatoric a Legației române, s-a cerut Secretariatului General al Societății să transmită direct Ministerului Afacerilor Străine documentele necesare, scrisori circulare, chestionare, care până atunci fuseseră în grija sa, pentru a simplifica sistemul corespondenței oficiale¹²⁴.

Legația României la Geneva s-a dovedit în timp un mecanism deosebit de articulat în a-și asuma sarcinile ce au decurs din misiunea sa de a reprezenta țara la organizația mondială.

¹²³ C. I. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 115-116

¹²⁴ Arhiva M. A. E., fond Geneva vol 7, f. 18

3. DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN ANII 20' ȘI APORTUL SĂU LA ÎNTĂRIREA ROLULUI SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR

Vocea reprezentanților României s-a făcut auzită încă de la începutul lucrărilor Societății Națiunilor. Activitatea reprezentanței românești s-a diversificat și multiplicat pe măsură ce în forul mondial se abordau probleme vitale ale acelor timpuri, impunând organizarea unei activități din ce în ce mai largi și complexe.

Astfel juristul Paul Negulescu, abordând dreptul statelor de a face război și supunându-l prevederilor Pactului Societății, a afirmat în 1920, în prima sesiune a Adunării că: „Înainte Pactului Ligii Națiunilor, dreptul statelor de a face război era nelimitat. Războiul era o metodă licită de reglementare a diferendelor internaționale”¹²⁵.

Demetru Negulescu, membru al Comisiei pentru mandate, armament și arme chimice, a afirmat de asemenea că: „Noi aplaudăm din toată inima reducerea armamentelor navale și aeriene care înghit o parte considerabilă a bugetului nostru. Noi considerăm că în interesul păcii lumii trebuie procedat fără întârziere în dezarmare... România nu dorește să consimtă fixarea limitei armamentelor sale înainte ca Societatea Națiunilor să dispună de un organism permanent de control și investigare ca să se asigure de buna credință a altor state”¹²⁶. Reprezentantul României considera ca și ceilalți oratori de altfel că dreptul de control și investigație să fie transpus asupra tuturor statelor, nu doar asupra celor care făceau parte din Societatea Națiunilor. În ceea ce privește limitarea armamentului, această clauză trebuia să fie

¹²⁵ C. I. Turcu, I. Voicu, *op. cit.* p. 262

¹²⁶ Dimitrie Negulescu, *op. cit.*, p. 10

aplicată de asemenea tuturor statelor fără deosebire „căci dacă un singur stat rămâne posesor de armament se va ajunge treptat-treptat la înarmarea întregii lumi”¹²⁷.

* * *

Pactul Societății Națiunilor

Analizând importanța misiunii Ligii Națiunilor, Nicolae Titulescu s-a pronunțat de la tribuna Adunării, propunând Consiliului să constituie un comitet de studii care să supravezeze legislația survenind din Pactul Societății Națiunilor. După opinia sa, această propunere trebuia să aibă în vedere „de a afirma credința noastră în marile principii care au întrunit asentimentul unanim al națiunilor și care orice s-ar spune vor rămâne stăpâne ale vieții internaționale de mâine... de a da Ligii Națiunilor de pe acum un rol precis demn de înaltele sale misiuni... de a da fără întârziere într-o formă clară țărilor care nu doresc să-și asume alte obligații decât cele din Pact, asigurările că în afară de acesta ele nu vor avea libertatea de a decide în deplină suveranitate ceea ce le pare just și posibil în domeniul agresiunii...”¹²⁸. Era un îndemn la fidelitate necondiționată față de principiile Societății Națiunilor oglindite în Pactul acesteia.

Referindu-se la Pactul Societății, ca de altfel și la recent încheiatul pact Briand-Kellogg, în celebra conferință de la Berlin, *Dinamica păcii*, ținută la 6 mai 1929, Titulescu arăta că nici Pactul Societății Națiunilor, nici Pactul Briand-Kellogg, nici orice alt pact asemănător nu constituiau începutul unei

¹²⁷ *Ibidem*

¹²⁸ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, 1967, Studiu introductiv, texte alese și adnotări de Robert Deutsch, p. 267

lumi noi sau sfârșitul unei lumi vechi, fiind de fapt rezultatul unei lungi evoluții și punctul de plecare al unei noi evoluții¹²⁹.

În România, după semnarea Pactului de la Paris, neliniștea era evidentă prin credința că generalizarea acestuia ar putea anula eficiența și importanța Ligii Națiunilor și a pactelor aferente acesteia. Făcând parte din sistemul de alianțe francez, principiile de politică externă românești coincideau cu ale Franței și în privința sprijinirii forului genevez. N. Titulescu, care știa cât de valoroasă și necesară era pentru reușita activității Societății comunitatea de gândire a tuturor celor înzestrați cu o asemenea misiune importantă, sesiza totuși absența acesteia, manifestată cu diferite prilejuri, în urma divergențelor radicale de opinii și atitudini în ceea ce privește legislația sa. Astfel, într-o scrisoare adresată de acesta din Geneva lui Vintilă Brătianu, la 24 martie 1926, exprima faptul că „ideile nu sunt lucruri de căpetenie... lucrul de căpetenie sunt imboldurile instructive. Și când ele sunt identice, divergențele asupra ideilor nu numai că nu sunt grave, ci sunt un bine, căci permit găsirea mai repede a adevărului”¹³⁰.

Pornind de la convingerea că „o țară nu poate participa la opera internațională în mod util și sănătos decât dacă are conștiința că interesele sale vitale au fost salvardate”¹³¹, Titulescu a propus la a V-a sesiune a Adunării Generale a Ligii constituirea unui Comitet de studii care să cerceteze posibilitatea corelării acordurilor regionale, care ar fi avut menirea de a fi dat un conținut mai practic și ar fi conferit o eficiență sporită propunerilor de reglementare pașnică a diferendelor, lăsând statelor care nu înțelegeau să-și asume alte obligații decât cele prevăzute în Pact, libertatea de a hotărî ele însele, în deplină suveranitate, ceea ce consideră just și posibil să întreprindă

¹²⁹ Nicolae Titulescu, *Pactul Societății Națiunilor și legătura sa cu Pactul Briand-Kellogg*, în „Dictionnaire diplomatique”, tome III, p. 826-828

¹³⁰ N. Titulescu și *strategia păcii*, Pagini din *Jurnal*, p. 429

¹³¹ Adevărul, 29 septembrie 1925

atunci când fac obiectul unei agresiuni¹³². Intervențiile sale în Comisia pentru reducerea armamentelor privind reglementarea pașnică a conflictelor internaționale și interpretarea articolului 19 din Pactul Societății Națiunilor au fost tratate cu maximă atenție și seriozitate¹³³.

Luând cuvântul un an mai târziu în fața subcomisiei pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale de pe lângă Societatea Națiunilor, la 19 septembrie 1925, N. Titulescu afirma: „Este adevărat că acordurile regionale sunt prevăzute de Pact... Dar acordurile regionale sunt acte ce trebuie negociate de la guvern la guvern. Societatea Națiunilor se limitează la a le înregistra după ce s-a convins că ele nu sunt contrare principiilor Pactului. Dar aceasta este tot ce trebuie să pretindem Societății? Mi se pare că nu. Este adevărat că Societății Națiunilor îi aparține viitorul și Pactul... Domnilor, țin să vă fac o mărturisire. Anul trecut, când am constatat divergențele de opinii care, așa cum eram sigur, aveau să ne aducă în situația dificilă de astăzi, am încercat în mod amical ca pe cei ce erau mai calificați să hotărască asupra acestei chestiuni să-i fac să accepte o idee care să permită concilierea, o idee care, credeam eu ar fi făcut posibilă înțelegerea între partizanii protocolului, adică ai pactului amplificat și întărit, și partizanii pactului pur și simplu, așa cum el există astăzi”¹³⁴. Diplomatul român, apărător al principiilor Pactului Societății, sesiza cu finețe problemele existente și în urma Protocolului de la Geneva din 1925 și făcea propuneri menite a elimina aceste neajunsuri regretabile legale.

Preocupat de accelerarea elaborării deciziilor luate de Consiliu pentru a da efect obligațiilor juridice ce decurgeau din

¹³² C. I. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 304

¹³³ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 158-159, Raportul din 25 septembrie 1924

¹³⁴ *Ibidem*, p. 187

Pact, diplomatul român a prezentat la 16 noiembrie 1927 câteva metode menite a asigura eficiența acestuia¹³⁵.

În septembrie 1928, Titulescu, printr-o notă trimisă din Geneva, preciza că declarase că România, unul dintre primele state semnatare ale Pactului, nu are nici o obiecțiune de principiu contra introducerii în pact a interdicțiunii generale de a recurge la război. și că prin note diplomatice și publice a constatat că simpla suprapunere a Pactului de la Paris și a Pactului Societății Națiunilor echivalează cu renunțarea la război în cele patru cazuri prevăzute de Pactul Societății Națiunilor¹³⁶.

La 24 februarie 1930, în plenul Adunării, ministru de externe atunci, George Mironescu a prezentat de asemenea un raport despre chestiunea amendării Pactului Societății spre a fi pus de acord cu Pactul Briand-Kellogg, precizând că statul român dorea să fie sigur că inserarea în Pactul Societății Națiunilor a principiilor Pactului Briand-Kellogg nu va atinge cu nimic rezervele făcute cu ocazia semnării acestui document în numele Miciei Înțelegeri¹³⁷. Un raport similar era prezentat de delegatul Constantin Vișoianu la 26 februarie 1930¹³⁸.

De asemenea, referindu-se la Pactul Societății Națiunilor, delegatul și juristul român Vespasian V. Pella a afirmat că Pactul de la Paris nu putea oferi garanții suficiente în acțiunea de oprire a războiului și nici acoperi unele lacune ale Pactului Societății, care, în viziunea sa era mult mai operant¹³⁹.

Se impune deci concluzia clară că reprezentanții diplomației românești s-au situat pe poziția de fermi apărători și promotori ai Pactului Societății Națiunilor, dar în același timp și al îmbunătățirii prevederilor acestuia.

¹³⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 44, f. 17

¹³⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 7, f. 11

¹³⁷ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 11, f. 74

¹³⁸ *Ibidem*, f. 76

¹³⁹ Vespasian V. Pella, *Le Pacte Briand-Kellogg*, 1930, Paris, p. 37

* * *

Protocolul de la Geneva

Despre Protocolul de la Geneva, moment de referință al activității Ligii Națiunilor, Nicolae Titulescu a precizat, în cadrul Comisiei a III-a, spiritul ce trebuie să stea la baza acestui nou act de securitate, afirmând că principala securitate pentru orice țară constă în aceea că frontierele sale nu pot fi niciodată și în nici un caz obiect de discuție¹⁴⁰. Diplomatul român a propus ca al doilea alineat al articolului 4 din Protocol să fie modificat astfel: „Se stabilește în mod egal ca dispozițiile prevăzute în articolele 2 și 3 nu sunt aplicate diferendelor având ca obiect revizuirea unui tratat sau a unei convenții sau modificarea integrității teritoriale a diverselor state semnatare ale prezentului Protocol, având în vedere că Adunarea are competența de a se ocupa această problemă în virtutea articolului 19 din Pact”¹⁴¹.

Introducerea acestui pasaj conform căruia revizuirea tratatelor internaționale și integritatea teritorială a statelor semnatare nu puteau fi supuse arbitrajului a reprezentat un succes al diplomației române care văzut în redactarea inițială a Protocolului încercarea de a pune sub semnul de egalitate între agresiunea declarată considerată ca un fapt natural și simplul refuz de a prezenta arbitrajul la finele examenului și o soluție, un caz care, urmând concepția unui anumit stat, releva prerogativele suveranității și independenței sau privea integritatea teritorială a statului respectiv.

În discursul său din 16 septembrie 1925, la tribuna geneveză, ministrul de externe I. G. Duca a caracterizat succint conținutul Protocolului, racordându-l la interesele proprii ale

¹⁴⁰ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 290

¹⁴¹ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 158

statului român, prin perspectiva tratatelor și acordurilor regionale: „În consecință noi așteptăm. Noi așteptăm ceasul în care Protocolul de la Geneva și principiile sale vor putea fi admise și noi așteptăm acest ceas cu încredere. Dar noi suntem de părere că nu ajunge să așteptăm pasiv. Noi nu putem să rămânem inactivi. Până la momentul la care Protocolul va putea fi acceptat, noi toți trebuie, în măsura mijloacelor noastre, să lucrăm pentru consolidarea păcii...”¹⁴².

Abordând principiile Protocolului, N. Titulescu stabilea la 19 septembrie 1925, în subcomisia primei Comisii, cu profunzime, concepții realiste despre Societatea Națiunilor și Protocolul său, făcând propuneri extrem de utile Consiliului:

„Să propunem Adunării să invite Consiliul să constituie un comitet de studii în vederea căutării dacă e posibil a lega între ele acordurile regionale deja intervenite sau care se vor ivi în viitor, inspirându-se din marile principii ale arbitrajului, ale securității și ale dezarmării și din ideea că statele membre ale Societății care nu doresc să-și asume alte obligații decât cele stipulate în Pact, ar avea facultatea de a-și limita obligațiile suplimentare de asistență la ceea ce ele vor considera, în deplina lor suveranitate, justă și posibilă, în momentul agresiunii...”¹⁴³.

Revenind un an mai târziu asupra Protocolului, Titulescu a evidențiat importanța sa, susținând și amendamente care l-ar fi făcut și mai eficient¹⁴⁴.

La Geneva, România a colaborat și a sprijinit toate soluțiile destinate să servească la întărirea securității în mod general dar și la scară regională în speță zona Balcanilor. Bucureștiul a examinat cu deosebită atenție un protocol elaborat de ministrul de externe al Greciei, prezentat la Geneva, care propunea în iulie 1925 arbitrajul obligatoriu, declarând că

¹⁴² Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 40, f. 11

¹⁴³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 40, f. 13

¹⁴⁴ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 266

acesta trebuie să aibă ca premisă indispensabilă respectul tratatelor în vigoare, integritatea teritorială și suveranitatea națională a statelor legate prin tratatele în chestiune¹⁴⁵.

Reprezentanții României au susținut cu elan orice inițiativă pozitivă cu adevărat constructivă, merită să contribuie la consolidarea Societății Națiunilor, la îndeplinirea scopurilor propuse de aceasta.

* * *

Comisia pregătitoare a Conferinței dezarmării

Activitatea delegațiilor României, implicit cea a secretariatului general, a continuat să fie orientat spre examinarea principalelor probleme care figurau pe ordinea de zi a Ligii Națiunilor, interesând în același timp și statul român.

Astfel, într-o telegramă din 5 decembrie 1925, secretariatul informa pe ministrul Afacerilor Străine că la Geneva se preconizează constituirea unei Comisii pregătitoare a Conferinței dezarmării¹⁴⁶. Relevând importanța pe care Conferința o prezenta pentru România, se menționa în același timp, necesitatea prezenței unui delegat român în Comisia respectivă și se sugerea ministerului de a interveni într-o serie de capitale europene în vederea unirii eforturilor pentru îndeplinirea acestui deziderat. Ministerul răspundea printr-o altă telegramă expediată chiar a doua zi și semnată de I. G. Duca, ministrul de externe, în care se arăta că demersurile necesare fuseseră făcute, dar cel mai bun mijloc de acțiune era contactul personal, care trebuia luat de reprezentanții români la Geneva cu

¹⁴⁵ Arhiva M. A. E., fond Înțelegerea Balcanică, dosar nr. 20, raport nr. 1367/24 iunie 1925 de la legația din Atena, semnat V. Brabețianu

¹⁴⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 4, f. 35

anumiți oameni politici, în special Briand, Chamberlain, Beneș sau alte personalități¹⁴⁷.

Eforturile conjugate ale ministerului și ale diplomaților români la Geneva s-au materializat în acordul dat de Consiliul Societății Națiunilor ca România să facă parte din Comisia pregătitoare a Conferinței dezarmării¹⁴⁸.

În sesiunea din martie-aprilie 1927, România a fost reprezentată de Nicolae Titulescu, care a avut o contribuție activă la desfășurarea lucrărilor sesiunii. În intervenția făcută în cursul ședinței din 14 martie 1927, diplomatul român a relevat că trebuie să existe o preocupare specială pentru soarta statelor care sunt în pericol de a fi atacate de alte nemembre ale Societății Națiunilor, nefiind nicidecum vorba de o problemă teoretică și este necesar să se dea indicații care să permită statului atacat să nu se găsească într-o situație de inferioritate absolută¹⁴⁹. În ședința din ziua următoare, Titulescu a adăugat: „Atunci când va fi întrebat în țara sa care sunt avantajele Societății Națiunilor, domnul Titulescu nu s-ar putea mulțumi să răspundă că Societatea reprezintă o nouă stare de spirit și că ea permite să se ridice toate statele membre pentru a apăra o țară ce a căzut victimă a unei agresiuni. Opinia publică cere măsuri concrete și, din moment ce Consiliul va putea recurge la demonstrații aeriene, nu pot să decurgă decât avantaje din afirmarea expresă a acestui fapt, în scopul de a da statelor posibilitatea să liniștească opinia publică din țările lor”¹⁵⁰.

Astfel, marele diplomat român își afirma dezaprobarea față de o eventuală pasivitate a Societății Națiunilor și accentua faptul că doar măsurile concrete ale forului mondial vor putea aduce liniștea și garanțiile dorite.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 36

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 40

¹⁴⁹ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 223

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 224

Constantin Antoniaade adresa o telegramă Ministerului Afacerilor Străine, relevând că la 15 martie 1928 urma să se reunească Comisia pregătitoare a Conferinței dezarmării. El sublinia în același timp că era necesar ca experți militari să fie prezenți la Geneva pentru a participa la lucrările Comisiei permanente consultative.

România și-a desemnat reprezentanți militari pentru această comisie. Astfel, la 15 aprilie, delegația sa era formată din generalul Toma Dumitrescu, colonelul Gheorghe Liteanu, comandorul Eugen Roșca și colonelul Ion Stoicescu¹⁵¹. La 12 octombrie comandorul Roșca și colonelul Stoicescu deveneau delegații României în Comisia permanentă și consultativă pentru studiul chestiunilor navale și aeriene¹⁵².

Prin raportul lui Antoniaade adresat lui I. G. Duca la 26 martie 1928 s-a prezentat amplu activitatea Comitetului de arbitraj și securitate reunit în a doua sesiune la Geneva¹⁵³. Problemele respective au fost incluse într-un raport trimis la 30 martie 1928 în care se furnizau detalii despre desfășurarea celei de-a VI-a sesiuni a Comisiei pregătitoare a Conferinței dezarmării. C. Antoniaade trăgea în acest raport concluziile despre evoluția problemelor care făcuseră obiectul primelor dezbateri evidențiind din păcate sterilitatea acestora și caracterul ambiguu al deciziilor luate¹⁵⁴.

¹⁵¹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 27, f. 26

¹⁵² Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 27, f. 32

¹⁵³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 7, f. 76

¹⁵⁴ P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *op. cit.*, *L'activité de la Roumanie à la Ligue des Nations*, p. 122

* * *

România în Consiliul Societății Națiunilor

Pornind de la importanța problemelor care făceau obiectul dezbaterilor la Societatea Națiunilor, delegația României a depus eforturi susținute pentru alegerea țării ca membră nepermanentă a Consiliului Societății. O activitate laborioasă a avut același neobosit Nicolae Titulescu, care prin negocieri cu alte delegații încerca să constate în ce măsură candidatura României ar fi avut reale șanse de reușită.

La 27 august 1926, printr-o telegramă trimisă din Geneva, Titulescu a arătat că, în general, la secretariatul Societății Națiunilor predomina opinia că România va fi aleasă în Consiliu¹⁵⁵.

La 16 septembrie 1926, în timpul celei de-a VII-a sesiuni ordinare a Adunării Generale a Societății s-a pus în discuție alegerea a nouă membri nepermanenți în Consiliu. România a fost desemnată în Consiliu pentru o perioadă de trei ani, obținând 41 de voturi din 49 exprimate¹⁵⁶.

Într-o scrisoare trimisă de la Geneva lui Vintilă Brătianu, la 17 septembrie 1926, Nicolae Titulescu arăta că atunci când a auzit proclamarea alegerii României „... am simțit o așa bucurie pentru țară, că nu v-o pot exprima. Mi-am zis: situația României e azi deja destul de consolidată ca să poată rezista la proba focului luptei internaționale... România în Consiliu are o poziție mai puternică pentru a-și apăra interesele ei legitime de atâtea ori necunoscute. Dar are și prilejul de a arăta că e în stare

¹⁵⁵ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 203

¹⁵⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, Compte rendu de la Septième session ordinaire de l'Assemblée de la Société des Nations, vol. 40, f. 14

să aducă în limita intereselor ei naționale un aport la colaborarea internațională... Ieri a fost ziua României”¹⁵⁷.

Referindu-se la alegerea României în Consiliul Societății, I. G. Duca scria: „Intrarea României în Consiliu e un omagiu binemeritat adus politicii de pace pe care ea n-a încetat s-o preconizeze și s-o slujească din toate puterile sale încă de la crearea Societății Națiunilor. S-a putut constata în ultimii ani, la Geneva, că, în toate inițiativele de conciliere, s-a putut conta fără rezerve, pe sprijinul României”¹⁵⁸.

Era de altfel o răsplată meritată pentru o țară care își asumase încă de la bun început fără rezerve, angajamentele față de politica Societății Națiunilor.

* * *

Curtea Permanentă de Justiție Internațională

La Geneva, reprezentanții României au depus eforturi notabile pentru ca statul român să poată fi reprezentat la înaltul for juridic de la Haga. Era o miză importantă reprezentarea României, deoarece, în acest fel, ar fi putut fi susținute mai bine interesele țării. Aceasta cu atât mai mult cu cât România a fost implicată în probleme litigioase, procese ca în cazul Comisiei Europene a Dunării sau a chestiunii optanților maghiari din Transilvania, precum și alte aspecte privind minoritățile naționale din țara noastră.

În numele guvernului român, la 18 aprilie 1921, Mărgăritescu Grecianu, însărcinatul cu afaceri al României la Berna, semna protocolul privind înființarea Curții Permanente de Justiție Internaționale¹⁵⁹. De acum înainte, autoritățile române

¹⁵⁷ Gheorghe Buzatu și alții, *Nicolae Titulescu și strategia păcii*, Jurnal, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 434-435

¹⁵⁸ C. I. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 45

¹⁵⁹ Arhiva M. AE., fond Geneva, vol. 1, f. 6

au insistat permanent prin legăția de al Berna, pe lângă Societatea Națiunilor, pentru ca reprezentanții români să figureze pe lista magistraților admiși la C.P.J.I. Corneliu Manolescu și prof. Demetru Negulescu au fost primii candidați care aveau să fie admiși ca membri permanenți, acesta reprezentând un succes românesc important¹⁶⁰.

La 14 martie 1927, vorbind în Comitetul pentru dezarmare al Societății Națiunilor, N. Titulescu a subliniat că „C.P.J.I. merită cea mai adâncă încredere și a adus până acum cele mai mari servicii”¹⁶¹.

Și într-adevăr, ca efect al insistențelor românești, la 28 august 1928, Demetru Negulescu a fost numit delegat la Conferința semnării statului C.P.J.I., iar puțin mai târziu, la 31 decembrie 1928, juriști de prestigiu ca George Meitani și Nicolae Dașcovici au fost desemnați delegați la Conferința pentru codificarea dreptului internațional¹⁶².

Titulescu a reamintit că nu o dată, în Consiliul Societății, mulți delegați se întrebau cu grijă „ce trebuie să facă în interesul păcii sub avalanșa atâtor enigme de drept internațional”. Diplomatul român punea în discuție aria de competență a Curții, afirmând, contrar a ceea ce s-a spus, prin semnarea a numeroase convenții de arbitraj, aderând la jurisdicția obligatorie prevăzută în articolul 36 din statutul C.P.J.I. de la Haga, România a distrus legenda ostilității noastre față de arbitraj”¹⁶³. Pentru a coopera mai bine cu Curtea Permanentă de Arbitraj și implicit cu Liga Națiunilor, Titulescu propunea înființarea unei diviziuni juridice atât la Ministerul Afacerilor Străine, propunere aprobată prin Decretul nr. 3815 din 31 decembrie 1927. Aceasta avea ca scop să studieze aspectele juridice, de

¹⁶⁰ Ibidem, Telegrama M. A. S., către legăția de la Berna din 22 iulie 1921

¹⁶¹ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 223

¹⁶² Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 27, f. 12

¹⁶³ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 286-293

drept internațional și să o apere pe baza unei delegații speciale, interesele statului la Haga în special dar și la Geneva¹⁶⁴.

Într-adevăr, problematica dreptului internațional a preocupat autoritățile române. În toamna lui 1926, de exemplu, M.A.S. a depus la Secretariatul de la Geneva, punctul de vedere al României, reprezentat de memoriul lui Grigore Antipa, privitor la exploatarea bogățiilor mării din punct de vedere al codificării dreptului în vederea lucrărilor Comitetului de experți pentru Codificarea dreptului internațional¹⁶⁵. La 28 septembrie 1927, reprezentantul României, juristul Vespasian V. Pella făcea observații pertinente referitoare la codificarea progresivă a dreptului internațional¹⁶⁶.

La 29 aprilie 1929, M.A.S. transmitea lui Constantin Antoniadă răspunsul pentru Secretariatul General al Societății Națiunilor, ca răspuns la scrisoarea primită la București, prin care se cerea să se comunice recomandarea pentru locul de judecător la C.P.J.I. a lui Demetru Negulescu, deja judecător supleant la Curtea de la Haga¹⁶⁷.

Un an mai târziu, la 30 mai 1930, Antoniadă comunica lui George Mironescu, ministrul de externe, invitația adresată de Secretarul general al Societății membrilor grupului român pentru a desemna doi candidați pentru alegerea unui judecător la C.P.J.I., în locul devenit vacant prin demisia unui judecător american¹⁶⁸.

Aceste reușite diplomatice demonstau că România era o țară recunoscută deja prin prestața juriștilor săi de valoare.

¹⁶⁴ Arhiva M. A. E., Problema 82, vol. 23, Organizarea Ministerului, f. 4-5

¹⁶⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 45, f. 31, Telegrama nr. 92/20 II1928

¹⁶⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 41, f. 90

¹⁶⁷ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 10, f. 31, Telegrama nr. 314/ 29 aprilie 1929

¹⁶⁸ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 10, f. 175, Telegrama nr. 360/ 30 mai 1930

* * *

Comisia de control a armamentului

Problematika controlului, producerii și tranzacțiilor cu armament a prilejuit o atitudine fermă din partea delegaților români.

Astfel, la 18 februarie 1925, în cadrul lucrărilor Comisiei consultative și tehnice a comunicațiilor și tranzitului, referindu-se la statistica comerțului cu arme, muniții de război, delegatul român Marcel Popescu a precizat că în situația în care se dorește obținerea unor situații comparabile, este necesar ca datele să fie riguros comparabile. Acest lucru ar fi posibil prin revizuirea tabelelor ce conțineau situația tipurilor de armament care să fie trimise diferitelor state în același timp cu chestionare-tip. Era, după ideea susținută de diplomatul român, singurul sistem ce ar permite obținerea de statistici uniforme și comparabile între ele¹⁶⁹.

De asemenea, la 21 septembrie 1929, în cadrul dezbaterilor privind controlul fabricării private și a publicității armelor, munițiilor și materialelor de război, a prezentat prin Constantin Antoniadă, o rezoluție în care se preciza: „Luând act de ceea ce multe guverne au declarat neputând formula o opinie definitivă asupra modalităților publicității fabricărilor de stat înainte de a cunoaște concluziile la care va ajunge Comisia pregătitoare a dezarmării despre chestiunea publicității materialelor de război: Roagă Consiliul să provoace, din momentul terminării activităților acestei ultime Comisii, o nouă reuniune a Comisiei speciale pentru ca să se poată îndeplini redactarea unui pre-proiect de Convenție¹⁷⁰. Antoniadă a specificat de

¹⁶⁹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 38, f. 9

¹⁷⁰ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 46, f. 334

asemenea, că în condițiile în care unele țări nu s-au pronunțat înainte de a cunoaște decizia Comisiei, orice nouă convocare a Comisiei speciale ar fi prematură¹⁷¹. Delegatul român a mai precizat că deși nu s-a putut stabili un proiect de Convenție, de-a lungul celor 4 ani de sesiuni ale Comisiei speciale, din 1925 până în 1929, divergențele, deși esențiale, s-au redus treptat. Punctul de vedere al delegației române a fost imediat aprobat și întărit de reprezentanții următoarelor state care au luat cuvântul.

* * *

Uniunea de Ajutor Internațional

Reprezentanții României s-au aplecat cu receptivitate și sensibilitate asupra intenției de creare a unei asociații la nivel mondial care să-și propună într-ajutorarea reciprocă între state, care a primit numele de Uniunea de Ajutor Internațional. România a contribuit financiar, fără rezerve, la sprijinirea acestei Uniuni.

Nicolae Titulescu, într-una din intervențiile sale ruga Consiliul Societății Națiunilor să înregistreze ca atare răspunsul guvernului României la solicitarea acestuia, insistând pe faptul că țara sa va aduce colaborarea sinceră și devotată în conformitate cu scopurile umanitare și posibilitățile existente¹⁷².

Participarea României la Conferința Internațională pentru crearea Uniunii de Ajutor Internațional a fost salutată la 7 iulie 1927 printr-o scrisoare adresată de secretarul general, Albert Drefous, lui Nicolae Petrescu-Comnen, la Berna¹⁷³. Edmond Ciuntu a prezentat de altfel, la 4 iulie 1927, amendamente la

¹⁷¹ *Ibidem*

¹⁷² Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 40, f. 12

¹⁷³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 5, f. 16, Telegrama 1550/ 7 iulie 1927

rezoluția Conferinței, în numele delegației române¹⁷⁴. Diplomatul român informa M.A.S. la 12 iulie 1927 că: „România, a cărei contribuție la Ligă este de 22 de părți, va avea prin urmare a vărsa la fondul inițial al Uniunii de Ajutor 15400 franci elvețieni, odată pentru totdeauna”¹⁷⁵.

O interesantă luare de poziție în cadrul lucrărilor Conferinței a avut prințesa Alexandra Cantacuzino, aceasta fiind astfel înregistrată în procesul verbal: „Alteța sa prințesa Alexandra Cantacuzino dorește să exprime față de fundația Rockefeller și spune că puține țări se interesează mai profund ca România de problemele de igienă. Guvernul și asociațiile private au făcut recent în România mari eforturi pentru a reduce mortalitatea infantilă și văd un interes viu în anchetele făcute pe acest subiect. Ea sugerează ca o comisie să înfățișeze crearea unui institut internațional fizic, intelectual al copiilor din toate țările... Delegația României va sprijini cu toate puterile sale și consideră lucrările Comitetului de igienă sunt spre onoarea Ligii Națiunilor”¹⁷⁶.

* * *

Achitarea obligațiilor financiare față de bugetul Societății Națiunilor

O problemă spinoasă a fost cea financiară, respectiv stabilirea contribuțiilor convenite la bugetul Societății precum și situația statelor care nu-și achitau aceste obligații aferente.

România s-a dovedit și în această privință un stat care a respectat angajamentele, de data asta financiare, față de bugetul

¹⁷⁴ Arhiva M. A. E., vol. 41, f. 15

¹⁷⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 6, f. 19, Telegrama nr. 38426 / 12 iulie 1927

¹⁷⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 41, p. 237

Societății, dovedind că autoritățile de la București conștientizează importanța acestui aspect, în ceea ce privește posibilitatea organizației mondiale de se administra și a acționa pentru a-și pune în aplicare obiectivele. Încă din primii ani, România a fost apreciată pentru atitudinea sa promptă, serioasă, în îndeplinirea obligațiilor sale financiare, așa cum se poate deduce și din scrisoarea adresată la 24 ianuarie 1924 de Eric Drummond, secretarul general al Ligii, către Nicolae Petrescu-Comnen, ministrul Legației române de la Berna, prin care salută achitarea contribuției din 1924 în timp util: „Nu am nevoie să vă asigur că decizia luată de Guvernul român în această problemă a foarte viu apreciată și constituie o nouă dovadă de solicitudine de care el este animat față de Societatea Națiunilor”¹⁷⁷.

Cuvintele prin care înaltul demnitar își arăta recunoștința spun totul despre atitudinea pozitivă a statului român, despre fidelitatea sa față de politica și prioritățile Societății Națiunilor.

La 25 septembrie 1926, Adunarea a adoptat o rezoluție care a fost adoptată și de delegația României. Astfel, în raportul confidențial al Secretariatului se preciza că reprezentantul României, în raportul pe care l-a prezentat la Consiliu, a apreciat favorabil rezoluția Adunării¹⁷⁸.

La 7 decembrie 1926, Nicolae Titulescu a prezentat un raport la cea de-a 43-a sesiune a Consiliului, în problema situației juridice a statelor care nu-și achită contribuția față de Societate, care a fost ulterior adoptat¹⁷⁹. O nouă intervenție a marelui diplomat român a fost consemnată la cea de-a 44-a sesiune a Consiliului convocată pe aceeași temă la 9 martie 1927: „Am examinat memoriul întocmit de secretarul general și consider că obligația de a plăti contribuțiile este sancționată de

¹⁷⁷ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 3, f. 46, Telegrama nr. 216/ 29 ianuarie 1924

¹⁷⁸ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 44, f. 2

¹⁷⁹ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 211

articolul 16 din pact. Într-adevăr, executarea obligațiilor de asistență nu ar putea fi asigurată dacă din cauza neefectuării plăților, instituția prin care obligația de asistență se îndeplinește s-ar afla într-o situație dificilă din punct de vedere al exercitării funcțiilor sale. Pe de altă parte, obligația de plată nu este dintre acelea ce ar putea duce la excluderea automată a unui membru numai prin simplul fapt al neexecutării ei. Trebuie ca neexecutării plății să i se adauge circumstanțe care să demonstreze intenția de a se sustrage obligațiilor ce decurg din pact”¹⁸⁰.

Se observă că poziția diplomatului român era una pertinentă, lucidă, intransigentă, dar și înțelegătoare, deloc marcată de duritate sau enunțată pe un ton acuzator. Era evident că Titulescu, făcând referire la articolul 16 din pact nu reclama decât respectarea ca atare a legislației de bază a Societății Națiunilor.

În privința stabilirii bugetului Societății, Titulescu a făcut publică, în Comisia de control, la 20 octombrie 1927, inițiativa sa, concretizată într-un raport, prezentând proiectul unei rezoluții¹⁸¹. De asemenea, el a mai prezentat rapoarte ale proiectelor de rezoluții privind viramentele bugetului pe anul 1927¹⁸². Diplomatul român se dovedea astfel un bun specialist în problemele financiare ale forului genevez, având bineînțeles și experiența de ministru de finanțe în guvernul României la începutul anilor 20.

O altă preocupare cu caracter financiar a fost aceea a asistenței pentru statele victime ale unei potențiale agresiuni. În urma studierii proiectului de Convenție a pentru asistență financiară a acestor state elaborat de Comitetul financiar al Societății Națiunilor, Ministerul Afacerilor Străine comunica lui Edmond Ciuntu, la 2 septembrie 1929, avizul autorităților române, în particular al Departamentului din Ministerul de

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 222-223

¹⁸¹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 45, f. 18

¹⁸² *Ibidem*

finanțe, pentru a fi prezentat la Secretariatul General al Societății¹⁸³

* * *

Comisia Europeană a Dunării

Având rădăcini istorice de aproape un secol, mai precis din 1856, de la Conferința de pace de la Paris, Comisia Europeană a Dunării a reprezentat o chestiune delicată care privea în mod direct România și care a fost dezbătută la Geneva din perspectiva litigiului care s-a născut pe această temă între România și Marea Britanie.

Problema se referea în special la stabilirea limitelor juridice ale Comisiei asupra porțiunii românești a Dunării, cu precădere între Marea Neagră și Brăila, fiind privită la București ca imixtiune în problemele interne ale statului român. Puterile Comisiei Europene, Marea Britanie, mai ales dar și Franța și Italia susțineau că autoritatea acestora se întinde pe această porțiune, în timp ce autoritățile române reclamau faptul că aceasta se răsfrânge doar până la vale de Galați, fapt consființit și de situația de dinainte de război.

La 22 noiembrie 1924, Ministerul Afacerilor Străine trimitea o adresă la Geneva, secretarului general al Ligii, prin care informa despre poziția Bucureștiului¹⁸⁴. Se afirma că Marea Britanie își depășea atribuțiile în cadrul Comisiei. Autoritățile române au susținut în continuare in justiția și netemeinicia poziției britanice.

Astfel, în ședința din 7 februarie 1925, la Geneva, s-a făcut din nou auzit punctul de vedere legitim al statului român.

¹⁸³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 10, f. 21, Telegrama nr. 580/ 2 septembrie 1929

¹⁸⁴ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 4, f. 6, Telegrama 61428/ 22 noiembrie 1924

„A. Are calitate guvernul englez ca să formuleze o asemenea plângere și este Societatea Națiunilor în drept a o cerceta?

B. Este întemeiată susținerea Guvernului englez că puterile C. E. D. se întind de la mare până la Brăila? Când există un diferend? Îndată ce două persoane nu sunt de acord asupra unui punct. Oricât de neîntemeiată, oricât de absurdă ar fi pretențiunea uneia îndată ce nu este recunoscută de celălalt, există diferend. Ori în cazul de față se susține de statul care s-a adresat comisiunii tehnice că puterile C. E. D. se întind de la mare până la Brăila cu drepturi întinse, pe când guvernul român afirmă că pentru porțiunea de la vale de Galați până la Brăila, Comisia are numai dreptul de balizaj și pelotaj...”¹⁸⁵.

La 18 februarie 1925, reprezentantul României, Marcel Popescu susținut cu tărie că „încălcarea drepturilor suverane ale apelor teritoriale e împinsă prea departe. Comisia, organ internațional autorizează agenții săi la această încălcare? Dar nu este C. E. D. cea care face Actul adițional, sunt, noi vedem, puterile semnate?”¹⁸⁶. Erau în acest fel acuzate marile puteri europene, ca de altfel și ale Societății Națiunilor. M. Popescu a mai protestat și împotriva taxelor enorme pe care Comisia le impunea asupra navigației pe Dunăre. În calitate de fost director al serviciului hidraulic român, delegatul român a invocat și o serie de caracteristici tehnice, prezentând cuantumul pierderilor estimat de guvernul român. Astfel, se considera cât se poate de justificată nerecunoașterea de către statul român a tratatului de la Londra care nedreptățea interesele sale, punând brațul Chilia sub jurisdicția deplină a C. E. D.¹⁸⁷.

În mod asemănător procedase și M. Coșescu cu un an în urmă, la 7 octombrie 1924, când a fost dezbătută problema

¹⁸⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 152, f. 6

¹⁸⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 40, f. 16

¹⁸⁷ *Ibidem*

brațului Chilia și a navigației prin portul Tulcea, protestând împotriva agenților Comisiei își depășiseră jurisdicția.

Procesele verbale verbale ale lucrărilor Societății Națiunilor au înregistrat protestele României și chiar intenția de a se prezenta la judecata litigiului la C.P.J.I. de la Haga. Astfel, într-unul din procesele verbale se recunoștea implicit lezarea suzeranității teritoriale a statului român, cu toate motivațiile și circumstanțele expuse¹⁸⁸.

La 9 aprilie 1927, Nicolae Titulescu informa M.A.S. despre evoluția diferendului cu Comisia Europeană a Dunării, în special cu Marea Britanie, despre discuțiile purtate cu oficialii englezi. Titulescu declama obstrucțiile făcute pe seama României și răspundea ferm și motivat acestora: „În chestiunea Dunării, România are dreptul de a se plânge, nu marile puteri și noi nu înțelegem că viața economică a Țării Românești să fie sugrumată prin nisiparea Dunării. Este un interes vital și pentru noi să nu rămânem cu brațele încrucișate...”¹⁸⁹.

De altfel, în afara acestor probleme conflictuale, statul român a înțeles să-și îndeplinească așa cum se cuvine obligațiile decurgând din legislația referitoare la navigația pe Dunăre. Spre exemplu, prin procesul verbal din 27 noiembrie 1925, România a ratificat Convenția relativă la circulația navelor și Protocolului de la Paris, prin semnătura lui Constantin Antoniadă și a ministrului de externe I. G. Duca¹⁹⁰.

¹⁸⁸ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 152, f. 11

¹⁸⁹ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 225

¹⁹⁰ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 5, f. 23

* * *

Chestiunea optanților unguri

Cea mai dificilă problemă cu care s-au confruntat reprezentanții României la Geneva a fost cea a situației minorităților din România și în special cea maghiară, prin disputa asupra optanților unguri. Chestiunea a fost fabricată de latifundiarii maghiari și de cercurile reacționare și revizioniste de la Budapesta, deoarece, în urma aplicării reformei agrare din România, terenurile marilor moșieri maghiari ce părăsiseră Transilvania după 1 Decembrie 1918 și adoptaseră cetățenia ungară, au fost supuse exproprierii. Ungaria s-a prevalat de prevederi ale Tratatului de la Trianon din 1920, articolele 63 și 250, prin care bunurile, drepturile și interesele supușilor unguri de pe teritoriul fostei monarhii austro-ungare nu puteau fi confiscate sau lichidate. În Transilvania au fost expropriați 367 de absenteiști unguri ce dețineau suprafețe de peste 50 de iugăre. Reclamațiile acestora nu au fost satisfăcute de autoritățile române, iar guvernul Ungariei a apelat Consiliul Societății Națiunilor. Timp de 8 ani (1922-1930), cele două părți, cea română și cea maghiară și-au susținut cu tărie punctele de vedere în fața Consiliului Ligii, la tribuna Adunării Generale. S-a remarcat iarăși în mod deosebit prestața marelui diplomat român Nicolae Titulescu, care în timpul acestor dezbateri îndelungate a câștigat respectul tuturor prin abilitățile sale de avocat și de diplomat, în apărarea intereselor țării sale.

Acest lucru se poate dovedi și prin adeziunea favorabilă a multor oficiali străini, cum ar fi cea a primului ministru al Suediei, Brauting, din 30 iunie 1923, transmisă din Stockholm lui Titulescu la Geneva¹⁹¹, sau din convorbirile de la Geneva

¹⁹¹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 3, f. 10

între Procopie, ministrul de externe al Finlandei, și Vespasian V. Pella¹⁹².

Poziția maghiară reprezentantă de contele Apponyi a fost una foarte acuzatoare și și neconciliantă încă de la început. N. Titulescu informa M.A.S. la 6 iulie 1923 despre intenția Ungariei de a aduce în fața Curții de la Haga această problemă, incriminând statul român¹⁹³.

Luând cuvântul în plenul Adunării, în sesiunea martie-iulie 1923, Titulescu a precizat în fața acuzelor ungare: „Să plecăm de la ipoteza că România se găsește, așa cum vreți dv., conte Apponyi, în fața unui indiscutabil act de autoritate, constând din violarea Tratatului de la Trianon. Pentru a evita consecințele acestei constatări, nimic mai firesc decât dreptul României de a se plânge, cu titlu reconvențional, de toate violările altor articole din același Tratat, comise, la rândul său, de guvernul ungar. Și dacă țineți să împingeți această ipoteză până la capăt, vă veți da seama imediat că am parcurs acest calvar de discuții delicate și spinoase ca să ajungem, în cele din urmă, să ne întrebăm dacă, da sau nu, chestiunea optanților unguri poate constitui un articol de contabilitate într-un bilanț încă neînchis, care, pentru a se lichida soldul – dacă există un sold – se va închide la o dată pe care o cunoaștem și mai puțin... Mai mult ca niciodată noi avem nevoie să se rezolve greutățile prin concepții generale și unitare, mai mult ca oricând îmi face impresia că diviziunea, particularismul constituie o proastă metodă în politică, dacă se urmărește ca prin mijlocirea ei să se răstoarne ordinea existentă a lucrurilor...”¹⁹⁴. Așa cum se poate observa, poziția diplomatului român a fost una cooperantă, dispusă la negociere, la înțelegere, fără ură și înverșunare,

¹⁹² Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 6 , f. 36, Telegrama de la Geneva către M. A. S. din 26 septembrie 1928

¹⁹³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 3, f. 10

¹⁹⁴ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 284

România întinzând amiabil mâna vecinei sale pentru o reconciliere istorică.

La 5 iulie 1923, la sfârșitul sesiunii, luând cuvântul în fața Consiliului Ligii, în problema privind reforma agrară din România și chestiunea optanților unguri, Titulescu a reamintit că, pentru statul român alegerea unuia sau altuia dintre mijloacele de reglementare a unui diferend nu este doar o simplă chestiune juridică¹⁹⁵.

Revenind asupra acestei probleme spinoase, la a 35-a sesiune a Consiliului Societății Națiunilor în problema colonilor maghiari din Transilvania și Banat, la 5 septembrie 1925, Titulescu a avut o intervenție memorabilă: „România este chemată să se explice astăzi în fața dumneavoastră într-o problemă a minorităților: exproprierea colonilor de origine maghiară stabiliți în Transilvania după 1885. România își exprimă satisfacția care i se oferă pentru ocazia de a putea face aceasta în mod public, căci ea speră că lămuririle pe care le va da, precum și dovezile concrete pe care le va aduce în fața Consiliului despre bunăvoința sa față de minorități, vor fi de natură să demonstreze că, departe de a fi violat tratatul minorităților, România a îndeplinit întotdeauna și continuă să îndeplinească chiar și obligațiile de conștiință care există în forul interior al fiecăruia, pentru care tratatul minorităților nu constituie decât o expresie juridică și fragmentară... Întrebându-mă ce sunt colonii maghiari stabiliți în Transilvania după 1885, țin să declar de la început că nu am câtuși de puțin intenția să deschid în nici un fel o dezbatere politică retrospectivă. Din contra, țin să declar în numele Guvernului regal al României că suntem cu toții convinși că erorile politice ale trecutului nu se repară prin greșelile prezentului, că trecutul este mort, că principala noastră preocupare este de a crea un viitor de muncă și de liniște în interiorul frontierelor pe care noile tratate ni le-au recunoscut...”¹⁹⁶.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 271

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 171

Diplomatul român realiza un istoric real al colonizării maghiarilor în Transilvania în timpul dualismului austro-ungar și în același timp aducea la cunoștința opiniei publice mondiale adevărata politică a autorităților române, de respectare fără compromisuri a drepturilor minorităților. Titulescu explica cu argumente veridice drepturile acestor coloni asupra teritoriilor românești, menționând că aceștia nu și-au îndeplinit obligațiile financiare anuale, fapt dovedit și de legislația și registrele funciare din 1918.

Titulescu răspundea cererilor colonilor ungari care pretindeau să fie despăgubiți și concluziona situația lor juridică reală, afirmând că nici românii, nici maghiarii, nu puteau deveni nici proprietari, nici uzufrutnici fermieri, nici simpli deținători ai unui drept¹⁹⁷.

„Iată zugrăvit în linii mari tabloul exproprierii din vechiul regat. Iată necesitățile sociale care au determinat pe români s-o facă ei înșiși pe un teritoriu unde nu există minorități, unde în consecință orice idee de persecuție contra indivizilor de altă rasă trebuie să fie de la început îndepărtată. Este evident că nu pot exista două feluri de proprietăți ale țăranilor în interiorul aceleiași țări. Noile teritorii au trebuit și ele să facă reforma lor agrară. Ele au copiat legile patriei mamă...”¹⁹⁸.

Titulescu a demonstrat apoi extrem de riguros, prin cifre, situația împrumăturii în urma reformei agrare, informând că există un număr însemnat de proprietari unguri, deci nu putea fi vorba de o nedreptățire a populației maghiare¹⁹⁹. Aceasta, deși baza juridică a proprietății colonilor era neîntemeiată, așa cum diplomatul român a susținut.

Conform lui Titulescu, guvernul român nu avea ce să-și reproșeze, căci în momentul în care Transilvania s-a unit cu

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 173

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 175

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 180

patria mamă, nici o înscriere nu figura în registre în favoarea colonilor²⁰⁰.

De asemenea, Titulescu a demonstrat că acuzele privind datoria statului român față de colonii unguri: „Nu este deloc nevoie să se treacă la calcule matematice, căci oricare ar fi cifrele pe care le-ați lua nu se poate să nu ajungeți la concluzia că acești coloni nu sunt cu nimic creditorii României...”²⁰¹.

În finalul discursului său, Titulescu a făcut cunoscută generozitatea statului român care oferea colonilor cu titlu umanitar o sumă considerabilă, deși nimic n-ar fi obligat la aceasta și invita pe cei care doreau să cunoască mai bine problemele minorităților din România să se aplece cu mai multă înțelepciune și obiectivitate asupra acestei probleme: „Dificultatea problemei minorităților pentru țările interesate constă în aceea că toată lumea vorbește despre ea, dar puțini sunt cei care-și dau osteneala de a privi le de aproape. Astăzi, când România are ocazia de a putea în sfârșit să vorbească în mod public de una din ele, suntem cu toții nevoia de a da Societății Națiunilor, opiniei publice internaționale, o dovadă tangibilă a sentimentelor noastre față de minorități. Noi nu datorăm nimic colonilor, absolut nimic! Ei însă ne datorează totul! Nici pământurile pe care le pierd, nici cele pe care le păstrează nu-i costă nimic, iată domnilor, într-o singură frază, istoria colonilor unguri stabiliți în Transilvania după 1885!”²⁰². Titulescu răspundea în acest fel repetatelor cereri ale Ungariei de a pune în discuția Adunării Ligii Națiunilor problema minorităților din Transilvania.

De altfel, de buna credință a autorităților române, de respectarea drepturilor minorităților avea să se convingă și Directorul minorităților, Erik Colban, invitat împreună cu alți

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 182

²⁰¹ *Ibidem*, p. 184

²⁰² *Ibidem*, p. 185

doi reprezentanți ai Ligii în România, la București²⁰³. Acesta a declarat ulterior, la 21 august 1923, că se simte satisfăcut să constate că, în linii mari, afirmațiile adversarilor României în problema intoleranței și persecutării minorităților sale sunt inexacte și exagerate²⁰⁴. Același Erik Colban, la 9 iunie 1927, într-o adresă către Nicolae Petrescu-Comnen, mulțumea reprezentantului român la Geneva pentru poziția statului român în privința lichidării problemei colonilor unguri din Transilvania și Banat²⁰⁵.

Dar guvernul maghiar a refuzat în continuu să accepte recomandarea Consiliului Societății insistând asupra solicitărilor sale financiare exagerate²⁰⁶.

Constantin Antoniadă informa M.A.S. printr-o telegramă, la 20 august 1926 despre eforturile repetate depuse de autoritățile maghiare pentru a pune din nou chestiunea optanților pe ordinea de zi a Societății Națiunilor. Acesta afirma că dacă totuși ar fi înscrisă, se cere prezența lui N. Titulescu, „singurul de talie în lupta cu atâția adversari”.²⁰⁷ La 20 mai 1928, Antoniadă l-a informat pe Titulescu, aflat la Roma, despre poziția favorabilă a delegației franceze față de memoriul înaintat de el Franței și Angliei, cu speranța că va finaliza problema optanților unguri²⁰⁸.

Cererile ungare au făcut ca în urma discuțiilor purtate cu delegații români, Nicolae Petrescu-Comnen, Constantin Antoniadă, Mircea Djuvara, secretarul general al Ligii, Eric Drummond și Aristide Briand să recomande autorităților române să renunțe la intransigența de a trata direct cu guvernul

²⁰³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 3, f. 13, Telegrama din 6 iulie 1923

²⁰⁴ *Ibidem*, Telegrama trimisă de Nicolae Petrescu-Comnen din Berna către M.A. S.

²⁰⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 6, f. 40

²⁰⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 7, f. 8, Telegrama nr. 355/ 23 noiembrie 1927 adresată de Edmond Ciuntu către M. A. S.

²⁰⁷ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 6, f. 52

²⁰⁸ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 8, f. 11

maghiar problema optanților²⁰⁹. Ca atare, la 6 septembrie 1928, guvernul român numea pe Petrescu-Comnen și pe Djuvara plenipotențari pentru continuarea negocierilor cu guvernul ungar prin intermediul Societății Națiunilor²¹⁰.

Discuțiile și negocierile au devenit de intense așa cum reiese și din corespondența delegației române cu Ministerul Afacerilor Străine, în cele din urmă problema averilor colonilor unguri fiind rezolvată în favoarea României²¹¹, deznodământ confirmat mai târziu la 20 ianuarie 1930, prin Convenția adoptată la Haga și apoi confirmat și la Paris, dându-se câștig de cauză tezei române. Succesul României a relevat încă o dată meritul lui Nicolae Titulescu, dar și sprijinul real al Marii Britanii, prin reprezentantul ei, Sir Austin Chamberlain, deținător al Premiului Nobel pentru pace în 1925 și admirator al marelui diplomat român.

Problema minorităților din România a avut și alte aspecte. Astfel, în noiembrie 1928 au avut loc convorbiri între Constantin Antoniadă și Eric Drummond asupra unor plângeri adresate Societății Națiunilor de minoritatea bulgară din Dobrogea de sud²¹², dar concluziile desprinse au fost aceleași, ca și în cazul maghiarilor, al netemeinicii acestora.

Poziția românească în privința situației generale a minorităților a fost destul de clar exprimată la 12 septembrie 1929, în Adunarea generală a Societății Națiunilor de către C. Antoniadă. Procesul verbal al ședinței înregistra următoarele: „Cât despre protecția minorităților, delegația României nu crede să se poată conferi minorităților personalitatea internațională în cadrul statelor unde ele trăiesc. Trebuie, de fapt, în

²⁰⁹ *Ibidem*, f. 12, Telegrama din 5 septembrie 1928 adresată de Petrescu-Comnen către M. A. S.

²¹⁰ *Ibidem*

²¹¹ *Ibidem*, f. 16 și 17, Telegrama trimisă de Petrescu-Comnen și Antoniadă către N. Titulescu

²¹² *Ibidem*, f. 17, Telegrama lui Antoniadă către M. A. S. la 15 noiembrie 1928

acest domeniu, să ne ferim a exagera. Înainte de război, minoritățile unui stat numărau zeci de milioane. Acum ele nu reprezintă nicăieri un număr mare de locuitori. România tratează cu o mare toleranță minoritățile sale, încât ea consideră că ele sunt un element foarte util progresului țării prin emulația care se produce între diferitele civilizații și rase.” Antonia de a mai specificat faptul că la alegerile legislative din anul trecut, mulți minoritari fuseseră aleși deputați și senatori și că recent guvernul român atribuisese o sumă importantă grupului minoritar pentru anul în curs. Pe de altă parte, a amintit că Parlamentul român votase o lege, reintegrând funcționarii minoritari revocați pentru refuzul jurământului²¹³. Discursul reprezentantului român se dorea o nouă replică fermă dată celor care mai contestau statul român fără a cunoaște realitatea sau care o făceau în mod voit.

Realitatea pur obiectivă a situației minorităților din România avea în final câștig de cauză.

* * *

Conferința Economică Internațională

Paleta diversă a problemelor dezbătute la Societatea Națiunilor a generat de fiecare dată o participare activă a reprezentanților României. Astfel, la 24 septembrie 1927, la a VIII-a sesiune a Adunării generale, în cadrul lucrărilor Conferinței Economice Internaționale, delegatul român Eugen Neculcea a afirmat că aceasta este cu siguranță una din cele mai remarcabile întruniri care au fost vreodată convocate de Societatea Națiunilor²¹⁴.

²¹³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 46, f. 19

²¹⁴ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 44, f. 11

Diplomatul sesiza cu gravitate dar și cu optimism rolul pe care trebuia să-l joace nu numai teoretic dar și practic această Conferință: „De asemenea, sarcina Conferinței este de a degaja și a expune în termeni clari și preciși natura dificultăților economice de care suferă acum omenirea, de a izola factorii și cauzele și de a indica modul în care va fi posibil, printr-o colaborare, prin cooperări mutuale, totul ținând de seama de exigențele vieții naționale a fiecărui stat, de a face să dispară aceste dificultăți sau cel puțin să le atenueze... Ceea ce trebuie încercat mai întâi este de a restabili echilibrul economic al lumii. Ce vastă și frumoasă problemă este cea a restabilirii echilibrului economic al popoarelor cu toate consecințele!... Căci conflictele economice și divergențele de interese economice sunt poate cele mai serioase și mai permanente pericole susceptibile de a amenința pacea lumii. În definitiv, cauzele principale ale răului economic de care suferă lumea rezidă mai ales în dezorganizarea cauzată de marele război și nu în insuficiența energiei umane necesare exploatarea lor”²¹⁵.

Pe această cale, Neculcea a subliniat încă o dată necesitatea luptei comune a tuturor statelor membre ale Societății Națiunilor pentru cauza păcii, pentru echitatea de șanse ale dezvoltării economice, acestea fiind văzute în mod logic și cu înțelepciune ca garanții ale viitoarei prosperități economice mondiale. Reprezentantul român anunța angajamentul plin al țării sale de a susține rezoluțiile acestei Conferințe „cu toată atenția și simpatia pe care ea le merită”²¹⁶.

²¹⁵ *Ibidem*

²¹⁶ *Ibidem*

* * *

Conferința Internațională a Muncii

Această reuniune a beneficiat de asemenea de interesul delegației române. La 14 ianuarie 1924, Biroul Internațional al Muncii transmitea lui Nicolae Petrescu-Comnen, ministrul extraordinar și plenipotențiar al României la Berna, documentația și procesele verbale ale lucrărilor celei de-a V-a sesiuni a Conferinței ținute în octombrie 1923. Alte exemplare erau trimise guvernului, consilierilor tehnici patronali și muncitorilor, organizațiilor centrale patronale și muncitorești²¹⁷.

La 1 iunie 1928, Edmond Ciuntu, fostul șef al Legației române a fost numit delegat al guvernului român la Conferința Muncii din acel an, lui alăturându-i-se Nicolae Petrescu-Comnen, Mircea Djuvara, Eugen Neculcea și Savel Rădulescu.

Ca apreciere a atitudinii cooperante, al sprijinului autorităților române, prin ratificarea „Convenției privind asigurarea de boală a muncitorilor din industrie și comerț și a casnicilor” adoptată la 16 iunie 1927, la a X-a sesiune a Conferinței Internaționale a Muncii, consilierul juridic al Secretariatului Societății Națiunilor mulțumea ministrului plenipotențiar Constantin Antoniaade și-l asigura pe acesta de înalta sa considerație²¹⁸.

²¹⁷ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 3, f. 13, Telegrama nr. 112/14 ianuarie 1924

²¹⁸ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 10, f. 16, Telegrama din 1 iulie 1929

* * *

Tranzitul substanțelor interzise

O problemă aparte a reprezentat-o cea a tranzitului substanțelor interzise, a stupefiantelor, în principal fiind vorba despre opium.

Nicolae Titulescu a fost ales pentru a prezenta raportul proiectului rezoluției Convenției și Protocolului elaborat la Conferința opiumului desfășurată la 19 februarie 1925. România a ratificat, la această dată, Convenția și Protocolul, Constantin Antoniaade depunând la Secretariatul Ligii instrumentul de ratificare a adeziunii semnate de majestatea sa regele Ferdinand al României²¹⁹.

Discutarea în cel de-al V-lea Comitet al traficului cu opium și alte droguri vătămătoare a prilejuit intervenția delegatului român Dumitru Drăghicescu, în sensul sprijinirii propunerii guvernului britanic privind înființarea unei comisii de cercetare a consumului de opium în estul îndepărtat. Delegația României își dădea astfel toată silința în a analiza și a susține toate inițiativele salutare expuse la tribuna Societății Națiunilor, acest lucru dovedindu-se cu nenumărate alte prilejuri.

La 1 februarie 1928, H. C. Berg, șeful secției Traficului de opium și Probleme sociale i-a transmis lui Edmond Ciuntu, membru în Secretariatul General al Societății, mulțumirile sale pentru informarea adusă referitoare la o afacere cu stupefiante descoperită la București²²⁰.

²¹⁹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 41, f. 8

²²⁰ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 8, f. 36

* * *

Consiliul Internațional al Femeilor

În cadrul acestui Consiliu, delegatul României, Elena Romniceanu s-a dovedit o neobosită luptătoare pentru protecția femeii și a copilului. Așa cum distinsa reprezentantă a diplomației românești informa pe C. Antoniadă, la 22 septembrie 1927:

„M-am ocupat timp de 20 de ani de aceste două chestiuni atât de importante pentru organizațiile noastre feminine și nu cer decât posibilitatea de a lucra pentru România, fără nici o remunerație financiară”²²¹. Cuvintele sale dovedeau noblețea caracterului Elenei Romniceanu, devotamentul total dezinteresat pentru această cauză.

* * *

Conferința Internațională pentru represiunea falsificării de monedă

La Conferința din 1928, guvernul României a delegat la 12 februarie pe juristul Vespasian V. Pella și avocatul Paul Toncescu. Ca o expresie a profesionalismului său, Vespasian V. Pella a fost numit ca raportor al Comisiei Conferinței.

La 15 august 1928, guvernul român expunea printr-o adresă trimisă la Geneva, observațiile sale asupra proiectului de Convenție pentru reprimarea falsificării de monedă²²², ceea ce

²²¹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 44, f. 22

²²² Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 28, f. 14

dovedea interesul părții române pentru soluționarea și a acestei probleme importante.

* * *

În timpul acestei prime etape a activității diplomatice desfășurate la Societatea Națiunilor, pe parcursul anilor 20, s-au făcut remarcate eforturile României în vederea apărării propriilor sale interese legitime dar și a dezideratelor generale la nivel mondial, în virtutea respectării legislației Societății, a Pactului acesteia. Reprezentanții României s-au aflat de nenumărate ori la tribuna Adunării Generale, a diferitelor reuniuni sau conferințe, în centrul discuțiilor și negocierilor purtate la Geneva.

4. ROMÂNII ÎN COMISIA DE COOPERARE INTELECTUALĂ INTERNAȚIONALĂ

Aportul României la activitatea Societății Națiunilor trebuie evidențiat și prin reprezentanții săi în acest organism, nume sonore, prestigioase, ale culturii și științei românești.

Profesorul George Oprescu a fost chiar desemnat în 1923, la un an de la înființarea Comisiei, drept secretar al acesteia, funcție importantă pe care avea s-o dețină un timp îndelungat până în 1930, după care, până în 1938, avea să rămână membru ori al Comisiei mari, ori al Comisiei de arte, prezentând deseori în această calitate rapoarte în Consiliul de Administrație al Institutului Internațional de Cooperare Intelectuală²²³.

Ca o apreciere a activității lui George Oprescu de-a lungul primului deceniu interbelic în cadrul Comisiei și în special în această onorantă funcție de secretar, președinte al Comisiei din 1930, Gilbert Murray, afirma: „Dl. Oprescu și-a legat prea mult numele de opera cooperării intelectuale pentru ca perspectiva colaborării sale să nu fie bine primită de toți”²²⁴.

G. Oprescu a avut ocazia să cunoască mulți dintre cei mai iluștri literați, artiști și oameni de știință din acea vreme, unii dintre ei membri ai Comisiei mari, care decideau asupra problemelor de caracter general, alții ca membri ai subcomisiilor, ca specialiști tehnici: „Să începem cu Henri Bergson, când am venit ca secretar, el deținea rolul de președinte de mai bine de un an. Era una din mințile cele mai clare ce se pot închipui, cu idei ferme... Micile sale intervenții la Comisie erau

²²³ George Oprescu, *Amintiri, evocări*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 45; Arhiva M. A. E, fond Geneva, vol. 184, filele 5, 11, 18, 40

²²⁴ Les Archives de la Société des Nations, 1928-1932, dosar 5B/2634, XVII, Scrisoarea președintelui Comisiei G Murray de la 13 mai 1931, cf. C. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 235

făcute într-o formă desăvârșită, absolut demnă de reputația sa de mare scriitor”²²⁵.

Ca diplomat, dar mai ales ca istoric de artă, Oprescu a abordat deseori problemele și dezbaterile referitoare la cultură.

România a fost reprezentată la lucrările Comisiei de Cooperare Intelectuală Internațională la diferite subcomisii și organisme auxiliare ale sale de personalități proeminente precum: Vasile Pârvan, Emil Racoviță, Gheorghe Marinescu, Nicolae Iorga, Gheorghe Țițeica, Dimitrie Gusti, Octav Densușianu sau diplomați de valoare ca: Nicolae Titulescu, Vespasian V. Pella, Elena Văcărescu, Alexandra Cantacuzino, Elena Romniceanu, Sextil Pușcariu și mulți alții²²⁶.

De asemenea, a fost constituită o Comisie Națională de Cooperare Intelectuală în care s-au regăsit o parte din numele amintite și al cărei prim președinte a fost Vasile Pârvan, până la moartea sa, în 1927, urmându-i apoi în funcție Gh. Țițeica, care s-a evidențiat la Geneva, în cadrul dezbaterilor Comisiei Internaționale, prin raportul prezentat cu privire la cooperarea intelectuală regională și cooperarea intelectuală interbalcanică²²⁷.

Nicolae Titulescu (x) în mijlocul membrilor Comisiei de Cooperare Intelectuală. În primul rând, printre alții, Albert Einstein, Gilbert Murray, Paul Valéry, George Oprescu

²²⁵ G. Oprescu, *op. cit.*, *Viitorul culturii*, p. 47

²²⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, 1920-1944, vol 180-184

²²⁷ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 78; Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 184, f. 16

Reliefând rolul Comisiei de Cooperare Intelectuală Internațională, dr. Gh. Marinescu a arătat în 1924 că „ea se adresează națiunilor care au fost încercate de război, chemându-le la afirmarea necesității unei legi generale, de solidaritate devenea tot mai acută și mai presantă, activitatea în direcția cooperării intelectuale pe plan național și internațional devenea tot mai dominată de efortul de a omenească, în care eul individual social național și umanitar s-ar confrunta în același ideal”²²⁸. Pe măsură ce problema dezarmării a contribuit la rezolvarea acesteia. Vasile Pârvan, președintele Comisiei Naționale a declarat: „Programul de lucru al cooperăției intelectuale e de a propaga de la o țară la alta ideile care trebuie să asigure pacea popoarelor”²²⁹. Omul de știință român a precizat în continuare că acțiunea cooperăției intelectuale trebuie să meargă mână în mână cu acțiunea dezarmării²³⁰. Era evident că se impunea o colaborare foarte strânsă între cooperarea intelectuală și Conferința dezarmării, iar reprezentanța românească a făcut toate eforturile în acest sens.

România a lansat inițiative constructive mult apreciate de Comisia de Cooperare Intelectuală. Astfel, guvernul român a lansat în 1923 o propunere privind stabilirea unui sistem care să permită ca solidaritatea între națiuni să se manifeste în domeniul intelectual, cum se manifestă și în alte domenii. Aprecierea față de inițiativa românească rezultă și din faptul că directorul Institutului Cinematografic Internațional educativ de la Roma a cerut prin intermediul secretarului Comisiei, prof. George Oprescu, film românesc pentru a fi reprezentat²³¹. Propunerea care reprezenta cheia de boltă a activității Comisiei

²²⁸ Dr. Gh. Marinescu, *Cooperarea Intelectuală*, în *Politica externă a României*, 19 Prelegeri publice organizate de Institutul Român Social, Editura Cultura Națională, București, p. 320

²²⁹ Gh. Matei, *op. cit.*, p. 78

²³⁰ *Ibidem*

²³¹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 11, f. 143, Telegrama din 12 mai 1930

a primit net favorabil în cadrul acesteia, hotărându-se fără rezerve începerea demersului privind mijloacele realizării sale în practică.

Autoritățile române, prin Președinția Consiliului de Miniștri, secția Presei și Informațiilor, au răspuns prompt inițiativei delegației geneveze, făcând astfel posibilă afirmarea culturii și a imaginii României peste hotare, la un public vast, în fața ambasadurilor întregii lumi. Eugen Filotti, directorul presei și recent reprezentant la Geneva, transmitea lui Constantin Antoniadă, recunoștința sa și a celor în drept: „Am onoarea de a vă ruga să binevoiiți a transmite doamnei Elena Romniceanu mulțumirile noastre pentru inițiativa pe care ne-a comunicat-o de a da la finele lui ianuarie un festival românesc la Geneva. După cererea sa, am trimis domnului Lucian Blaga, atașat de presă pe lângă Legațiunea din Berna, instrucțiuni, cum și copia franceză a filmului *România de azi* care urmează să fie proiectat cu acest prilej”²³².

Un alt exemplu asupra căruia insistase partea română era acela al cinematografilei, dezvoltarea acesteia, având o puternică influență în epocă asupra minții oamenilor, ea afectând învățământul și știința, neputând să se sustragă de la preceptele care au creat mișcarea în favoarea cooperării intelectuale, așa cum afirma marele diplomat Nicolae Titulescu²³³. Crearea, la inițiativa României, a Institutului de Cinematografie Educativă de la Roma era o dovadă a rodniciei activității diplomatice pe tărâmul promovării cooperării intelectuale internaționale²³⁴.

La 4 iunie 1924, a fost prezentată la Geneva o rezoluție din partea României, de către ministrul Instrucțiunii Publice, C. Angelescu, care privea îndeosebi problematica popularizării

²³² *Ibidem*, f. 120, Telegrama nr. 45/14 ianuarie 1930

²³³ N. Titulescu, *Cooperarea Intelectuală*, în *Politica externă a României*, Institutul Social Român, p. 413-420

²³⁴ C. I. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 231-232

Societății Națiunilor prin intermediul învățământului și prin care se preciza că Ministerul Instrucțiunii Publice românesc, din dorința de a face cunoscut tinerilor generației române Pactul Societății Națiunilor, organizația și idealul său este cât se poate de favorabil recomandării celei de-a patra Adunări Generale privind învățământul din școli, având ca subiect Societatea Națiunilor. Pe de altă parte, se mai amintea faptul că în ceea ce privește învățământul secundar și normal, dar și în școlile primare, aveau să se ia toate măsurile necesare pentru ca autorii de manuale de istorie contemporană să introducă în cărți un capitol despre Societatea Națiunilor, prin care să se explice rolul și avantajele pe care țările pacifiste ca a noastră le pot beneficia de la această organizație²³⁵. Astfel, România se înfățișa lumii întregi ca un stat care înțelegea profund importanța existenței și misiunii Societății Națiunilor, idealurile acestei organizații mondiale fiind împărtășite întru-totul și de partea română.

Nicolae Titulescu a precizat despre realizările românești că aveau o finalitate pașnică și aveau darul să îmbogățească omenirea pe plan spiritual: „Nici o omenire demnă de acest nume nu poate exista fără creație artistică, care să zugrăvească liber în viața nemecanică a eului fiecăruia”²³⁶. Diplomația românească vedea în Comisia de Cooperare Intelectuală o punte de legătură între România și țările lumii, pe planul dezvoltării relațiilor culturale.

Un nume care s-a remarcat cu pregnanță a fost în mod cert cel al Elenei Văcărescu. Membră de la bun început a delegației României la această comisie, Elena Văcărescu a făcut parte din subcomisia de literatură și arte, activitatea sa la lucrările Comisiei luând amploare și importanță, evidențiindu-

²³⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 183, f. 123

²³⁶ N. Titulescu, *Politics and Peace*, in „The Philomath”, the official organ and journal of Proceedings of The Société Internationale de Philologie, Sciences et Beaux-Arts, nr. 278, vol. XXVI, 1930, p. 11

se prin atitudinea, elocința sa, prin care-și exprima comunicările, prin seriozitatea cu care privea și trata orice problemă cu simțul răspunderii intelectuale²³⁷.

Elena Văcărescu uimea prin comunicările sale la tribuna Comisiei prin rigurozitatea sa de excepție, prin ordinea perfectă și memoria excepțională de care a dat dovadă, vorbind liber fără a citi. A fost un orator excelent, prin forma impecabilă, cursivă, prin care-și exprima ideile, fără ezitări, fiind profund admirată de europeni, de cei din America latină sau din alte zone ale lumii.

Ambasadoarea României a știut în luările sale de cuvânt să releve importantul rol al Comisiei de Cooperare Intelectuală, ca de altfel al Societății Națiunilor în general.

„Preocupată de a asigura o eră a păcii, durabilă și posibil eternă, Societatea Națiunilor a înțeles că trebuie să stabilească armonia în toate domeniile, între toate grupurile umane. Comisia de Cooperare Intelectuală s-a dovedit ca un regat al spiritului. Ea se va ocupa deci de a stabili ceea ce noi vom numi tehnica științelor... Printre organismele Societății Națiunilor, Comisia ocupă o situație aparte. În timp ce alte comisii răspund la un apel de urgență, sunt acolo pentru a dezlega crizele care ar putea să se producă și să amenințe pacea; în timp ce rolul lor ne apare strălucitor între toate și deseori senzațional, cooperarea, ea, lucrează și coboară în profunzimi și sesizează problemele de bază. Ea comunică cu popoarele prin rădăcinile lor. Eu vă repet, ea se ocupă mai ales de a stabili și a fixa legile unei psihologii moderne...”²³⁸.

Elena Văcărescu s-a dovedit o neobosită militantă pentru drepturile culturale ale femeilor, pentru afirmarea deplină a acestora, cu prilejul manifestărilor sau concursurilor cu caracter

²³⁷ G. Oprescu, *op. cit.*, p. 181-182; C. I. Turcu, *Un messenger de la culture et de la diplomatie roumaine, Hélène Vacaresco*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, tome VII, nr. 2, 1968, p. 247-262

²³⁸ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 45, f. 11

cultural²³⁹. Astfel, ea a susținut acest lucru în subcomisia de literatură și arte și prin intermediul Institutului Internațional în general. Propunerea domnișoarei Văcărescu pentru organizarea de concursuri feminine a primit în cele din urmă un aviz favorabil în această subcomisie astfel încât Comisia de Cooperare Intelectuală a decis să solicite Institutul Internațional de Cooperare Intelectuală în vederea studierii modalităților efective de inițiere și organizare a unor asemenea concursuri ale asociațiilor feminine la nivel internațional, fapt ce ar fi putut fi utilizat în favoarea cooperării internaționale²⁴⁰.

Elena Văcărescu

Relațiile sale cu ceilalți membri ai subcomitetului pentru literatură și arte au fost dintre cele mai bune și în special cu marele poet francez Paul Valery. De asemenea, Elena Văcărescu a fost unul din participanții activi la publicațiile Comisiei și ale Institutului său din Paris, mai ales la

²³⁹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 183, f. 123

²⁴⁰ *Ibidem*

*Entretiens*²⁴¹, contribuind din plin la trei din cele opt astfel de reuniuni, alături de George Oprescu. Astfel, în 1932, la Frankfurt pe Main, cu prilejul centenarului morții lui Goethe, alături de nume mari ca Thomas Mann și Paul Valery, în 1933 la Madrid, sub președinția lui Marie Slodowska-Curie, cu tema Viitorul culturii și în 1937, la Paris, prezidat de Paul Valery, alături de alte mari nume ca Huyzinga sau Georges Duhamel, cu tema Destinul apropiat al literelor.

La orice astfel de manifestare cultural-artistică, dra Văcărescu ducea cu sine și numele României.

Nume pe care l-a purtat la cotele cele mai înalte Nicolae Titulescu și în domeniul cooperării intelectuale. Concepția generoasă a lui Titulescu s-a regăsit și în activitatea sa practică, atât în ceea ce privește dezvoltarea relațiilor culturale bilaterale, precum și din participarea sa nemijlocită la dezbaterile de la Liga Națiunilor și din organismele specializate ale acesteia în domeniul cultural.

Luând cuvântul la 20 iulie 1931, la tribuna Comisiei de Cooperare Intelectuală, Titulescu a deplâns de asemenea faptul că, din lipsă de fonduri, Comisia nu poate să se ridice la nivelul așteptărilor, prin acțiuni concrete, ea fiind una dintre organizațiile cele mai sacrificate din cadrul Ligii²⁴². După ce a întreprins o paralelă între conferințele politice și reuniunile cu caracter cultural, a precizat că „cooperarea intelectuală are ca obiectiv stabilirea armoniei între inimile oamenilor... sarcină care e departe de a fi zadarnică; o asemenea muncă de apropiere e indispensabilă dacă se dorește ca acordurile intervenite între șefii politici să fie urmate de acordul dintre masele populare”²⁴³.

²⁴¹ G. Oprescu, *op. cit.*, p. 182-183

²⁴² C. I. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 235

²⁴³ Les Archives de la Société des Nations, Genève, Procès verbal de la troisième session, 20 juillet, 1931. Exposés généraux sur l'activité de l'Organisation de Coopération Intellektuelle depuis la deuxième session de la Commission, cf. C. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 235

Ca dovadă a aprecierii activității scurte, dar rodnice a marelui diplomat, președintele Comisiei, același Gilbert Murray îi scria, adresându-i elogii, în 1931, lui Titulescu, care-l înștiințase despre motivele care-l împiedicase să fie prezent la lucrările sesiunii Comisiei²⁴⁴. Chiar dacă activitatea sa prolifică de om politic l-a împiedicat deseori să participe la ședințele Comisiei de Cooperare Intelectuală, el a continuat să se intereseze de activitatea acesteia. O dovadă în acest sens este scrisoarea din 14 mai 1935, trimisă de la București secretarului executiv al Comisiei²⁴⁵.

Secretarul General al Societății Națiunilor din 1935, Jules Avenol, i-a trimis de asemenea lui Titulescu un exemplar din raportul aprobat de Consiliul Societății și o rezoluție însoțitoare prin care era anunțat că în cadrul acestuia s-a hotărât prelungirea pentru o perioadă de 5 ani a mandatului său în Comisia de Cooperare Intelectuală.

În răspunsul său, Nicolae Titulescu a arătat că această reînnoire o consideră „drept o mare onoare” și ține să exprime cele mai calde mulțumiri pentru aprecierile formulate pe aceeași temă²⁴⁶.

Ca o apreciere sui generis a raportului dintre rolul Comisiei de Cooperare Intelectuală Internațională și asigurarea păcii mondiale, stă un discurs rostit de N. Titulescu în cadrul lucrărilor Comisiei, în 1934. Referindu-se la consecințele dezastruoase ale războiului în toate sectoarele de activitate, el a subliniat că „chiar într-un domeniu care este internațional într-un mod atât de manifest cum este arta, războiul a adus tulburări de toate felurile. Iată de ce Comisia de Cooperare Intelectuală Internațională a considerat că este de datoria sa să-și concen-

²⁴⁴ *Ibidem*, 1928-1932, dosar nr. 5B/ 2634, XVII, Scrisoarea președintelui Comisiei Gilbert Murray din 13 mai 1931, cf. C. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 235

²⁴⁵ *Ibidem*, 1932-1936, dosar nr. 5B/ 16824/1976

²⁴⁶ *Ibidem*, Scrisoarea lui N. Titulescu din 27 mai 1935

treze atenția asupra operelor sale și asupra modului în care aceste opere pot aduce o contribuție educativă popoarelor și opiniei publice din lumea întreagă”²⁴⁷.

Autoritățile române și-au declarat adeziunea pentru a contribui efectiv la realizarea unui proiect de act oficial referitor la cooperarea intelectuală internațională, așa cum rezultă dintr-o telegramă trimisă la 22 martie 1938 de M.A.S. lui Gheorghe Crutzescu, reprezentantul României la Geneva. Din păcate, cursul negativ al evenimentelor politice nu a mai dat posibilitatea elaborării unui asemenea document important.

²⁴⁷ C. I. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 230

5. ROMÂNIA ȘI UNITATEA EUROPEANĂ

Preocupările pentru realizarea unei unități la nivelul continentului european au prilejuit reacția favorabilă, însuflețitoare, a delegației române, în principal prin vocea lui Nicolae Titulescu.

Cu ocazia conferinței ținută la Universitatea din Cambridge, la 19 noiembrie 1930, *Progresul ideii de pace*, Titulescu a făcut cu convingere elogiul „Uniunii Europene”, anticipând luările sale de poziții de la Geneva în favoarea acestui proiect mareț inițiat de Aristide Briand. De aceea, el a definit această inițiativă a Franței ca fiind „generoasă, destinată a apropia popoarele de pe continentul care în istorie a cunoscut cel mai mare număr de războaie, pentru ca, ușurate pe cât posibil de greutățile ce le pot rezolva între ele pe cale amiabilă, să se consacre cu mai multă tărie și mai multă libertate, împlinirii obligațiilor lor de membri ai Societății Națiunilor”²⁴⁸. Diplomatul român vedea astfel realizarea unei Europe unite ca o întărire a Societății Națiunilor.

Necesitatea construirii Europei unite, a păcii, a cooperării, înțelegerii și progresului a fost o teză prezentă în gândirea lui Nicolae Titulescu, care a demontat teoria conform căreia un asemenea organism european ar fi fost în contradicție cu prevederile Pactului Ligii Națiunilor. El a afirmat că din punct de vedere al prezentului dar și al viitorului, Uniunea Europeană era singura soluție pentru a menține pacea între popoare ²⁴⁹.

²⁴⁸ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 354

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 362

Prin ceea ce a declarat și a susținut pe această temă, Titulescu poate fi considerat la rândul lui *un precursor al unității europene*²⁵⁰.

De la tribuna de la Geneva, în cadrul lucrărilor Comisiei de studii pentru Uniunea Europeană, diplomatul român a formulat aprecieri legate de problematica cooperării europene, de problemele majore cu care se confruntau națiunile, statele Europei.

Chestiunea de a ști ce reprezintă Europa a constituit pentru N. Titulescu un aspect important strâns legat de posibilitatea dezvoltării unor relații normale între toate statele continentului, fiind de fapt și o problemă de principiu. La 17 ianuarie 1931, el declara că: „nu trebuie să ne pronunțăm în mod exclusiv împotriva oricărui stat care ar putea, dintr-un motiv sau altul să pretindă că face parte din Europa. Noi nu avem de definit ce este Europa, pentru că aceasta ar fi o controversă din care n-am ieși niciodată. Este o chestiune de oportunitate și o chestiune de împuternicire”²⁵¹.

De pe această poziție de principiu, diplomatul a adoptat o atitudine pozitivă față de participarea U.R.S.S. și Turciei la opera Uniunii Europene. Titulescu s-a pronunțat astfel pentru eliminarea barierelor politice, oricât de dificil ar fi fost acest lucru, dacă s-ar fi putut asigura astfel pe calea uniunii, pacea și securitatea, înțelegerea în Europa.

Titulescu s-a făcut, în același timp, purtătorul de cuvânt al Micii Înțelegeri, o organizație regională a estului Europei care pleda, fără nicio rezervă, pentru realizarea unității europene²⁵².

²⁵⁰ G. A. Pordea, *Un précurseur de l'unité européenne, Nicolas Titulesco*, în „Revue d'Histoire Diplomatique”, publiée par la Société d'Histoire Générale et d'Histoire Diplomatique, Quatre-vingt-seizième année, nr. 1-2, 1982, p. 158-168

²⁵¹ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 355

²⁵² J. Heida, *La Coopération économique des pays de la Petite Entente*, în „L'Europe Centrale”, 2 mars 1929; V. Ianculesco, *La Petite Entente et l'Union Européenne*, Paris, 1931

Referindu-se la problematica cooperării economice între statele europene, intuind universalitatea acesteia, Titulescu a afirmat: „Eu cred că nu sunt zece probleme economice ci una singură și că aceasta e o problemă mondială. După părerea mea, de altfel, am spus aceasta, va veni o zi în care această problemă mondială va trebui să fie tratată de o conferință mondială... Alături de această problemă sunt problemele regionale, care formează elementele acesteia, sunt interesele regionale, a ceea ce se numește Europa. Conferința mondială aparține viitorului, Conferința europeană aparține prezentului”²⁵³. Analizând în continuare importanța dezbaterilor la nivel european ca premisă reușitei operei universalității pe care și-a propunea Societatea Națiunilor, Titulescu menționa, reluând referirile sale despre desființarea obstacolelor din calea unității europene: „Care este cea mai bună metodă de lucru? Aceea de a transforma imediat această conferință, al cărei scop este regional, într-o conferință universală? Nu cred. Această conferință, chiar lucrează în legătură cu statele membre, nu se ocupă decât de o operă europeană. Am avut grijă să spun că nu trebuie să ne pronunțăm în mod exclusiv împotriva nici unui stat și că, prin urmare, celelalte state care se pretind europene pot veni să ia loc printre noi...”²⁵⁴.

La Geneva, Nicolae Titulescu a formulat remarci care au reprezentat în același timp un lucid strigăt de alarmă cu privire la situația economică din Europa vremurilor sale, preocuparea sa fiind aceea de a se ajunge la concluzii practice, în caz contrar dezbaterile angajate nefiind nici interesante, nici utile²⁵⁵. La 20 ianuarie 1931, în cadrul Comisiei de studii, Titulescu preciza de asemenea, cu mult realism, sarcinile care stăteau în fața statelor europene, prin aceea că statele europene

²⁵³ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 356

²⁵⁴ *Ibidem*, p. 357

²⁵⁵ *Ibidem*

trebuie să acționeze puternic, prin eforturi constante și concesii reciproce²⁵⁶.

Diplomatul român se opunea tuturor încercărilor de a crea doar iluzii popoarelor²⁵⁷.

Concluziile pe care le-a desprins Titulescu din analiza rolului negocierilor dintre statele europene pentru soluționarea problemelor cooperării în domeniul agricol sunt pe deplin edificatoare: „Ar trebui deci să putem proceda de îndată sub auspiciile Societății Națiunilor: 1. la unificarea dreptului privat în materie de ipotecă, gaj și execuție forțată, referitor la creanțele zise agricole. 2. la crearea unui institut central, a cărui principală misiune ar fi scontarea actelor din instituțiile naționale de credit și emiterea pe piața internațională a propriilor sale titluri, care ar reprezenta, pe lângă creditul combinat al tuturor statelor debitoare, propriul său credit de institut internațional. În acest fel am fi adus un ajutor considerabil agriculturii europene”²⁵⁸.

Pentru Titulescu, reușita cooperării agricole avea să ajute într-o foarte mare măsură la realizarea unității europene²⁵⁹.

Cu mult realism, marele diplomat român sesiza faptul că toate demersurile înfăptuite în cast sens nu se puteau concretiza fără aportul organizației mondiale, Societatea Națiunilor și în ultimă instanță al conducătorilor de state: „Dacă diriguitorii Europei nu realizează exigențele opiniunii publice internaționale în asemenea materie, vor fi răspunzători în fața istoriei! O soluție se găsește în mâinile lor: să nu întârzie s-o aplice!”²⁶⁰.

Prin vocea lui Nicolae Titulescu, în special, România se înfățișa astfel ca o țară dornică să contribuie la edificarea măreței dar și dificilei opere de realizare a unității europene.

²⁵⁶ *Ibidem*, p. 358

²⁵⁷ *Ibidem*

²⁵⁸ *Ibidem*, p. 359-360

²⁵⁹ *Ibidem*, p. 360

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 354

6 SUB EGIDA LUI NICOLAE TITULESCU (1930 - 1931)

De-a lungul unui deceniu de existență a Societății Națiunilor, printre diplomații care s-au remarcat în mod deosebit a fost și diplomatul român Nicolae Titulescu. Prin luările sale de poziții, inițiativele sale, tratativele purate la Geneva sau în orice alte locuri de unde a păstrat în mod continuu legătura cu forul mondial, Titulescu a atras atenția și cules aprecierile asupra sa și a țării pe care a reprezentat-o chiar și din partea celor care i-au fost potrivnici. Nicolae Titulescu a fost *singurul diplomat* care a avut onoarea de a fi fost ales de două ori și consecutiv președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor.

Complexitatea situației internaționale de la începutul anilor 30, în general generată de criza economică mondială și de gravitatea problematicii ce se puneau în acel moment la Geneva, cerea alegerea în această înaltă funcție a unui om cu o capacitate politico-diplomatică de excepție, care, în același timp, să creadă cu întreaga tărie a ființei sale în forul mondial pe care-l conducea.

Ales președinte pentru prima dată în 1930, Nicolae Titulescu a interpretat această alegere ca o manifestare de respect pentru politica de pace pe care o ducea România, un stat mai mic, dar care se afirma plenar în viața Societății Națiunilor. Nicolae Titulescu nu a întreprins nimic pentru a-și asigura alegerea și cu toate acestea a primit 46 de voturi din 51 exprimate, ceea ce după aprecierile observatorilor de presă constituie cea mai mare majoritate înregistrată vreodată de când există Liga la alegerea președintelui ²⁶¹.

²⁶¹ P. Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor(1929-1939), Momente și semnificații*, Editura Politică, București, 1975, p. 122-123

Modul în care prestigiul său personal s-a îmbinat cu renumele național în exercitarea funcției de reprezentare a diplomației a fost evidențiată cu toată claritatea în presa română și mondială. Astfel, într-un articol intitulat *Alegerea domnului Titulescu*, în ziarul „Dimineața” se afirma că „personalitatea lui Nicolae Titulescu obține prin această alegere consacrarea celui mai înalt for internațional și evident cinstirea lui se răsfrânge și asupra țării”²⁶².

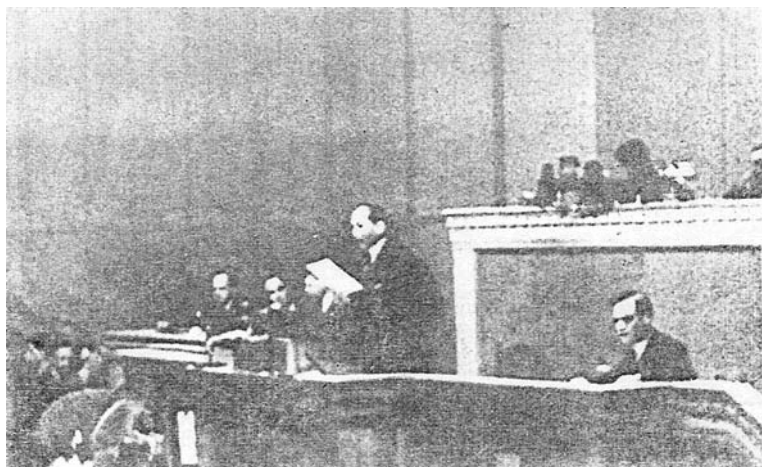
În spiritul atitudinii sale de seriozitate, modestie și cumpătate, Nicolae Titulescu a considerat că omagiile care îi sunt aduse trebuie să fie adresate țării pe care o reprezintă. Astfel, la 10 septembrie 1930, în discursul de deschidere rostit în calitate de președinte al celei de-a XI-a sesiuni a Societății Națiunilor, mulțumind pentru alegerea sa în înalta demnitate, Titulescu a declarat: „Îngăduiți-mi să văd în gestul spontan al unui atât de mare număr de delegații de a aduce persoana mea la președinție dovada că eforturile statornice pe care România fără ajutorul nimănuși le-a făcut în scop de a organiza în pace și muncă o viață conform marilor principii ale Ligii Națiunilor, nu au trecut neobservate de dv...”²⁶³.

Îmbinarea realismului și optimismului cu simțul unei înalte responsabilități față de interesele țării sale și față de cele ale comunității internaționale se regăsește pe deplin în discursul său. El considera că toate statele fără excepție se află astăzi în fața unor probleme grele mai ales economice, care amenință civilizația lor în ansamblu²⁶⁴.

²⁶² „Dimineața”, 12 septembrie 1930

²⁶³ N. Titulescu, *Discursuri*, p. 339

²⁶⁴ *Ibidem*

Nicolae Titulescu, președinte al celei de-a XI-a sesiuni a Adunării Generale a Societății Națiunilor, în 1930

Titulescu și-a exprimat însă optimismul adăugând: „Nu mă îndoiesc nicidecum de triumful cooperării internaționale asupra tuturor năpastelor ce ne amenință din umbră cu condiția ca fiecare să aducă aici, în opera de colaborare cele trei elemente fără de care nimic mareț nu poate fi înfăptuit fără dorința de înțelegere, voința și generozitatea”²⁶⁵.

Marele diplomat român era convins de necesitatea de a se trece la acțiuni concrete, pe măsura răspunderilor ce reveneau statelor membre al Ligii Națiunilor, nefiind momentul discuțiilor sterile, ci al acțiunii conjugate²⁶⁶.

Titulescu a condus și a îndrumat lucrările sesiunii din toamna lui 1930 cu talent și competența care-l caracterizau, reușind să imprime dezbaterilor purtate o direcție conformă cu exigențele conjuncturii economice și politice internaționale din acea perioadă. În calitate de președinte, Nicolae Titulescu a propus, la 29 septembrie 1930, construirea unei case interna-

²⁶⁵ *Ibidem*

²⁶⁶ *Ibidem*

ționale a presei la Geneva, argumentând că „Rolul presei în lume crește continuu. Concursul său este indispensabil pentru stabilirea de raporturi internaționale bazate pe o mai bună înțelegere între popoare. Influența sa nu se manifestă nicăieri mai mult ca la Geneva. Aici se află în permanență o sută de reprezentanți ai unor agenții și ziare din diferite continente”²⁶⁷.

Lucrările celei de-a XI-a sesiuni prezidate de N. Titulescu s-au încheiat prin rezoluții și hotărâri eficiente pentru buna dezvoltare a relațiilor internaționale. E demn de relevat că măsurile luate de Adunare privind adeziunea unanimă a statelor membre ale Ligii la principiul arbitrajului obligatoriu stipulat în statutul C.P.J.I. de la Haga. De asemenea, hotărârile adoptate în scopul ameliorării situației economice mondiale erau menite să pună capăt crizei economice²⁶⁸.

În cuvântul său de închidere, Titulescu a declarat, la 6 octombrie 1930: „Elanul creator nu cunoaște piedici: prin aceasta Adunarea a XI-a a binemeritat de la Societatea Națiunilor, deoarece a știut să mențină condițiile creației continue, în marginile devizei: „niciodată satisfăcuți, niciodată descurajați””. Adunarea nu se mai teme, acum, de etapele pe care le-a străbătut. Ea este nerăbdătoare și puternică, gata să parcurgă noi etape. Ce sarcini își va lua Adunarea în viitor? Din dorința sa de a face bine și din nevoia neîncetată de a împinge continuu lumea înainte, ea a hotărât să facă totul pentru ca printr-o acțiune comună să se stăvilească criza economică actuală care pustiește lumea, să se dezvolte ideile destinate să triumfe, sau care să fie preludiul unor noi idei pe care ele le cuprind. Instinctiv, a XI-a Adunare a simțit că nu putea să rămână impasibilă în fața crizei mondiale, fără să riște să vadă, transformându-se gravele probleme politice care ne preocupă, în probleme sociale de nerezolvat. Nici o dificultate provenind

²⁶⁷ C. I. Turcu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 79, Circulara adresată tuturor șefilor de delegații participante la Adunarea Generală a Ligii Națiunilor

²⁶⁸ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 341-342

din relațiile dintre oameni nu rezistă unirii, sub toate formele, pe care Adunarea a XI-a a propus-o ca soluție a problemelor politice și economice, de care a fost sesizată²⁶⁹. Cuvintele sale erau puse sub semnul spiritului colectivității și al acțiunii practice. După Titulescu, eforturile fiecărui stat în parte erau menite a asigura succesul misiunii Societății Națiunilor²⁷⁰.

Președintele Adunării Generale și-a exprimat și o reflecție personală, faptul că, în timpul exercitării mandatului său, a înțeles că nu atât legislația în sine propusă de Pactul Societății, cât mai ales sentimentele umane care animă popoarele și conducerile statelor sunt cele care pot transforma în bine sau în rău reușita politicii de pace și securitate: „Niciodată nu am înțeles mai bine decât de pe acest fotoliu prezidențial că Societatea Națiunilor se sprijină mai puțin pe Pact decât pe inima omenească... că extrăgând din el tot ceea ce poate să conducă la ură; că întărind tot ceea ce poate să apropie popoarele; că lăsându-l să ne spună liber ce vrea el; că transformând exigențele lui în comandamente ale vieții internaționale, se servesc mai bine interesele Societății Națiunilor”²⁷¹.

În 1931, Nicolae Titulescu va fi reales pentru a doua oară consecutiv, președinte al celei de-a XII-a sesiuni a Ligii Națiunilor, caz unic în analele forului mondial, prin renunțarea la practica neeligibilității, aceasta ca atestare grăitoare a calităților sale remarcabile a modului competent în care condusesese sesiune trecută a Adunării, a simpatiei de care se bucura tot mai mult printre delegații statelor membre și a prestigiului câștigat de țara sa, ca rezultat al contribuției și atașamentului față de Societatea Națiunilor.

La alegeri, Titulescu a obținut un succes zdrobitor cu 50 de voturi din 52 de buletine de vot valabile. Cercurile revizioniste se opuseseră candidaturii sale pentru a doua oară și

²⁶⁹ *Ibidem*, p. 342

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 343

²⁷¹ *Ibidem*

propuseseră candidatura delegatului ungar, contele Albert Apponyi, rivalul lui Titulescu din timpul conflictului optanților unguri. Candidatura ungară a fost însă respinsă la confruntarea prin vot cu cea a diplomatului român.

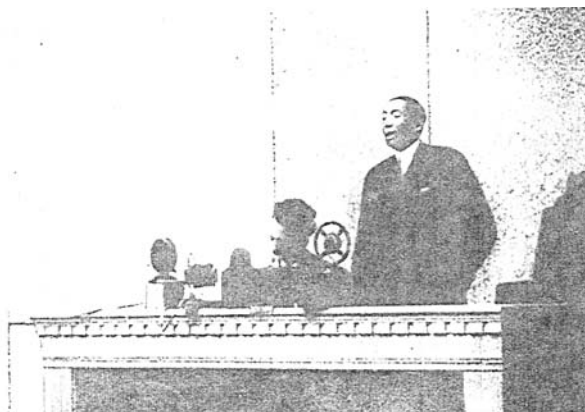
Definirea principalelor componente ale concepției lui Nicolae Titulescu cu privire la rolul Societății Națiunilor pe tărâmul diplomației multilaterale se regăsește, cu toată pregnanța, în discursul rostit cu prilejul realegerii sale în calitate de președinte, la deschiderea celei de-a XII-a sesiuni ordinare a Adunării, la 7 septembrie 1931. Mulțumind pentru faptul că Adunarea s-a îndepărtat cu totul excepțional de la tradiția potrivit căreia același președinte nu poate fi reales, Titulescu a pledat pentru o muncă eficientă care putea fi judecată și apreciată nu numai după cantitatea eforturilor depuse, ci și după rezultatele obținute, acestea fiind mai multe ca oricând indispensabile activității Ligii Națiunilor. Radiografia vieții internaționale a fost făcută cu un pronunțat simț al plasticității și nuanțelor. Titulescu a observat că lumea era cuprinsă de o neîncredere evidentă care-și avea originea în domeniul financiar, dar care amenință să se extindă și asupra altor domenii. În fața unei situații atât de îngrijorătoare, Titulescu făcea referire, încă o dată, ca și în urmă cu un an, la simțul datoriei care cerea ca statele membre ale Ligii să dovedească popoarelor, prin acțiuni concrete, vizibile și rapide că: „focul sacru de la Geneva nu este în pericol să se stingă și că, dacă nu este încă destul de puternic ca să încălzească lumea, poate totuși s-o lumineze și s-o călăuzească”²⁷².

Proaspăt realesul președinte a construit o imagine a Ligii Națiunilor, unică prin capacitatea sa de a convinge. Combătând ideea simplistă că Liga Națiunilor ar fi doar o întrunire de oameni care deliberează prin organele sale, Titulescu a subliniat că: „în realitate, ea este un fel de a gândi și un fel de a acționa, un avânt pornit din inimă care permite înțelegerea

²⁷² *Ibidem*, p. 377

reciprocă și o disciplină spirituală care îngăduie apropierea. Societatea Națiunilor este, înainte de toate, un reflex pe care nu-l poți dobândi decât participând cu asiduitate la lucrările de la Geneva, dar care o dată dobândit, devine parte din tine, o adevărată bogăție ce te îndeamnă la acțiune, oriunde te-ai afla!”²⁷³

Bilanțul înfăptuirilor Ligii Națiunilor n-a fost înfățișat în termeni exagerați, dar Titulescu a amintit că rezultatele înregistrate pe planul înțelegerii internaționale se datora și participării directe a acesteia. Diplomatul român a insistat și asupra necesității ca forul de la Geneva să fie mult mai activ, popoarele așteptând mai mult de la organizația mondială, dorind chiar minuni de la aceasta. Dar, deoarece mijloacele de care dispunea Societatea erau însă limitate, iar starea de spirit precară în esența ei, Titulescu, a cerut ca această problemă să fie analizată cu toată luciditatea, afirmând că Geneva nu mai este țara minunilor, dar considerând că statele membre nu puteau să vadă o rezolvare mai bună a problemelor internaționale decât prin intermediul ei.

Nicolae Titulescu, președinte al celei de-a XII-a sesiuni a Adunării Generale, în 1931

²⁷³ *Ibidem*

De la tribuna Societății, Titulescu, un excelent orator, și-a făcut încă o dată cunoscută intenția de a sluji cauzele și acțiunile cu caracter umanitar, puse în slujba păcii. Astfel, el a declarat că: „Sarcina noastră este anevoioasă, este ingrată, dar nu am putea să ne dăm în lături de la îndeplinirea ei. Suntem păstrătorii celui mai prețios dintre bunuri; cea mai mare speranță a lumii, ultima ei speranță poate, se găsește în mâinile noastre. Cine dintre noi ar îndrăzni pentru satisfacerea unui interes particular, oricât de legitim ar fi el, să distrugă tezaurul sfânt ce îi este încredințat spre păstrare?... Încredere, prudență, acțiune, spirit de sacrificiu, iată cele patru imperative ale momentului. Să întărim încrederea prin acțiune, s-o temperăm prin prudență, să nu renunțăm niciodată la ea pentru că implică sacrificiul, iată singurul mijloc de a evita primejdia și de a participa în mod conștient la o evoluție al cărei sens și a cărei amploare nu pot fi determinate cu precizie”²⁷⁴.

Una din cele mai originale analogii ale diplomatului român a fost aceea privind corelația dintre diplomația multilaterală și lupta efectivă pe care o duceau popoarele lumii, pentru realizarea, menținerea și consolidarea păcii, apreciind că „datoria cheamă la un eroism lipsit de strălucire”²⁷⁵. Referitor la solidaritatea popoarelor doritoare de pace, președintele român aprecia că niciodată de la criza mondială încoace nu se manifestat mai pregnant solidaritatea între națiuni²⁷⁶. Dar mesajul final al lui Titulescu a fost unul optimist, proiectat spre viitor și angajant totodată, diplomatul român dovedindu-se un fin psiholog: „Nu, nu asistăm la prăbușirea unei lumi. Ne aflăm doar pe șantierul unde se construiește o lume nouă. Fiecare are sarcina sa de îndeplinit; cu toții strânși uniți, oare cum am putea să ne îndoim de izbândă?...”²⁷⁷.

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 378

²⁷⁵ *Ibidem*

²⁷⁶ *Ibidem*, p. 378-379

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 379

Nicolae Titulescu s-a străduit deci să cultive încrederea cu multă stăruință și consecvență, fiind ferm convins că aceasta este o calitate indispensabilă celor care aveau menirea de a asigura pacea lumii. Insistența deosebită pe care Titulescu a manifestat-o față de această necesitate s-a regăsit în atmosfera care a caracterizat lucrările Societății Națiunilor din această sesiune din septembrie-octombrie 1931. Pe deplin conștient de nivelul acestui climat din ce în ce mai frământat față de anii anteriori, având în vedere și grava agresiune a Japoniei în Manciuria, Nicolae Titulescu a precizat cu prilejul discursului său de închidere a acestei sesiuni că deși lucrările începuseră într-o atmosferă generată de o gravă criză de neîncredere²⁷⁸.

Titulescu și-a exprimat în continuare convingerea că se impuneau eforturi suplimentare pentru a depăși greutățile ivite, definind specificul activității Ligii Națiunilor în raport cu evenimentele dramatice care amenințau să reducă eficiența deliberărilor sale: „Evenimentele nu au zdruncinat și nu puteau zdruncina o reuniune de state care nu este decât expresia momentană a unui organism permanent, o formă nouă de viață colectivă, solid organizată de la bun început, croindu-și cale conform impulsurilor sale de la început și urmându-și destinul în așa fel încât, în momentul în care se aude vorbindu-se de întuneric, ea își cere sus și tare locul său la soare”²⁷⁹.

Crearea unui climat politic necesar, care să permită dialogul, în ciuda vicisitudinilor momentului, trebuia să fie, după opinia diplomatului român, unul din obiectivele prioritare ale forului mondial, pe care a încercat, de la înalta sa tribună să- concretizeze în mod practic. Titulescu a afirmat, în cuprinsul aceluiași discurs că cea de-a XII-a sesiune a Adunării Ligii Națiunilor și-a urmat lucrările obișnuite „cu metodă și pasiune ca și cum am trăi timpuri normale fără să se lase deviată un singur moment din calea realizării sarcinii sale

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 379-380

²⁷⁹ *Ibidem*, p. 380

constituționale, de către strigătele de alarmă care-i soseau din toate părțile și care ar fi putut s-o facă să creadă că activitatea ei nu era cea cerută de clipa actuală”²⁸⁰. Marele diplomat își manifesta încă o dată încrederea și optimismul față de politica Societății Națiunilor, observând, ca președinte al acesteia, diversele dezbateri și observând cu finețe atmosfera care prevelează într-o astfel de reuniune internațională, unde diversitatea opiniilor era regula dominantă.²⁸¹

Formulând aprecieri obiective asupra celei de-a XII-a sesiuni, pe care o condusesse, Titulescu a afirmat, în același timp și despre Societatea Națiunilor că o instituție care dăduse dovadă, în împrejurări atât de grele de o forță vitală nu poate să nu impună respect²⁸².

Diplomatul român încheia discursul său extraordinar cu o remarcă cum nu se poate mai sugestivă și inedită: „Nu, la ora actuală dușmanul nu este la granițe, este în noi! Să gonim, așadar, noi înșine, dușmanii noștri interiori, îndoiala ucigașă și mai ales, această convingere absurdă că individul ar putea fi salvat în clipa în care colectivul ar fi amenințat cu pieirea”²⁸³.

Era un îndemn la reconsiderarea spre bine a conștiinței oamenilor politici, a conducătorilor care hotărau soarta popoarelor. Viitorul avea să dovedească sau nu dacă mesajul lui Nicolae Titulescu și de fapt al României fusese sau nu înțeles la adevărata sa valoare...

²⁸⁰ *Ibidem*

²⁸¹ *Ibidem*

²⁸² *Ibidem*, p. 386-387

²⁸³ *Ibidem*, p. 387

7. CONFERINȚA DEZARMĂRII (1932-1934) INIȚIATIVE ROMÂNEȘTI

România, prin reprezentanții săi, s-a aliniat statelor lumii cu adevărat doritoare să rezolve la această Conferință mult așteptată, problema stringentă a dezarmării.

Delegația română, condusă inițial de ministrul de externe Dimitrie Ghika, dar în scurt timp, de la 1 martie 1932 de Nicolae Titulescu, a avut o parte civilă, compusă în primul rând din Constantin Antoniadă, delegatul permanent la Geneva, Alexandru Cretzianu și o parte militară, prin șeful Marelui Stat Major, generalul Samsonovici și generalul Toma Dumitrescu.

Prestigiul de care se bucura Nicolae Titulescu, președintele ultimelor două Adunări Generale ale Ligii Națiunilor, a determinat intenția de numire a sa în fruntea Comisiei politice, dar în mod ingenios, marele diplomat român a refuzat această numire, dorind să-și păstreze întreaga libertate de acțiune pentru viitoarele discuții. Titulescu a militat activ pentru înființarea Comisiei politice, dar și pentru acordarea posibilității cât mai multor delegații de a participa la activitatea ei²⁸⁴.

Delegația României a pregătit cât se poate de minuțios participarea sa la această conferință, în urma unor studii aprofundate care aveau în vedere prioritatea asigurării securității și concertarea poziției țării noastre cu cea a statelor din Mica Înțelegere, cu Polonia și Franța, partenerii de bază, pentru atingerea obiectivului propus²⁸⁵. La elaborarea acestor direcții de acțiune de către Ministerul Afacerilor Străine și Marele Stat Major s-a pornit de la teza realizării prioritare a securității în

²⁸⁴ Gh. Matei, *op. cit.*, p. 97

²⁸⁵ Ion Grecescu, *Nicolae Titulescu*, Editura Politică. București, 1980, p. 206

cadru măsurilor de dezarmare, prin realizarea unui acord de asistență mutuală, bazat pe intangibilitatea tratatelor de pace, cuprinzând următoarele obiective:²⁸⁶

1. Este necesar ca tratatele de pace existente să nu sufere vreo modificare în părțile esențiale.

2. Este necesar să se aducă modificări articolului 10 din Pactul Societății Națiunilor, combinându-l în acest scop cu articolul 8, care menționează ideea acțiunii comune, o eficacitate desăvârșită prin organizarea unui pact de asistență mutuală după modelul Protocolului de la Geneva din 1924. Ținând seama de interesele noastre, și ca urmare, a poziției expuse în fața Comisiei pregătitoare, vom susține următoarele principii:

I. În privința armamentelor noastre aeriene, obținerea unui plafon cât mai ridicat. II. În discuțiile despre tonajul naval ce va fi atribuit României, deținerea unui potențial care să constituie o apărare eficace a litoralului nostru maritim și a căilor noastre de comunicație maritimă. III. Respingerea eventualelor propuneri de limitare a materialului de război în servicii sau materiale stocate. Acest sistem ne-ar dezavantaja serios în cazul unui conflict armat, dat fiind că posibilitățile de producție ale industriei noastre în ceea ce privește materialul de război sunt extrem de reduse. IV. Respingerea eventualelor propuneri ce ar putea fi făcute în privința limitării duratei serviciului militar. Propunerile românești erau cât se poate de pertinente și conjugau interesele vitale politice și militare ale țării noastre cu interesul major al dezarmării pe plan mondial.

Nicolae Titulescu a deschis, la 6 februarie 1932, ședința extraordinară a Conferinței dezarmării, consacrată primirii petițiilor și audierii reprezentanților unor organizații internaționale. Titulescu a făcut apel, în numele *opinieii universale*, la toate statele, de a conlucra sincer și eficient la obiectivul

²⁸⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, dosar provizoriu, vol. 2, f. 32, Direcția politică orientală, Conferința dezarmării

propus, acela al dezarmării generale. Astfel, dacă lucrările ar fi eșuat, așa cum afirma diplomatul român, lumea ar fi fost cuprinsă „de o decepție înspăimântătoare, care nu va lăsa deschise decât căile violenței și cele ale disperării”²⁸⁷. Imperativul lansat de acesta era o invitație, ca și o obligație fermă pentru cei meniți să aducă pacea mondială: „Îndepliniți-vă datoria!”²⁸⁸.

Luând cuvântul în următoarea ședință din 17 februarie, pentru a prezenta atitudinea de ansamblu a României în privința dezarmării, ministrul Afacerilor Străine, Dimitrie Ghika a afirmat: „România n-a încetat să proclame de mulți ani, prin glasul guvernelor ei succesive, dorința sa de a trăi în relații amicale cu toate statele vecine sau îndepărtate, ea rămâne ferm atașată acestor principii și gata, pe drumul întăririi păcii și al dezarmării, să subscrie la toate acordurile internaționale, de ordin general sau regional care vor tinde spre acest scop sub egida asigurărilor de ajutor mutual. Această ultimă condiție, o repet este esențială”²⁸⁹. Ministrul român s-a exprimat și în privința eventualelor reduceri și limitări ale armamentelor printr-o convenție internațională, insistând să aibă în vedere poziția geografică și potențialul militar al țărilor²⁹⁰. De asemenea, D. Ghika a pus accentul pe *dezarmarea morală*, anunțând că România era deja primul stat care introdusese în proiectul său de Cod penal delictul de propagandă în vederea războiului²⁹¹.

Iată, că de la bun început, România își propunea și nu numai prin vorbe, să contribuie efectiv, atât pe plan intern cât și pe plan internațional, în cadrul Conferinței, la rezolvarea pozitivă a problemei dezarmării. În aceeași notă, delegația română, prin vocea reprezentanților săi, a anunțat că statul

²⁸⁷ *Ibidem*

²⁸⁸ *Ibidem*

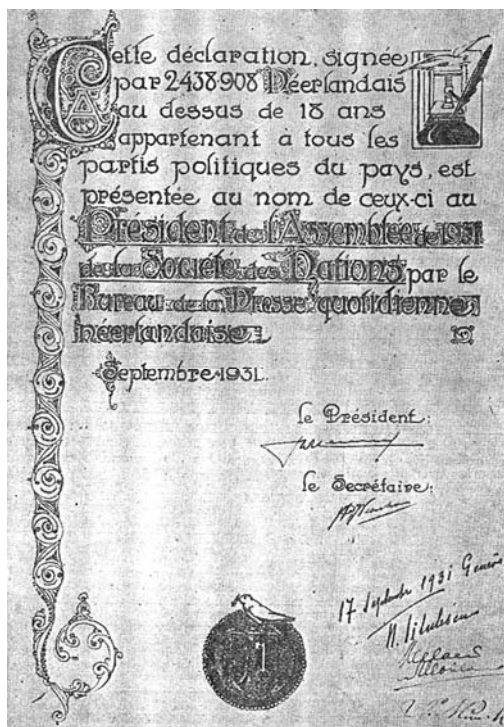
²⁸⁹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 1, f. 23, Buletinul nr. 4 din 1 martie 1932 al direcțiunii Afaceri Politice, Secțiunea Națională și a Minorităților.

²⁹⁰ *Ibidem*

²⁹¹ *Ibidem*, conform articolului 229, din proiectul Codului penal român

român nu avea intenția să renunțe la programul de aducere a armatei sale la nivelul normal, corespunzător strictei apărări. De asemenea s-a exprimat opinia favorabilă față de armistițiul în domeniul înarmărilor în 1932, calificat drept „anul pietrei de încercare a voinței de dezarmare a statelor”²⁹².

Delegația română a fost cea care a susținut cel mai mult poziția franceză în problema dezarmării, cea a subordonării dezarmării față de securitate²⁹³. Desigur că diplomații români au avut puncte de vedere proprii pe baza cărora au ieșit inițiative cu rezonanță în lucrările ulterioare ale Conferinței.

Facsimil de pe declarația semnată de 2438908 cetățeni olandezi adresată președintelui Adunării Generale a Societății Națiunilor, Nicolae Titulescu și citită de acesta în ședința extraordinară a Conferinței dezarmării din 6 februarie 1932

²⁹² *Ibidem*

²⁹³ Ziarul francez „Le Petit Parisien” scria despre poziția României: „Cu greu s-ar putea găsi o adeziune mai hotărâtă și mai categorică la teza franceză cum a fost adeziunea României”, cf. Gh. Matei, *op. cit.*, p. 108

Nicolae Titulescu, ca șef și mentor al delegației române, a avut o activitate neobosită, cu intervenții și propuneri, luări de poziții frecvente, care corelau problema dezarmării și cea a securității cu evenimentele vremii, remarcile sale conturând de atâtea ori o imagine fidelă a ceea ce reprezenta în fiecare moment de răscruce, Societatea Națiunilor.

Astfel, la 7 martie 1932, în cadrul Adunării extraordinare a Societății, în contextul conflictului chino-japonez și a discuției rolului pe care Societatea trebuia să-l joace în acest caz, Titulescu a afirmat, răspunzând într-un fel opiniei publice, din ce în ce mai acuzatoare: „Dacă Liga Națiunilor epuizează toate posibilitățile Pactului fără s-ajungă la rezultatul dorit, ea va fi dovedit nu numai că există, dar și că posedă o atât de mare vitalitate, încât mâine se va impune extinderea cartei sale constituționale, deoarece numai lacunele acesteia o vor fi împiedicat să-și îndeplinească misiunea ei de pace. Dacă dimpotrivă, Liga Națiunilor șovăie, dacă nu proclamă cu tărie marile principii care stau la baza Pactului său și a vieții internaționale moderne, ea va înceta să mai existe”²⁹⁴. Titulescu își declara totuși cu pregnanță încrederea în continuare în menirea și capacitatea Ligii de a interveni pentru asigurarea păcii mondiale, încercând să mobilizeze elanul tuturor celor care aveau această misiune supremă²⁹⁵.

Era răspunsul dat celor care-și manifestaseră neîncrederea în eficacitatea înaltului for mondial. Titulescu insista asupra ceea ce el numea „speranța legitimă de a vedea că, în caz de război sau de primejdie de război, garanțiile contractuale pe care dețin se transformă în realități tangibile”²⁹⁶.

Amintindu-ne de ceea ce spunea cu dezamăgire la sfârșitul Conferinței de Pace de la Paris, referitor la defectele

²⁹⁴ Archives de la Société des Nations, Session Extraordinaire (1932), Supplément spécial nr. 101, p. 59-60, conf. Gh. Matei, *op. cit.*, p. 109-110

²⁹⁵ *Ibidem*, p. 110

²⁹⁶ *Ibidem*

Pactului Societății, putem spune că diplomatul român se încapătăna cu abnegație și cu un optimism de neclintit să vadă în forul genevez un instrument din ce în ce mai gol de conținut.

Semnificativă a fost poziția exprimată în numele României de N. Titulescu în cadrul sesiunii extraordinare a Societății Națiunilor, convocată pentru a dezbate agresiunea Japoniei împotriva Chinei. Șeful delegației române a propus în discursul său din 7 martie 1932 șase principii călăuzitoare pentru soluționarea conflictului:²⁹⁷

1. încetarea imediată și definitivă a conflictului
2. încheierea unui armistițiu militar fără condiții politice.
3. aplicarea prevederilor Pactului Societății Națiunilor.
4. protecția bunurilor supușilor japonezi.
5. negocierile să se bazeze pe respectarea prevederilor tratatelor.

6. Societatea Națiunilor să afirme o doctrină unică față de toți membrii săi, fără nici o deosebire de situația lor geografică sau de altă natură.

Intervenția sa în favoarea Chinei invadate de japonezi i-a adus o scrisoare de mulțumiri din partea delegatului acesteia care menționa că „vocea justiției s-a făcut auzită prin glasul României” și că „din nefericire, cel puțin până azi, marile puteri sunt de o pasivitate exasperantă”²⁹⁸. România devenise un model de imagine și acțiune politică, al unui stat fără poziții echivoce, ce-și asuma adevăratele idealuri și scopuri puse în slujba intereselor legitime ale popoarelor.

La 1 aprilie 1932, statul român a dat un răspuns la Geneva, prin Ministerul Industriei și Comerțului, Direcția Aviației Civile, în care se arăta situația reală a organizării și a fondurilor aviației civile de stat și harta sinoptică de navigație

²⁹⁷ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 398-401

²⁹⁸ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 303-304

aeriană²⁹⁹. Situația avea să fie expusă de Antoniade la tribuna de la Geneva, în Comisia aeriană. România înțelegea astfel să răspundă cerințelor legitime ale Societății, făcând publică situația statistică a dotării aeriene, navale și terestre.

În a doua etapă a Conferinței dezarmării, la 11 aprilie 1932, România a votat rezoluția care prevedea reducerea progresivă, pe etape, a armamentului, corelată cu instituirea unui control strict asupra acestora, atrăgând însă atenția asupra stabilirii nivelului practic al dezarmării conform cu situația geografică și condițiile speciale ale statelor, respectându-se punctul 8 din Pact. Propunerea română, făcută prin vocea lui N. Titulescu, a generat o vie dispută. Astfel, diplomatul român a propus să se specifice expres în textul rezoluției aplicarea acestor criterii prin care trebuie reduse armamentele la minimul compatibil cu securitatea națională și exercitarea obligațiilor internaționale impuse de o acțiune comună³⁰⁰. Comitetul pentru dezarmare a decis în cele din urmă să recomande adoptarea unei rezoluții care să urmeze interpretările și precizările delegației României.

La 22 aprilie, reprezentanții României la Geneva anunțau punctul de vedere al autorităților de la București, referitor la criteriile dotării cu arme aeriene. În ceea ce privește apărarea națională aeriană, statul român a semnat articolul care prevedea că armele aeriene sunt cele mai eficiente pentru a asigura apărarea națională³⁰¹.

De asemenea, în Comisia navală, delegația română a prezentat, la 30 aprilie 1932, următoarea propunere: „În ceea ce

²⁹⁹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 132, f. 11, Telegrama nr. 17931/1 aprilie 1932 către C. Antoniade

³⁰⁰ Société des Nations, Conférence pour la Réduction et la Limitation des Armements, *Journal*, nr. 50/20 aprilie 1932, p. 395, cf. Gh. Matei, *op. cit.*, p. 112

³⁰¹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 145, f. 36. Delegația română pentru Comisia aeriană a fost compusă din C. Antoniade, V. V. Pella, general T. Dumitrescu, colonel A. Stoicescu

privește aplicarea navelor de linie a rezoluției Conferinței generale din 22 aprilie 1932, delegația română, examinând această problemă în lumina intereselor maritime ale țării sale, estimează că navele de linie, prin raza lor de acțiune, viteza lor și armamentul lor redutabil au, dintre toate navele de suprafață, cea mai mare eficacitate împotriva apărării naționale. Statele care nu pot dispune de nave de linie și care nu au posibilitatea de a înzestra cu tunuri grele toate frontierele lor maritime, trebuie să folosească submarinele lor pentru a se proteja contra agresiunilor navelor grele de suprafață...³⁰². A fost un punct de vedere avizat, competent care a reținut atenția Comisiei.

Nicolae Titulescu a atras atenția că nu votul asupra principiilor teoretice ale dezarmării este cel mai important, ci trebuie ca acele comisii tehnice să elaboreze metode practice de reducere a armamentelor. Astfel, în Declarația din 19 aprilie, el a afirmat: „Orice încălcare a domeniului fiecăruia dintre cele trei concluzii ale dezbaterilor ar constitui fără îndoială o eroare care ar putea avea grave consecințe. Iată de ce toate delegațiile sunt de aceeași părere cu privire la cea de-a doua concluzie: libertate absolută în cadrul discuțiilor viitoare cu privire la alegerea celei mai bune metode pentru a pune în aplicare principiul reducerii calitative... Un vot referitor numai la principiul teoretic nu ar fi suficient și că ar trebui ca acesta să fie însoțit de trimiterea acestei chestiuni în fața comisiilor competente”³⁰³.

Delegația României a depus eforturi apreciabile pentru a lichida diferențele de poziții dintre delegația franceză și cea engleză, privind acceptarea de către Conferință a principiului dezarmării calitative³⁰⁴. Principiile României, „puse pe masa” Conferinței constau în:

³⁰² Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 135, f. 35

³⁰³ N. Titulescu, *Discursuri*, p. 421-422

³⁰⁴ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 1, f. 57, Referat asupra primei faze a Conferinței dezarmării

1. Obținerea unui plafon ridicat la limitarea armamentelor aeriene și navale.

2. Opoziția față de limitarea materialelor stocate sau în serviciu.

3. Reevaluarea cheltuielilor bugetare

Nicolae Titulescu a fost emisarul ales de 14 delegații pentru a prezenta următoarea rezoluție: „Comisia generală constată:

Că puterile reprezentate la Conferință doresc în unanimitate să se stabilească sub calificarea de reducerea calitativă a armamentelor, metodele grație cărora se vor putea cât mai bine înlătura pericolele și grelele sarcini pe care le comportă anumite arme moderne ce sunt folosite sau proiectate în armatele de uscat, navale sau aeriene. Faptul că unele delegații se pronunță pentru interzicerea pur și simplu a acestor materiale nu este suficient pentru a atinge scopul urmărit și de aceea consideră ca singura metodă eficientă punerea sus ziselor materiale la dispoziția și sub controlul Societății Națiunilor”³⁰⁵.

„Planul Hoover”, american, de dezarmare nu a avut darul de a-l înșela pe Nicolae Titulescu care a caracterizat susținerea acestui plan drept „o întrunire electorală americană”³⁰⁶, ședința Comisiei generale a Conferinței dezarmării, în care s-a emis acest plan dezvoltând în cele din urmă persistența disensiunilor dintre marile puteri în această problemă.

Delegația română a dat dovadă de o echidistanță demnă de remarcat, deoarece sprijinind în continuare teza franceză, a legării dezarmării de securitate, a criticat totuși unele aspecte ale propunerilor Franței care nu țineau seama de situația specială a unor state precum România. Discuțiile purtate cu reprezentanții Franței și în special cu Paul Boncour au reliefat îngrijorarea față de un eventual compromis între marile puteri și Franța, în sensul unei aplicări mecanice atât a limitării

³⁰⁵ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 421-422

³⁰⁶ *Ibidem*, p. 439

efectivelor, cât și a bugetelor militare care ar fi redus sau chiar anulat eficiența măsurilor luate. Astfel, Nicolae Titulescu i-a arătat lui Paul Boncour situația specială a României, dată de faptul că neavând mijloace financiare, nu putea să-și creeze un armament potrivit necesităților sale defensive: „Nu pot admite ca, după ce România a suferit de sărăcie, de la război încoace, sărăcia trecută să mai și creeze pentru viitor un plafon militar...”³⁰⁷.

România s-a menținut în continuare pe principiul susținerii dezarmării calitative, deoarece dispunea de armament greu, insistând ca reducerea bugetară să nu fie uniformă, ci să țină cont de condițiile specifice și reale ale fiecărei țări. Referitor la limita dezarmării, Titulescu s-a pronunțat pentru „un minim compatibil cu securitatea națională”³⁰⁸.

Reprezentanții României au tratat cu maximă seriozitate dazbaterile din cadrul Comisiei pentru cheltuielile militare. Astfel, Nicolae Titulescu a precizat că România și Mica Înțelegere nu se vor opune în principiu la limitare, făcând însă rezerve pe care el le va formula la timpul oportun. S-a arătat totodată că au fost pronunțate „cuvinte elogioase” la adresa delegatului român Savel Rădulescu, pentru modul deosebit în care prezidase lucrările Comisiei.

Problema dezarmării morale a ocupat un rol important încă de la bun început, în acest sens Constantin Antoniaade, relevând în intervențiile sale, cu insistență preeminența *dreptului păcii*, corelat cu dreptul la securitatea și integritatea teritorială a statelor, susținând ca aceste principii să reprezinte sursele de inspirație ale legislației interne, conform eticii și legalității internaționale.

Comitetul pentru dezarmare morală a încredințat lui Vespasian V. Pella, delegat al României, jurist cu o reputație mondială deosebită, misiunea pregătirii unui memorandum

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 445-446

³⁰⁸ *Ibidem*, p. 463-466

referitor la adaptarea legislațiilor naționale la cerințele fundamentale ale vieții internaționale. Astfel, la 2 iunie 1932, „Memorandumul Pella” a fost expus în fața Comitetului. Memorandumul a reprezentat un amplu document care îngloba date, concluzii și propuneri de o valoare și semnificație aparte³⁰⁹. Reacția Comitetului a apreciat că Memorandumul studia în mod aprofundat diferite aspecte ale problemei³¹⁰.

Vespassian V. Pella, autor al Memorandumului de dezarmare morală

Documentul scotea în evidență preocuparea adaptării constituțiilor și legislațiilor speciale la noile condiții ale vieții internaționale ca o manifestare concretă a unui puternic curent care se părea a se impune din ce în ce mai mult conștiinței juridice contemporane³¹¹.

³⁰⁹ Gh. Matei, *op. cit.*, p. 120

³¹⁰ *Ibidem*

³¹¹ *Ibidem*, p. 121

Vespasian V. Pella afirma în cuprinsul acestuia: „Este evident că nu suntem decât la începutul unei evoluții și că aceasta se lovește încă de numeroase rezistențe. Presiunea exercitată de fapte, care adeseori merg mai repede decât ideile, va impune totuși profunde transformări actualelor instituții de drept intern, astfel ca ele să fie puse în măsură de a răspunde la anumite exigențe ale vieții internaționale”³¹².

Autorul Memorandumului a realizat o inspirată analiză comparativă a constituțiilor statelor lumii, de la cele mai importante la cele mai mici. Se reamintea de asemenea în document, ceea ce ministrul Afacerilor Străine, D. Ghika precizase la începutul Conferinței și anume că România era primul stat care introdusese în proiectul ei de Cod penal delictul de propagandă în favoarea războiului. Memorandumul Pella a emis sugestia necesității concordanței dreptului intern cu dreptul internațional prin corelarea principiilor pactelor și tratatelor de bază care reglementau relațiile internaționale cu legislațiile naționale: „...Conform principiului unității dreptului public, mai întâi constituțiile naționale vor trebui fi puse în armonie cu principiile fundamentale ale pactelor care formează actualmente baza organizării păcii internaționale”³¹³. Un rol important îi revenea, în viziunea lui Pella, educației și învățământului pe plan național, care trebuiau să se inspire „din principiile de reconciliere ale popoarelor și din idealurile solidarității umane”³¹⁴.

Memorandumul sugera formule prin care se putea exercita principiul dezarmării morale, prin care se armonizau dispoziții ale Pactului Societății Națiunilor cu cele ale Pactului de la Paris ³¹⁵.

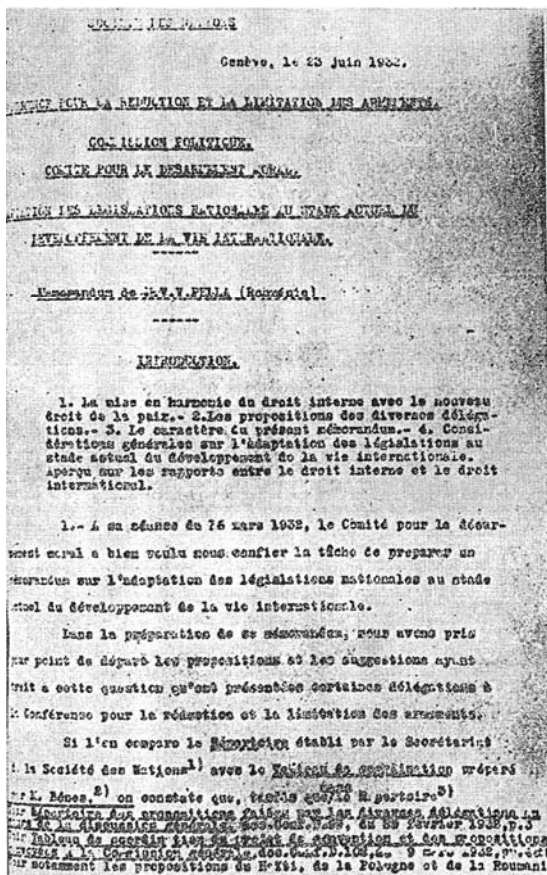
³¹² *Ibidem*

³¹³ *Ibidem*, p. 122

³¹⁴ *Ibidem*

³¹⁵ *Ibidem*, p. 123

Prima formulă se referea la încheierea unei convenții speciale sau inserarea în Convenția generală de dezarmare a unui text prin care statele s-ar angaja să recunoască drept legi fundamentale stipulațiile acestor pacte. A doua formulă aconsta în încheierea unui acord internațional comportând angajamentul pentru state de a revizui constituțiile lor, pe de o parte supunând toate textele care prin generalitatea lor fac din război, în toate cazurile o instituție legală, iar pe de altă

Facsimil de pe Memorandumul lui Vespasian V. Pella asupra dezarmării morale

parte, introducând în textele respective o dispoziție conținând declarația că regulile celor două pacte fac parte integrantă din dreptul pozitiv al statelor.

A treia formulă, având mai ales o importanță morală³¹⁶, consta în adoptarea unei recomandări de a invita statele să examineze în timpul revizuirii constituțiilor lor dacă acestea sunt de acord cu stipulațiile Pactului Societății Națiunilor și ale Pactului de la Paris și a primi favorabil necesitatea introducerii unui text declarând că regulile acestor pacte fac parte integrantă din dreptul pozitiv al statelor.

Memorandumul a precizat și adoptarea de măsuri penale în cadrul fiecărui stat împotriva actelor contrare păcii și raporturilor normale între națiuni. Prioritare erau interesele fundamentale ale comunității internaționale. Se sublinia că primul și cel mai important dintre aceste interese este de a se vedea asigurate și perpetuate raporturi pașnice și armonioase între state³¹⁷. În acest fel, documentul elaborat de juristul român prefigura unele aspecte ale viitoarei convenții de definire a agresorului, subliniind necesitatea netolerării și pedepsirii acțiunilor întreprinse pe teritoriul unui stat, îndreptate împotriva independenței și integrității teritoriale a altui stat.

Referindu-se la Memorandum, Nicolae Titulescu a subliniat necesitatea punerii de acord a prevederilor penale cu obligațiile ce decurg din articolul 10 al Pactului Societății, definit drept *cheia de boltă*³¹⁸.

Vespasian V. Pella a considerat că preîntâmpinarea războiului nu depindea însă numai de natura acordurilor internaționale în această materie ci și de măsurile pe care fiecare stat înțelege să le adopte pe planul propriei legislații: „Neasigurarea pedepsirii pe teritoriul unui stat a crimelor contra independenței politice și contra integrității teritoriale a

³¹⁶ *Ibidem*,

³¹⁷ *Ibidem*, p. 125

³¹⁸ *Ibidem*, p. 126

unui stat ar constitui o nesocotire a obligațiilor directe care decurg din articolul 10 din Pactul Societății Națiunilor și din stipulațiile Pactului de la Paris și ar fi totodată o piedică în calea realizării dezarmării morale”³¹⁹.

Pornind de la premisa că războiul reprezintă un flagel care amenință nu doar statele beligerante ci și interesele materiale și morale ale întregii lumi, insistând asupra necesității solidarității umane împotriva recurgerii la forță și a amenințării cu forța, Pella a concluzionat că „este inadmisibil de a nu reprima propaganda directă făcută prin diverse mijloace, pentru a determina statul să violeze angajamentele sale internaționale și în special să invadeze teritoriul unui stat străin sau să se facă vinovat de orice altă agresiune împotriva teritoriului acestui stat străin”³²⁰.

Memorandumul Pella a menționat și o serie de alte acte care amenințau să tulbure relațiile dintre popoare precum: presiunea în favoarea războiului, difuzarea de știri și documente false care puteau periclita pacea pe glob și altele: „Orice propagandă destinată a întipări unui popor ura, neîncrederea sau disprețul față de alt popor va trebui reprimată ca atare”³²¹. Pella a insistat în mod deosebit pentru realizarea unui acord internațional pentru care milita încă din 1930, în vederea reprimării actelor agresive îndreptate împotriva statelor: „Calea cea mai sigură și mai rapidă constă în consecință în a se încheia de pe acum un acord internațional comportând obligația pentru țările contractante de a califica drept infracțiune în propria lor legislație, propaganda de război”³¹¹.

Deși optimismul și abnegația l-au caracterizat pe marele jurist român, totuși el era convins că punerea în armonie a legislațiilor naționale cu *noul drept al păcii*, baza problematicii

³¹⁹ *Ibidem*

³²⁰ *Ibidem*, p. 127

³²¹ *Ibidem*

³¹¹ *Ibidem*, p. 128

dezarmării morale este o chestiune de durată: „Este evident că dezarmarea morală, ca toate cuceririle umanității - afirma Pella – va fi rezultatul unui efort creator continuu. Aceasta va fi o perioadă de lungă durată și de multă răbdare”³¹².

În cele din urmă, la 25 iunie 1932, Comitetul pentru dezarmare morală a adoptat memorandumul Pella ca bază de documentare și deliberare și a instituit un comitet juridic special însărcinat să studieze acest document ³¹³.

Memorandumul Pella a reprezentat unul din cele mai importante momente ale Conferinței dezarmării, ca de altfel, fără a greși câtuși de puțin, una din cele mai mari realizări ale diplomației românești la Societatea Națiunilor. Acest document a fost dezbătut sub forma unui protocol, la Congresul paneuropean de la Bâle, din octombrie 1932. Pe baza raportului prezentat de Vespasian V. Pella, Congresul a adoptat o rezoluție în care se specifica printre altele că „dezarmarea morală, ca o condiție indispensabilă a dezarmării materiale, realizabilă prin toate mijloacele, conducând către o mai bună înțelegere între popoare, înțelegere fondată pe morală și drept, va trebui să se sprijine pe baze juridice și în special pe o legislație internă, corespunzătoare necesităților păcii între națiuni”³¹⁴.

Lucrările Conferinței dezarmării au continuat în nota divergențelor dintre marile puteri care au anulat toate eforturile constructive venite dintr-o parte sau alta, inclusiv dinspre partea română. Ultimul plan, cel francez de dezarmare din noiembrie 1932, planul Henriot-Boncour nu va avea o soartă mai bună decât precedentele. Ministrul român Constantin Antoniaade informa de la Geneva că starea de neliniște și decepție creștea în cercurile Conferinței, „deoarece, cât se intensificau insistențele anglo-americane pentru reîntoarcerea Germaniei la Conferință,

³¹² *Ibidem*, p. 129

³¹³ *Ibidem*

³¹⁴ *Ibidem*

cu atât se accentua atitudinea de intransigență a acesteia”³¹⁵. În condițiile în care marile puteri își rezervau din ce în ce mai vizibil dreptul de a lua deciziile, reprezentanții români au criticat acest comportament. Astfel, N. Titulescu a calificat acordul Marii Britanii pentru reîntoarcerea Germaniei cu prețul reînarmării sale ca fiind un succes german³¹⁶.

De asemenea, C. Antoniadă a afirmat în plenul Conferinței că discutarea și rezolvarea unor probleme să se facă cu asentimentul tuturor părților și delegațiilor.³¹⁷ Delegația României, ca de altfel și a altor state (Polonia, Cehoslovacia, Grecia), a sesizat că egalitatea în drepturi era înlocuită de rațiunea celui mai puternic³¹⁸. Titulescu, comentând cedarea în fața Germaniei, aprecia că „Securitatea devenea o noțiune elastică. Ni se va putea spune că o avem în anumite condiții când de fapt nu am mai avea-o”³¹⁹.

Venirea lui Hitler la putere la 30 ianuarie 1933 avea să aducă la agravarea raporturilor internaționale, ca și în cadrul lucrărilor Conferinței dezarmării. Problema definirii noțiunii de agresiune, a statului agresor, devenea din ce în ce mai presantă, fiind intens corelată cu noțiunile de dezarmare și securitate. Propunerea sovietică de definire a agresorului din februarie 1933 a găsit la Geneva, din primul moment, aprobarea reprezentanților români. Nicolae Titulescu nota: „Suntem la Geneva, în una din acele dimineți cenușii care caracterizează așa-zisa primăvară a acestui oraș. Deodată Litvinov se ridică și propune o definiție a agresorului care, orice ar spune adversarii, e cea mai bună dintre cele care au fost date până azi. Nu știu să joc tenis, dar am simțit că o minge atinge racheta mea de om politic. Am aruncat-o imediat și spre uimirea generală, căci

³¹⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 1, f. 56

³¹⁶ *Ibidem*

³¹⁷ *Ibidem*

³¹⁸ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 462

³¹⁹ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, București, Editura Științifică, 1968, p.

Litvinov și cu mine eram până atunci adversari ireductibili: România acceptă definiția agresiunii așa cum o propune dl. Litvinov”³²⁰.

Nicolae Titulescu a fost primul diplomat la Geneva care a susținut că propunerea sovietică din 6 februarie 1933 avea o deosebită însemnătate pentru menținerea păcii³²¹.

De fapt propunerea lui Litvinov era un fel de extindere a logică a planului lui Paul-Boncour, iar marele diplomat român a apreciat acest lucru. Varianta ministrului de externe sovietic se conjuga cu ideile mai vechi ale lui Titulescu, pornind de la ratificarea Pactului de la Paris, Briand-Kellogg, din 1928. Titulescu a arătat în Comisia generală a Conferinței că partea capitală a Pactului de la Paris era articolul 2 despre care „se vorbea prea rar”, acesta interzicând recursul la violență și completând articolul 1 din Pact, care interzicea recursul la război și obligând semnatarii săi să nu recurgă la mijloace pașnice pentru soluționarea diferendelor³²².

Planul britanic al lui Mac Donald, din martie 1933, prin care se preconiza fixarea efectivelor armate a beneficiat de susținerea României, atât ca stat individual, cât și ca purtătoare de cuvânt a Micii Înțelegeri, declarând prin vocea lui Nicolae Titulescu că România, Iugoslavia și Cehoslovacia sunt gata să accepte propunerile făcute de Regatul Unit ca bază de discuții, pentru a se ajunge la redactarea textului definitiv al primei convenții de limitare și de reducere a armamentelor³³³. Titulescu a mai adăugat că proiectul mai avea însă și lipsuri ce trebuiau completate fiind absolut necesar ca diferitele teze care au fost discutate în cadrul Conferinței să poată fi acceptate de toate delegațiile³³⁴.

³²⁰ Gh. Matei, *op. cit.*, memoriul lui N. Titulescu către regele Carol al II-lea, p. 218

³²¹ *Ibidem*

³²² N. Titulescu, *op. cit.*, p. 481

³³³ *Ibidem*, p. 483

³³⁴ *Ibidem*, p. 483-484

Încheierea la 18 martie 1933, la Roma, a „Pactului celor patru”, contrar spiritului Ligii Națiunilor și a Conferinței dezarmării, a produs așa cum era de așteptat, reacția promptă a României. Delegația română de la Geneva a declarat că ea consideră de datoria sa să atragă atenția asupra faptului că o politică revizionistă, antrenând în mod necesar, reacții energice, nu este de natură să calmeze spiritele naționale și să întărească sentimentul de încredere, care singure permit colaborarea reciprocă³³⁵.

Într-un raport din Geneva adresat regelui, primului ministru și președintelui Camerei Deputaților, Nicolae Titulescu a comunicat concluziile sale asupra însărcinării primite din partea Miciei Întelegeri de a merge în capitalele puterilor occidentale pentru a explica punctul român de vedere în raport cu proiectul lui Mussolini. Titulescu considera acest tratat drept inadmisibil datorită faptului că se dorea a fi consfințit exclusiv prin mijlocul presiunii³³⁶.

La 24 mai 1933, la Geneva, Nicolae Titulescu i-a cerut lui Paul-Boncour, într-o întâlnire comună cu E. Beneș și B. Jeftic, reprezentanții Miciei Întelegeri, ca în momentul semnării pactului în patru, Franța să comunice statelor acestuia, că Mica Întelegeri nu va accepta niciodată modificarea procedurii articolului 19 din Pactul Societății, regula unanimității voturilor și consimțământul părții interesate urmând să fie menținute în mod strict în cazul în care s-ar pune problema unei revizuirii teritoriale³³⁷. A doua zi, Titulescu primea din partea acestuia un proiect de notă cu unele completări acceptate de ministrul de externe francez, în baza căruia acest Pact în patru al marilor

³³⁵ *Ibidem*, p. 484-485

³³⁶ Arhiva M. A. E., fond 71/ 1933, I-4, vol. 218, f. 34, raportul lui Titulescu asupra misiunii sale la Geneva, Paris și Londra, efectuată între 22 martie și 9 aprilie 1933

³³⁷ *Ibidem*, vol. 217, f. 59, telegrama nr. 204/ 24 mai 1933 din Geneva

puteri își pierdea caracterul revizionist³³⁸. În cele din urmă, Mussolini nu s-a opus modificărilor substanțiale aduse proiectului său asupra pactului. Chiar comentariile din presa italiană au devenit mai moderate față de România și Mica Înțelegere, în ziarul „Giornale d'Italia” apărând chiar aprecierea de „prieten” la adresa României³³⁹.

Nicolae Titulescu, prin demersurile sale, a încercat și a reușit să determine eșuarea acestui *pact oligarhic*, care nu a intrat în vigoare, nefiind ratificat. Titulescu câștiga încă o luptă importantă: „Titulescu a câștigat”³⁴⁰.

Acuzate de marile puteri că obstrucționează „succesul” Conferinței dezarmării, prin reacțiile negative față de tentativele neechitabile ale acestora, țările mici au găsit în reprezentanții României la Geneva, personal în N. Titulescu, purtători de cuvânt fermi și inteligenți. Într-o discuție purtată în martie 1933 cu sir John Simon, ministrul de externe britanic, Titulescu a replicat: „Cu ce am împiedicat de pildă noi, puterile mici succesul conferinței dezarmării? Tardieu a venit cu un plan de dezarmare. Am spus da. MacDonald a venit cu un plan de dezarmare. Am spus da. Să fim franci, ceea ce împiedică mersul normal al lucrărilor sunt complicațiile de interese între marile puteri: conflictul franco-german, conflictul italo-francez, conflictul franco-englez. La ele se adaugă conflictul germanopolonez și italo-iugoslav. Ori de câte ori e vorba de un conflict grav care împiedică dezvoltarea normală a lucrărilor, este vorba de o mare putere și cu toate acestea cele patru mari puteri vor să decidă de toate chestiunile politice atunci când nu sunt înțelese între ele”³⁴¹.

³³⁸ *Ibidem*, f. 60, telegrama nr. 207/ 25 mai și f. 62, telegrama nr. 209/ 29 mai 1933 din Geneva

³³⁹ Arhiva M. A. E., fond 71/ 1920-1944, Transilvania, vol. 37, f. 32, telegrama nr. 1255 din Roma

³⁴⁰ Jacques de Launay, *Titulescu et l'Europe*, Editions Byblos, Paris, 1976, p. 101

³⁴¹ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 487

Fin observator al cursului evenimentelor care se oglindeau și în cazul relațiilor din cadrul Ligii Națiunilor, Titulescu a afirmat în aprilie 1933: „Dacă diriguitorii Europei nu realizează exigențele opiniei publice internaționale în asemenea materie vor fi răspunzători în fața istoriei. O soluție se găsește în mâna lor; să nu întârzie s-o aplice!”³⁴². Marele diplomat român, pe baza unei analize minuțioase a stadiului negocierilor de la Geneva, conjugată cu noua înfățișare a scenei politice internaționale, prin prisma revizionismului afixat din ce în ce mai pregnant de Hitler, a anticipat încă din primăvara lui 1933, eșecul ulterior al Conferinței, în mare parte datorat slabei reacții față de comportamentul Germaniei și a celorlalte state revizioniste.

În iunie 1933 s-a desfășurat un alt moment important al afirmării statului român la Conferința dezarmării. În dezbaterile Comitetului pentru dezarmare morală, ca o prelungire a Memorandumului inițiat exact cu un an în urmă, a fost adus de către Vespasian. V. Pella un document numit „Chestionar și texte propuse de Comitetul juridic”. Documentul a reflectat ansamblul ideilor, sugestiilor și propunerilor enunțate în Memorandum. Chestionarul punea întrebări deosebit de incisive³⁴³.

Textul articolului I prevedea că părțile contractante să convină în măsura posibilităților oferite de dreptul public, de a lua în considerare adoptarea de reguli constituționale, consacrand obligația de a nu recurge la forță ca instrument de politică națională și de a căuta soluționarea diferendelor și conflictelor doar prin mijloace pașnice. Astfel, la punctul 2, se găsea următoarea întrebare: „2. Este de dorit ca părțile contractante să se angajeze a recunoaște ca lege fundamentală stipulațiile Pactului de la Paris, ale Pactului Societății Națiunilor și articolele Convenției generale pentru reducerea și limitarea armamentelor?”

³⁴² *Ibidem*, p. 470

³⁴³ Gh. Matei, *op. cit.*, p. 206-210

Articolul al II-lea stipula ca părțile contractante să se angajeze a lua măsuri legislative în vederea reprimării actelor întreprinse pe teritoriul lor împotriva securității altui stat. Aceste măsuri legislative se refereau la:

- a. declararea de război unui alt stat.
- b. invadarea cu forțele armate chiar fără declarație de război a teritoriului unui stat.
- c. atacarea cu forțele sale armate, terestre, navale sau aeriene a teritoriilor, navelor sau aerodroamelor altui stat.
- d. blocusul naval al coastelor sau porturilor unui alt stat.
- e. sprijinul dat unor bande armate care, formate pe teritoriul său, ar invadea teritoriul unui alt stat sau refuzul în pofida cererii statului invadat de a lua toate măsurile pentru a lipsi acele bande de orice ajutor sau protecție.

Articolul al III-lea se referea la angajamentul statelor de a împiedica activitatea organizațiilor care s-au făcut vinovate de vreunul dintre actele prevăzute la articolul al II-lea și de a le trata ca organizații având un scop ilicit în conceptul legislației internaționale.

Deși majoritatea delegațiilor au fost de acord că era cazul ca stipulațiile acestui chestionar să figureze în textele definitive ce urmau să fie adoptate de Conferință în cadrul prevederilor referitoare la dezarmarea materială, unele delegații au refuzat să subscrie la orice angajament juridic, cum a fost, de exemplu cazul delegației ungare³⁴⁴.

Și acest document, pe fondul tergiversării lucrărilor Conferinței dezarmării, a avut aceeași soartă ca mai toate documentele ce urmau să fie adoptate de organele și plenul acesteia, nedepășind etapa de proiect, în pofida valorii sale de necontestat.

Inițiativele și punctele de vedere românești s-au lovit în continuare de barierele inflexibile ale poziției marilor puteri care tergiversau lucrările Conferinței.

³⁴⁴ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 458-459

După încheierea practică a Conferinței, în iunie 1934, examinând propunerea delegației sovietice de a declara permanența acesteia sub numele de „Conferința Păcii”, Nicolae Titulescu a afirmat de la tribuna geneveză, la 22 august 1934 că nu este de acord să aibă această formă, întrucât putea da de bănuț că s-ar putea ocupa eventual de revizuirea tratatelor

8. „PLANUL DE LA GENEVA”

Un aspect aparte și din păcate sinuos al raporturilor dintre România și Societatea Națiunilor a fost cel cunoscut sub denumirea de „Planul de la Geneva”. În februarie 1929, guvernul național-țărănesc condus de Iuliu Maniu, punând în aplicare politica *porților deschise* a contractat un împrumut masiv, cunoscut ca „împrumutul de stabilizare”, rezultat prin semnarea la Paris a unui contract de împrumut cu un grup de bănci internaționale în valoare de 100. 740. 750 dolari (17. 000. 000. 000 lei) cu o dobândă de 8, 98 % pe an și garantat prin veniturile Regiei Monopolurilor Statului, prin terenurile petroliere, prin fabricile de chibrituri, Societatea de telefoane, prin concesionarea unor căi de comunicații sau altele ³⁴⁶. Contractarea acestui împrumut a adus după sine instituirea unui sistem de control al creditelor, prin *consilieri tehnici și experți străini* care a acaparat în scurt timp poziții cheie într-o serie de instituții. Ca urmare a acestei politici și a situației generate de izbucnirea crizei economice din 1929-1933 care a afectat profund și România, țara noastră a ajuns într-o situație deosebit de gravă.

La începutul lui 1932, consilierul Charles Rist a publicat un amplu raport, prin care acuza guvernul român de incapacitate și cerea noi măsuri pentru asigurarea plății datoriei externe: reducerea cheltuielilor bugetare prin concedieri de personal, scăderi de salarii, introducerea de noi taxe și impozite. Charles Rist a sugerat încheierea unui acord cu Liga

³⁴⁶ Dinu C. Giurescu, coord., *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2007, p. 405-406

Națiunilor pentru obținerea *concurșului tehnic* în vederea redresării financiare³⁴⁷.

La 18 iunie 1932 și 21 iulie 1932, Guvernul Vaida-Voevod a trimis Societății Națiunilor două scrisori solicitând asistență tehnică pentru ameliorarea situației economice și financiare a României.

Ca atare, la 28 ianuarie 1933, s-a semnat la Geneva „acordul de colaborare”³⁴⁸ cu Societatea Națiunilor, prin care, pentru *asistență tehnică* primită din partea organizației mondiale în vederea *asanării* economico-financiare a țării, guvernul român se obliga să ia măsuri de restaurare a echilibrului bugetar de efectuare a unor reforme financiare menite să asigure încasarea regulată a impozitelor și evidența strictă a cheltuielilor publice și de întocmire a unui studiu asupra organismelor statului, a metodelor de recrutare a funcționarilor³⁴⁹.

„Considerând că guvernul, după ce a repus, prin legea din 7 februarie 1929, moneda sa pe bază de aur și după ce a introdus diferite îmbunătățiri în organizarea sa financiară, căutând să adapteze organizarea administrativă a României condițiilor economice actuale, dorește să obțină colaborarea tehnică a Societății Națiunilor în vederea refacerii generale economice a țării:

„Considerând că Consiliul a aprobat dispozițiunile prezentului acord,

Art. 1. Guvernul român va lua toate măsurile posibile pentru a restaura echilibrul bugetar și a efectua o reformă

³⁴⁷ Ioan Scurtu, *Istoria României între 1918-1940*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 125

³⁴⁸ Ioan Scurtu, Theodora Stănescu-Stanciu, Georgiana Margareta Scurtu, *Documente privind situația României între 1918-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994, p. 187-188

³⁴⁹ Gh. Matei, *op. cit.*, p. 186-189; „Monitorul oficial”, partea a III-a, nr. 90/13 ianuarie 1933, p. 4299-4306

financiară întinsă care să comporte de asemeni un plan pentru reglementarea arrieratelor.

Art. 2 Consiliul Societății Națiunilor va organiza, prin Comitetul său financiar, o colaborare tehnică consultativă cu Guvernul român, în vederea stabilirii unui program de restaurare economică și financiară și de aplicare a acestui program. În scopul acesta, Consiliul Societății Națiunilor va recomanda și guvernul român va numi, pentru o perioadă acoperind patru bugete anuale votate și executate

.....
Guvernul român îi va ajuta în toate chipurile pentru executarea atribuțiilor lor”

Geneva, 28 ianuarie 1933

La 12 aprilie 1933, acordul a fost aprobat și în Parlamentul României, cu 155 de voturi pentru și 66 contra.

Scopul imediat al prevederilor acordului menționat era asigurarea plății datoriei publice externe, cu prețul imixtiunilor în treburile interne ale statului român, fapt care s-a repercutat asupra maselor, prin recurgerea de către guvern a ceea ce s-a numit „a treia curbă de sacrificiu”. Astfel, expertul pentru trezorerie și buget era împuternicit să dea avizul ministrului de finanțe, la pregătirea prevederilor bugetare ale încasărilor și cheltuielilor. Același expert avea dreptul de a examina toate măsurile care implică *cheltuieli adiționale*, ca și de a controla toate angajamentele viitoare la pregătirea și executarea bugetelor lunare. De asemenea, expertul pentru chestiunile fiscale era însărcinat *să-și dea avizul* asupra organizării unui corp de inspectori și la pregătirea și executarea legilor fiscale. Consilierul financiar care coordona activitatea tuturor experților străini urma *să se străduiască* a asista guvernul român în toate modalitățile posibile, la elaborarea și executarea

planului de reforme financiare și să înainteze Consiliului Societății Națiunilor câte un raport trimestrial asupra situației economice și financiare a țării³⁵⁰.

Încheierea acordului sub egida Societății Națiunilor nu avea de fapt nici o valoare practică sub aspectul vreunei contribuții eventual materiale a forului genevez în sensul sprijinului pentru ameliorarea situației economico-financiare a României.

Astfel, această procedură avea darul să asigure o aparentă bază juridică intervenției emisarilor băncilor apusene în problemele statului român. Secția economică a Ligii Națiunilor nu vroia să se amestece în treburile experților, ci doar *să-i sprijine în munca lor*. Acest organism al Ligii asigura că reprezentantul său nu va desfășura „o muncă diferită, ci, dimpotrivă, va fi pus la dispoziția voastră pentru propriile voastre afaceri”³⁵¹.

Încă de la bun început, înainte de parafarea acordului, Nicolae Titulescu a manifestat o atitudine realistă, având o reacție fermă și laudabilă față de ingerința Societății Națiunilor în problemele interne ale României. Într-o discuție avută cu câteva personalități printre care și cu consilierul economic acreditat de forul de la Geneva, prof. Charles Rist, Titulescu și-a exprimat clar dezacordul său cu privire la soluțiile preconizate de acesta în privința *asanării* vieții economico-financiare a României: „Dar nu-i guvern pe lume care să poate supune o țară la restricțiuni ce implică asanarea finanțelor câtă vreme are arierate covârșitoare ce România datorește funcționarilor săi. Problema nu-i numai financiară, ci profund omenească. Când Rist, în raportul lui, propune ca să lăsăm pentru moment la o parte trecutul și să ne gândim la echilibrul bugetar viitor, când adaugă că arieratele salariilor pot rămâne neachitate multă

³⁵⁰ N. Z. Lupu, *Planul de la Geneva și împrejurările eșuării lui*, în *Anale*, nr. 1, 1966, p. 85-98

³⁵¹ Les Archives de la Société des Nations, Genève, dos. nr. 38566/37516, conf. Gh. Matei, *op. cit.*, p. 187

vreme, dar spune în schimb că trebuie începută încasarea nemiloasă a arieratelor de impozite, eu răspund: dumneata, domnule Rist, te-ai gândit probabil la un om economic abstract, lipsit de pasiune, lipsit de dărele adânci care le crează suferințele și supunându-se orbește, ca un automat, la exigențele teoriei financiare și economice. Cerințele spun: cu funcționarii neplătiți de luni de zile, cu solda militară neachitată la mulți nu se poate guverna, deci nu se pot pune în aplicare ideile cele mai sănătoase pentru asanarea economică”³⁵².

Arătând că încheierea acordului de *asistență tehnică* sub egida Societății Națiunilor nu aducea vreun folos real României, marele diplomat român a declarat interlocutorilor săi francezi: „Or, această instituție (Societatea Națiunilor) trece azi printr-o criză și nu mai poate ce putea acum patru ani. Franța o știe mai bine decât noi. În fața insistențelor lui Puaux de a sesiza imediat Societatea Națiunilor, România s-a executat, căci era imposibil să facă altfel după raportul lui Rist. Desigur, aportul tehnic al Societății Națiunilor poate fi de folos unui stat. Dar un stat nu trăiește cu tehnicieni. Și cum știu pentru moment că Societatea Națiunilor nu poate face altceva, îmi permit a da curs unui gând dureros: oare Franța... a trimis România la Societatea Națiunilor pentru a scăpa de ea sau, dacă se preferă, pentru a scăpa de povara răspunderii morale ce implică o tutelă financiară a leului?”³⁵³.

Titulescu n-a ezitat să critice organizația pe care de altfel a susținut-o mereu în ceea ce privește rolul său major în evoluția relațiilor internaționale, mai ales în situația în care erau prejudiciate clar interesele țării pe care o reprezenta.

Principiile pe care le apăra cu atâta fervoare la Geneva sau oriunde se aflau în contradicție cu linia de conduită a cabinetului național-țărănesc, prezidat de Alexandru-Vaida-

³⁵² N. Titulescu, *op. cit.*, p. 437-438, Telegrama cifrată trimisă din Lausanne, înregistrată la M. A. S. sub nr. 32963/ 22 iunie 1932

³⁵³ *Ibidem*, p. 437-439

Voevod. Liniștind însă guvernul de la București că a vorbit doar cu titlu personal, nedorind să afecteze imaginea politică a acestuia, Titulescu a precizat totuși că era de datoria sa și în interesul țării ca străinătatea să audă din timp în timp „adevăruri neînvăluite, oricât de crude ar fi tocmai de la aceia pe care îi socotește prieteni”³⁵⁴.

Sub presiunea tuturor partidelor din opoziție precum și a unor fruntași ai Partidului Național-Țărănesc, inclusiv Iuliu Maniu și Ion Mihalache, guvernul Vaida-Voevod nu a depus instrumentele de ratificare la Geneva în termenul stabilit, tergiversând aplicarea acestui *plan* impus din afară.

La 12 octombrie 1933, delegatul României la Geneva, Constantin Antoniaide a făcut cunoscut că circumstanțele de ordin intern nu-i permit să dea curs dorinței de a fi numit un nou consilier financiar în conformitate cu acordul de la 28 ianuarie.

Câteva luni mai târziu, la 18 mai 1934, noul guvern liberal condus de Gheorghe Tătărescu a declarat oficial că renunță la acordul de cooperare tehnică consultativă cu Societatea Națiunilor³⁵⁵. Astfel, mult comentatul „Plan de la Geneva” nu s-a aplicat în cele din urmă niciodată...

³⁵⁴ *Ibidem*

³⁵⁵ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 127

9. DECLINUL SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR EFORTURI ALE DIPLOMAȚIEI ROMÂNEȘTI DE SALVARE A PĂCII ȘI SECURITĂȚII

Diplomația românească a rămas consecventă principiilor sale generoase susținute de la bun început și în această perioadă de mare cumpănă pentru forul mondial de la Geneva. Documentele istorice relevă inițiative, puncte de vedere remarcabile ale reprezentanților României față de evenimentele care s-au derulat cu repeziciune în anii de sfârșit a perioadei interbelice.

* * *

Conflictul italo-etio pian

Această nouă criză politico-militară a atras reacția fermă a României. Autoritățile române au cerut cu insistență să fie informate despre modul în care Societatea Națiunilor intenționa să trateze conflictul. Printr-o telegramă expediată din Geneva la 31 iulie 1935, Constantin Antonia de îi raporta ministrului de externe, Nicolae Titulescu, despre dezbaterile din Consiliu și despre imposibilitatea de a se găsi soluții urgente pentru procedura arbitrajului³³⁶. Printr-o nouă depeșă, Antonia de îl informa la 3 septembrie 1935 pe Titulescu despre neînțelegerile dintre Franța și Marea Britanie care doreau chiar evitarea cuvântului *sanctiuni*, englezii dorind doar *condamnarea morală* a Italiei.

De la București a venit ulterior decizia numirii lui Constantin Vișoianu ca reprezentant al României în Comitetul

³³⁶ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 185, f. 3, Tel. nr. 742/31 iulie 1935

pe care Consiliul Ligii Națiunilor îl formase special pentru rezolvarea conflictului³³⁷.

S-a impus din nou poziția fermă a lui Nicolae Titulescu, neîngăduitor cu toate fenomenele care duceau la agravarea situației internaționale. Fără nici cele mai mici menajamente și circumstanțieri, diplomatul român a sesizat că situația internațională este una din cele mai grave, nemaiîntâlnite până la acea dată³³⁸.

Titulescu a sesizat atmosfera tensionată în care se desfășurau dezbaterile Ligii Națiunilor în problema acestui conflict: „Se poate lesne realiza sarcina îngrată ce avem de a discuta într-o atare atmosferă și cu preocupările marilor chestiuni de detaliu ce privesc sancțiunile, precum și aceea mai grea a unei păci care să respecte în același timp interesele Societății Națiunilor, ale Italiei și ale Abisiniei”³³⁹.

Despre intervenția sa în Comitetul celor 18 pentru soluționarea conflictului italo-etioopian, în problemele sancțiunilor economice, la 12 octombrie 1935, procesul verbal al ședinței a înregistrat adeviziunea României la măsurile luate împotriva Italiei³⁴⁰. Diplomatul român propunea ca soluție să fie instituit un Comitet de compensație, însărcinat să studieze în același timp mijloacele cele mai practice pentru a înlătura repercusiunile neplăcute pe care ar putea să le aibă programul de sancțiuni asupra economiei țărilor care îl vor aplica. Se aprecia că, cu cât compensațiile care vor fi juste, cu atât țări ca România le vor aplica cu o rigoare care le vor face eficiente³⁴¹.

Într-o ședință ulterioară, la 14 octombrie, s-a specificat că: „Domnul Titulescu nu ar dori ca aplicarea sancțiunilor să

³³⁷ *Ibidem*, f. 94, Telegrama din 4 octombrie/ 1935 de la M. A. E. către Geneva

³³⁸ Nicolae Titulescu, *op. cit.* p. 696, Telegrama din Geneva nr. 277/ 25 octombrie 1935

³³⁹ *Ibidem*, p. 698

³⁴⁰ *Ibidem*, p. 681

³⁴¹ *Ibidem*, p. 682

fie întârziată de unele state sub pretextul că ar fi necesar să fie luate anumite măsuri legislative. Domnul Titulescu nu înțelege să se amestece în treburile vreunei țări... El atrage totuși atenția că parlamentele țărilor membre fondatoare ale Societății Națiunilor și-au asumat deja, ratificând tratatele în care figurează Pactul Societății Națiunilor, obligativitatea articolului 16 de a rupe imediat cu statul care iese din pact orice relații comerciale sau financiare”³⁴².

Așa cum se poate observa din cele două intervenții succesive, Titulescu, în numele delegației României a accentuat respectarea articolului 16 al Pactului Societății, deci asumarea în continuare fără ezitare a legislației de bază a acesteia, nimic neputându-se institui în afara acesteia.

Destăinuirile lui Titulescu către Carol al II-lea și M.A.S. au evidențiat conectarea sa la discuțiile și negocierile directe purtate la Geneva între reprezentanții marilor puteri, pe aceeași temă, a relațiilor cu Italia, statul agresor³⁴³. Poziția marelui diplomat a fost în continuare fermă, indiferent de rezultatul acestor negocieri, și anume respectarea pactului și evitarea oricăror angajamente luate strict și numai între marile puteri.

Titulescu a informat de la Geneva și despre discuțiile referitoare la soldul creditor al țărilor față de Italia în momentul aplicării sancțiunilor, despre intervenția sa pentru a apăra și susține acest sold. Șeful diplomației românești a ținut să informeze autoritățile de la București că teza română a fost prezentată a fost prezentată de delegatul Constantin Vișoianu în mod admirabil și cu un talent mai presus de orice laudă ³⁴⁴. Titulescu a solicitat reprezentanților marilor puteri, în speță

³⁴² *Ibidem*

³⁴³ *Ibidem*, p. 702, Telegrama din Geneva, nr. 62481/ 2 noiembrie 1935

³⁴⁴ *Ibidem*, p. 704

Marii Britanii, să clarifice anumite chestiuni legate de problema embargoului impus Italiei³⁴⁵.

Vorbind la 7 ianuarie 1936 despre rolul Ligii Națiunilor în rezolvarea conflictului italo-etioopian, Nicolae Titulescu a considerat de datoria sa să precizeze că, analizând noțiunea de dragoste de pace și exprimându-și în continuare optimismul care-l caracteriza că „până la dovada contrară avem datoria să considerăm iubirea de pace a tuturor popoarelor ca egală și în special avem datoria să înlăturăm tot ceea ce ar putea să dea naștere unei suspiciuni defavorabile uneia dintre ele”³⁴⁶. Aceasta deși diplomatul român a menționat cu realism că de fapt totul depindea de felul cum fiecare stat își concepe datoria față de sine însuși și față de ceilalți³⁴⁷.

Fermitatea acțiunii diplomatice românești nu a servit însă drept exemplu unor state care aveau o capacitate de influențare mai mare. Pasivitatea sau atitudinea conciliantă au stimulat și de această dată statele revizioniste, în cazul de față Italia. Nicolae Titulescu a afirmat cu luciditate: „Îngăduința a fost considerată drept slăbiciune, iar ca urmare, statele care aveau pretenții de ridicat s-au aflat și mai puternice decât înainte. Ceea ce s-a oferit în cadrul acestei politici de îngăduință a fost primit ca un cadou și imediat după primire, am auzit iar multe vorbe despre drepturi”³⁴⁸.

Deși la ordinea zilei era violarea și repudierea unilaterală a tratatelor internaționale, fără reacții și sancțiuni, Nicolae Titulescu aprecia că, în ciuda insuficienței lor, sancțiunile luate împotriva Italiei trebuie să fie considerate drept cea mai serioasă încercare făcută până acum pentru restabilirea autorității dreptului internațional³⁴⁹.

³⁴⁵ *Ibidem*, p. 706, Telegrama nr. 69340/5 decembrie 1935

³⁴⁶ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 716-717

³⁴⁷ *Ibidem*, p. 717

³⁴⁸ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, p. 303-304

³⁴⁹ *Ibidem*, p. 355

Punctul de vedere exprimat de Titulescu la 4 iunie 1936 a fost inserat astfel în procesul verbal al ședinței, rezultând clar poziția pozitivă a României³⁵⁰. Aprecierile la adresa atitudinii șefului diplomației românești au fost astfel consemnate: „Având la activul său o astfel de experiență a sancțiunilor aplicate împotriva unei țări prietene ca Italia de către o țară care nutrește pentru ea prietenia pe care o nutrește România, domnul Titulescu are autoritatea de a afirma – el poate cel puțin să-și spună părerea, căci fiecare dintre membrii Consiliului este liber să și-o spună – că, dacă sancțiunile nu și – au atins scopul, nu este vina Pactului. Va veni o zi, și nu este departe acea zi, când domnul Titulescu va face procesul aplicării acestor sancțiuni, revenind la cazul Italiei, regretând pentru că nu se gândește la o țară «în concreto», ci la agresor, oricare ar fi acesta în viitor; de aceea ar vrea să arate, cu dovezile în mână, de ce au greș aceste sancțiuni”³⁵¹.

S-au făcut de asemenea referire la principiile la care România și întreaga Mică Înțelegere nu aveau de gând să renunțe niciodată³⁵². Aceasta însemnând, conform afirmației diplomatului român că „aceste țări în numele cărora vorbesc nu vor accepta nici o proouneră care să slăbească pactul, nu vor accepta niciodată o excepție de la principiul egalității națiunilor. Democrația a pătruns în viața internațională prin Societatea Națiunilor, datorită ei țările sunt egale în fața legii”³⁵³.

³⁵⁰ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 785

³⁵¹ *Ibidem*

³⁵² *Ibidem*

³⁵³ *Ibidem*, p. 786

* * *

Denunțarea Tratatului de la Locarno de către Germania

Încălcarea de către Germania lui Hitler a unuia dintre tratatele cele mai importante de după Primul Război Mondial, prin ocuparea și remilitarizarea Renaniei, în martie 1936, a nemulțumit profund delegația română care prin vocea aceluiși Nicolae Titulescu a combătut această acțiune periculoasă.

La 18 martie 1936 luând cuvântul la cea de-a 91-a sesiune a Consiliului Societății Națiunilor, Titulescu a arătat că problematica examinată interesa în cel mai înalt grad România ca și de altfel statele Micii Înțelegeri³⁵⁴. Conștient că dacă s-ar fi mers pe linia acceptării și legalizării faptului săvârșit de Germania, eficacitatea Societății Națiunilor ar fi fost puternic afectată ca instrument de salvagardare a păcii, marele diplomat român nu a ezitat să exprime în termeni dintre cei mai clari adevărata situație așa cum îi apărea atunci: „Dacă Societatea Națiunilor iese învinsă din criza actuală ea va rămâne în mintea tuturor un ideal frumos al trecutului mai degrabă decât o realitate vie a prezentului”³⁵⁵.

Propunerea făcută de Titulescu la 20 martie a reprezentat un act de protest energetic și un îndemn la mobilizare fără echivoc³⁵⁶. Într-o telegramă trimisă din Londra către M.A.S., Titulescu informa că s-au făcut progrese simțitoare în discuțiile cu privire la tratatul de la Locarno, dar a ținut să precizeze că

³⁵⁴ *Ibidem*, p. 726-728

³⁵⁵ *Ibidem*, p. 727

³⁵⁶ *Ibidem*, p. 732-734

nu se putea întui cumva evolua în continuare situația, de altfel, destul de oscilantă³⁵⁷.

Apelând la pârghiile pe care le oferea diplomația multilaterală, Nicolae Titulescu a depus eforturi și în această situație în care Liga Națiunilor asista la o nouă violare flagrantă a legislației internaționale și la o nouă creștere a tensiunii în Europa. La 6 iunie 1936, în discursul ținut la București cu prilejul întâlnirii statelor Micii Înțelegeri, el a arătat că această asociație își propunea să contribuie la cruțarea Europei de un potențial viitor flagel al războiului³⁵⁸.

Eșecul Ligii Națiunilor de a contracara această agresiune a Germaniei nu l-a impresionat însă negativ pe Titulescu. Mai mult de atât, la 18 iulie 1936, el a declarat:

„Sunt azi mai mult de atât, oricând cu Societatea Națiunilor. Și dacă eșec a fost, el nu mă afectează cu privire la securitatea românească ce este bazată pe tratate speciale de asistență, el mă afectează că membru al comunității internaționale. În această calitate voi lucra pentru a repara cât mai bine pagubele pricinuite și afirm azi mai mult ca oricând credința mea în Societatea Națiunilor. Vreau pacea. Pentru aceasta ne trebuiesc alianțe și amicitie cu toate popoarele, fără deosebire...”³⁵⁹.

* * *

Reforma Pactului Societății Națiunilor

Într-o astfel de conjunctură din ce în ce mai gravă, în care se punea întrebarea dacă Pactul Societății mai este viabil, discutându-se problema reformării acestuia, România, prin

³⁵⁷ *Ibidem*, p. 731

³⁵⁸ *Ibidem*, p. 766

³⁵⁹ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, p. 536; Declarația în ziarul „Universul”, 18 iulie 1936

reprezentanții săi, s-a situat pe poziția de apărătoare fermă a principiilor sale.

Vespasian V. Pella s-a pronunțat adeseori în ședințele Comitetului pentru reformarea Pactului pentru o dezbatere temeinică și obiectivă a problemei, exprimându-și convingerea, la 15 septembrie 1937, în intervenția din cadrul Comitetului celor 10 juriști că Pactul Societății Națiunilor nu trebuie separat de tratatele de pace încheiate în perioada de după război: „Poate Societatea Națiunilor să atribuie mandat de a proceda la separarea Pactului de tratatele de pace? Pactul Societății Națiunilor, din punct de vedere juridic, face parte integrantă a Tratatelor de pace de la Versailles, Trianon, Saint-Germain și Neuilly. În dreptul intern, ca și în dreptul internațional, pentru a modifica termenii unui acord, e necesar fie să se obțină consimțământul părților contractante, fie de a avea stipulații precise în același acord, stipulații fixând cadrul și limitele modificării eventuale ale acordului dat”³⁶⁰.

Diplomatul român a susținut cu tărie că nici nu se putea fi vorba de o asemenea substituție a Pactului de către aceste tratate, ca de altfel de nici o altă stipulație care să ducă la modificarea conținutului acestor tratate printr-un alt sistem de drept internațional.

În procesul verbal din 22 septembrie 1938, al Comitetului pentru Reformarea Pactului s-a înregistrat intervenția delegatului român Nicolae Petrescu-Comnen, care „constată că se găsește în fața unei probleme complexe, ale căror consecințe pot fi atât de multiple pentru membrii Societății Națiunilor”. Diplomatul român a făcut referire la vitalul articol 16 al Pactului, precizându-se că delegația română ar fi considerat oportun să nu se intervină într-o dezbatere plină de anxietate mai mult asupra problemei de facto și nu de drept ale Pactului³⁶¹. Petrescu-Comnen a făcut apel la obiectivitate, la

³⁶⁰ Arhiva M. AE., fond Geneva, vol. 66, f. 80

³⁶¹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 67, f. 15

vigilență și realism, în analiza principiilor juridice, admitând că textele Pactului aveau o structură suficient de elastică pentru a permite să se adapteze la circumstanțele cele mai complexe și variate ale vieții internaționale.³⁶²

Nicolae Petrescu-Comnen a precizat că era nevoie nu neapărat de schimbarea cât mai ales de aplicarea promptă a articolului 16 al Pactului. Astfel, „nu textele Pactului au determinat criza despre care se vorbește, ci poate tendința constatată de atâtea ori de a slăbi aceste texte prin interpretări subtile”³⁶³. Solidaritatea era de asemenea o altă caracteristică importantă a reușitei aplicării principiilor Pactului, dar care așa cum delegația română recunoștea, nu reprezenta la acel moment, punctul forte al forului de la Geneva.

Câteva zile mai târziu, la 26 septembrie 1938, Vespasian V. Pella, în a 19-a sesiune ordinară a Comitetului special, a prezentat un raport prin care a făcut cunoscute principiile delegației României, referindu-se mai ales la articolul 11 al Pactului. Procesul verbal al ședinței a înregistrat următoarele: „Fără a dori a se pronunța asupra fondului acestor propuneri, delegatul României estimează că nu este loc de a se angaja discuții pe acest subiect... Domnul Pella estimează în perfect acord cu delegația Canadei că Pactul este un instrument uman, că nu este loc de a adapta o propunere care ar aduce atingere principiilor fundamentale, nici chiar de a discuta de anumite propuneri fără a le fi meditat profund”³⁶⁴. S-a specificat de asemenea că delegația României considera funcționarea eficientă a Societății Națiunilor în conformitate cu articolele 11 și 16 ale Pactului, sarcinile cele mai vitale ale Societății Națiunilor³⁶⁵.

³⁶² *Ibidem*

³⁶³ *Ibidem*

³⁶⁴ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 64, f. 7

³⁶⁵ *Ibidem*

Pella a relevat cu luciditate că ordinea juridică internațională a acelei epoci nu va putea cunoaște în practică un sistem perfect de participare obligatorie la executarea sancțiunilor, atâta timp cât Societatea Națiunilor nu va fi suficient de puternică pentru a face să dispară tema câtorva state de a fi antrenate în acțiuni coercitive care ar avea ca efect conflicte unde interesele lor nu sunt direct afectate de a pune în pericol propria lor securitate³⁶⁶.

De altfel și Nicolae Titulescu și-a exprimat în dese rânduri azeziunea la prevederile Pactului, deși a recunoscut că unele articole nu mai corespundau actualei situații³⁶⁷.

Dar aceste nepotriviri erau minore deoarece el considera că Societatea Națiunilor, ca instituție, este expresia propriului său Pact și a pus în plenul Adunării următoarele întrebări: „Poate cineva să-și închipuie că Locarno ar fi putut să vadă lumina zilei fără concursul Societății Națiunilor?...Își poate cineva închipui că lucrul (n. r. arbitrajul) ar fi fost posibil fără acțiunea constantă a Societății Națiunilor?...”³⁶⁸.

Într-o magistrală cuvântare ținută la 19 iunie 1937 la Bratislava, „Ordinea în gândire”, cu ocazia decernării titlului de „doctor honoris causa” al Universității Komensky, marele diplomat român, referindu-se la Societatea Națiunilor și pactul său, a precizat printre altele: „La început am încercat să aplicăm cu sinceritate acest cod internațional cere este Pactul Societății Națiunilor. Dar încă din 1921 atavismul a căutat să facă în așa fel încât suveranitatea națională să-și reia punctul asupra Cartei Internaționale pe care și-o stabilise lumea”³⁶⁹. Titulescu invoca deci nu Pactul în sine, ci nerespectarea acestuia de către unele state, pasivitatea marilor puteri obligate să acționeze, lucruri care stăteau la baza gravei situații cere se complica din ce în ce mai

³⁶⁶ *Ibidem*

³⁶⁷ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, p. 344

³⁶⁸ *Ibidem*

³⁶⁹ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 824

mult: „Și fapt penibil, fapt grav, în timp ce numărul statelor care au violat Pactul, prin acțiunea lor, e foarte redus, numărul statelor care s-au opus violării Pactului și au rămas în inacțiune se confundă cu lumea”.³⁷⁰ Apărând cu tărie Pactul, Titulescu a precizat că e stringent să nu se modifice textul acestuia ci să se semneze alături de pact acorduri de asistență mutuală, regională, cu aplicarea articolului 16 al său³⁷¹.

Diplomatul român a apreciat că întărirea unor articole ale Pactului nu era posibilă, cum de altfel nici slăbirea acestora nu era permisă. Concluzia analizei sale asupra problemei reformei Pactului Societății Națiunilor a fost în cele din urmă aceea că nu ea este necesară, ci respectarea întru-totul a principiilor acestuia³⁷².

* * *

Represiunea internațională a terorismului

Reprezentanții României au susținut combaterea fermă a terorismului internațional, reprezentat prin actele de agresiune ale statelor revizioniste, cu o politică de expansiune ca și de actele de încurajare a unor manifestări agresive și războinice.

Astfel, în raportul Consiliului Societății Națiunilor asupra primei sesiuni a Comitetului pentru reprimarea terorismului, la 9 aprilie 1935, se înregistra acordul României pentru încheierea unei Convenții internaționale în acest sens.

„Guvernul român a luat cunoaștere cu cel mai viu interes de principiile generoase formulate de Guvernul francez în vederea unei Convenții internaționale pentru reprimarea terorismului. Guvernul român e în întregime de acord cu aceste

³⁷⁰ *Ibidem*, p. 825

³⁷¹ *Ibidem*, p. 826

³⁷² *Ibidem*, p. 827

principii generale și estimează că, pregătind și făcând să se adopte de către state o convenție pentru prevenirea și reprimarea terorismului, Societatea Națiunilor ar umple prin însăși datoria sa în cel mai mare grad spre profitul păcii. România este de altfel prima țară care să fi propus Societății Națiunilor elaborarea unei convenții pentru reprimarea și terorismului”³⁷³. Prin scrisoarea sa din 28 noiembrie 1926 și în răspunsul său la chestionarul Societății despre problemele care păreau să fi atins gradul de maturitate suficient pentru o reglementare internațională, Guvernul român a propus elaborarea unei Convenții internaționale pentru reprimarea terorismului.

Eminentul jurist Vespasian V. Pella a redactat un proiect de raport prezentat la 26 aprilie 1937, la cea de-a treia sesiune a Comitetului³⁷⁴. Reprezentantul României la Geneva, Gheorghe Crutzescu a informat, printr-o telegramă Ministerul Afacerilor Străine că va transmite cele două proiecte de Convențiuni elaborate de Comitetul pentru reprimarea terorismului, pe baza textelor lui Pella adoptate în unanimitate de membrii Comitetului³⁷⁵. Era un succes deosebit al României la Geneva, o a doua mare realizare a diplomatului și juristului român, acum în problema jurisdicției penale a terorismului. Ulterior, Vespasian V. Pella a fost ales raportor general al Conferinței Diplomatice a Terorismului³⁷⁶.

În raportul său, prezentat și adoptat de Comitet, la 15 noiembrie 1937, Pella și-a afirmat „credința sinceră în destinele operei îndeplinite”³⁷⁷.

Procesul verbal al ședinței a înregistrat: „Pella se asociază, ca reprezentant al României, dezbaterilor făcute de reprezentanții Iugoslaviei, Cehoslovaciei și Greciei, în numele

³⁷³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 290, f. 1

³⁷⁴ *Ibidem*, f. 14

³⁷⁵ *Ibidem*, f. 13

³⁷⁶ *Ibidem*, f. 21

³⁷⁷ *Ibidem*, f. 40

Antantei Balcanice. Cele două convenții vor servi la a împiedica repetarea crimelor ca cea care a privat Iugoslavia de un mare suveran, iar Franța de un strălucitor om de stat. România va putea fără modificarea legislației, să participe la lupta întreprinsă contra terorismului, grație adoptării de la 1 ianuarie a Codului penal al regelui Carol...El subliniază importanța și noutatea creării unei Curți penale internaționale. Curtea va putea să servească a face să domnească armonia în republica legilor penale”³⁷⁸.

În calitate de raportor general al Conferinței, Pella a afirmat că România, semnând cele două Convenții, este în măsură, fără nici o modificare a legislației sale, să participe eficient la lupta împotriva terorismului³⁷⁹. Diplomatul român a elogiat spiritul de înțelegere și cooperare care se manifestase cu prilejul acestor dezbateri, considerând convențiile pentru reprimarea terorismului drept un succes al popoarelor dornice de pace. Astfel se demonstrează că „juriștii nu pot să se izoleze de marile curente de opinie care domină umanitatea”³⁸⁰.

În calitate de specialist în drept penal internațional, de fapt inițiatorul acestuia, Pella a făcut și o pertinentă analiză juridică. Conform lui Pella, semnarea Convenției pentru crearea Curții Penale Internaționale trebuie să fie considerată ca o dată memorabilă în istoria dreptului penal³⁸¹.

Juristul român și-a atras multe elogii și cuvinte de apreciere din partea delegațiilor diferitelor state³⁸². Același lucru se poate deduce și din telegrama pe care un alt reprezentant al României la Geneva, Igiroșianu o trimitea la 16 noiembrie 1937, către M.A.S., prin care se specifica că: „Toți oratorii au adus omagiu Ministrului Pella, raportor general al Confe-

³⁷⁸ *Ibidem*

³⁷⁹ *Ibidem*

³⁸⁰ *Ibidem*

³⁸¹ *Ibidem*

³⁸² *Ibidem*

rinței, căruia i se datorează reușita Conferinței și au scos în evidență că delegatul român este inițiatorul noilor doctrine de drept penal internațional”³⁸³.

Și într-adevăr, Vespassian V. Pella s-a înscris în istoria diplomației mondiale ca inițiatorul dreptului penal internațional.

* * *

Problema refugiaților

Reprezentanții români s-au arătat sensibili la suferințele și problemele acelor care au primit statutul de refugiați ca efect al agresiunilor și actelor de violență, de terorism îndreptate împotriva unor popoare, comunități umane, a unor etnii. Statul român și-a declarat adevărată la plata unei contribuții în sprijinul refugiaților care se cuvenea fiecărui stat membru al Societății Națiunilor, prin Oficiul Internațional creat în acest scop, cum reiese din înscrisurile și evidențele Băncii Naționale a României³⁸⁴.

La a 19-a sesiune a Consiliului Societății Națiunilor, la 14 septembrie 1938, delegatul Alexandru Cretzianu, s-a referit la situația foarte gravă în care se aflau evreii, prin prisma prigoanei antisemite naziste, a afirmat, întărind o declarație anterioară a lui Nicolae Petrescu-Comnen³⁸⁵.

În ședința Comitetului pentru problemele refugiaților, la 10 septembrie 1938, Vespassian V. Pella a prezentat punctul de vedere al României: „În principiu, guvernul român ar fi favorabil creării unui organism serios conceput și dispunând de mijloace de orice ordin chemate să aducă o contribuție reală și

³⁸³ *Ibidem*, p. 42

³⁸⁴ Arhiva MA. E., fond Geneva, vol. 265, f. 45

³⁸⁵ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol 64, f. 1

eficace problema tuturor refugiaților, oricare ar fi proveniența lor, mai ales cei din Europa centrală”³⁸⁶.

Diplomatul român a insistat asupra constituirii unui organism cu adevărat eficient care să fie în stare să intervină în ajutorul refugiaților sub forma unui consiliu tehnic cu o organizare mai vastă și mai completă și care să dea o soluție definitivă pe plan internațional la o problemă atât de vastă³⁸⁷. Era, după opinia lui Pella, timpul de a se interveni concret, fără întârziere, căci o astfel de situație impunea măsuri urgente.

Reprezentantul României a ținut să informeze Comitetul că „un număr destul de ridicat de refugiați au găsit azil în ultimii ani în România... Nu trebuie, într-adevăr uitat că România este o țară de emigrație și nu de imigrație”³⁸⁸.

Autoritățile române au continuat pe linia anilor 20 și a Conferinței dezarmării, angajându-se cu cei mai buni experți ai săi trimiși în Comisia de Investigație a armamentului. Astfel, la 28 decembrie 1938, guvernul român, prin M. AS., a transmis lui Constantin Antoniadă, pentru a fi informat Secretariatul Societății Națiunilor, lista cu experții români nominalizați în această Comisie³⁸⁹, conform regulilor adoptate de Consiliul Societății. Statul român făcea iarăși publică, fără rezerve, în spiritul deschiderii către organizația mondială, lista cheltuielilor cu apărarea națională.

La 2 septembrie 1937, delegatul României la Geneva, Gheorghe Crutzescu, a informat în cadrul Conferinței pentru reducerea și limitarea armamentului: „Am onoarea de a vă aduce la cunoștință că Guvernul român, conform declarației delegatului său la ședința Comisiei generale a dezarmării din 7 iunie 1933, e dispus să accepte în principiu un sistem de publicitate bazat pe proiectul de Convenție pentru publicitate al

³⁸⁶ *Ibidem*, f. 35

³⁸⁷ *Ibidem*

³⁸⁸ *Ibidem*

³⁸⁹ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 148, f. 1

cheltuielilor cu apărarea națională³⁹⁰. Crutzescu a atras atenția că totuși, guvernul român trata cu seriozitate și echidistanță această problemă și considera că trebuie să se facă o distincție între cheltuielile afectate întreținerii de mijloace ale apărării naționale care există în prezent și pentru care el acceptă sistemul de publicitate și cheltuielile privind achiziționarea unui nou material³⁹¹.

Punctul de vedere al statului român a fost din nou expus la Geneva, în august 1938, Crutzescu prezentând în plenul Conferinței faptul că „România e în principiu de acord cu punctul b al rezoluției din 30 septembrie 1937 și studiază modalitățile reglementării supravegherii eficace a fabricației și comerțului cu arme și munițiuni³⁹². Crutzescu îl informa pe Jules Avenol, secretarul general al Societății Națiunilor printr-o telegramă de faptul că guvernul român era în principiu de acord cu Rezoluția și pusese deja în studiu de către autoritățile competente mijloacele cele mai eficiente pentru reglementarea controlului fabricării și comerțului cu arme și muniții³⁹³.

Din păcate, eforturile, transparența și onestitatea politicii statului român s-au lovit iarăși de ambiguitatea și indecizia finală a dezbaterilor de la Geneva.

³⁹⁰ *Ibidem*, f. 24

³⁹¹ *Ibidem*

³⁹² *Ibidem*, f. 54, Telegrama M. A. S. către Geneva, nr. 49861/ 23 august 1938

³⁹³ *Ibidem*, f. 52

* * *

Comisia Consultativă pentru problemele sociale

România a devenit la 21 ianuarie 1837 membră a acestei Comisii ³⁹⁴. Printr-o telegramă trimisă din Geneva, Gheorghe Crutzescu a informat M.A.S., la 10 februarie 1937 despre numirea în comisie a delegaților români, Vespasian. V. Pella în Comitetul pentru traficul de femei și copii și Alexandra Cantacuzino în Comitetul pentru protecția copilului ³⁹⁵. Cei doi reprezentanți ai României și-au dovedit abnegația în implicarea pentru a găsi soluții optime pentru problemele care le-au fost încredințate.

Astfel, la 26 aprilie 1938, Gh. Crutzescu informa M.A.S. că în cadrul Comisiunii Chestiunilor Sociale, d-na Alexandra Cantacuzino dobândise un mare succes, în și urma documentatei sale expunerii, obținând ca aceasta să adopte în unanimitate proiectul românesc de studii asupra părăsirii familiei și alegând drept raportor pentru anul viitor pe dl. ministru Pella ³⁹⁶. Într-adevăr, prințesa Cantacuzino, referindu-se la realitățile din România, în discursul său din 25 aprilie a afirmat: „Sistemul de plasament familial a cunoscut o mare dezvoltare în România care a experimentat în special plasamentul copiilor, ocupându-se de agricultură. Unele rezultate s-au relevat pline de promisiuni” ³⁹⁷. Alexandra Cantacuzino a făcut o descriere amănunțită a diferitelor centre sociale în vederea administrării și controlului acestui sistem.

Aportul delegației române a fost evidențiat în acele zile printr-o notă a secretarului general despre problema abando-

³⁹⁴ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 282, f. 15

³⁹⁵ *Ibidem*, f. 16, Telegrama 141/10 februarie 1937

³⁹⁶ *Ibidem*, f. 60

³⁹⁷ *Ibidem*, f. 57

nului familial.³⁹⁸ Cu acest prilej, Vespasian V. Pella a fost ales raportor și în această problemă.

De altfel, autoritățile române au informat mereu forul suprem genevez despre stadiul legislației sale în materie de protecție a copilului, cum decurge și dintr-o telegramă din 21 februarie 1937, prin care Ministerul Muncii îi transmitea lui Gh. Crutzescu o notă despre măsurile legislative și administrative puse în cursul lui 1936 în materie de protecție a copilului, pentru a fi transmise la Secretariatul General al Societății³⁹⁹.

De asemenea, la 23 noiembrie 1939, chiar în condițiile izbucnirii războiului și în momentele prăbușirii Ligii Națiunilor, statul român a continuat să-și îndeplinească în mod conștient îndatorirea de a informa, trimițând trimițând raportul anual cu privire la progresele intervenite în materie de protecție a copilului, pe 1938, în România⁴⁰⁰.

* * *

Problema minorităților

Această chestiune delicată și totodată încordată a continuat să figureze pe agenda diplomației românești și în anii 30. România a trebuit să facă față unor noi acuzații, plângeri și petiții adresate Societății Națiunilor, în special dar nu numai din partea Ungariei.

Răspunzând agresivității și insistenței ungare, Nicolae Titulescu a replicat, la 10 decembrie 1934, în Consiliul Societății, făcând referire la argumentul zdrobitor al realității istorice: „Români n-au tradiții? Așezați pe meleaguri pe care n-au încetat să le locuiască, de când au fost aduși de împărații

³⁹⁸ *Ibidem*, f. 62

³⁹⁹ *Ibidem*, f. 49

⁴⁰⁰ *Ibidem*, f. 106

Romei, românii se aflau acolo pentru a primi pe unguri care veneau din Asia. După două mii de ani sunt în măsură să spună că poporului ungar care se mândrește cu o tradiție milenară: Suntem aici și fiindcă ați venit, rămâneți, dar cu condiția ca fiecare să-și păstreze locul lui”⁴⁰¹. Ce alt răspuns mai direct și mai potrivit putea fi găsit pentru a fi exprimat la cel mai înalt nivel internațional, tuturor celor care puteau și trebuiau să cunoască un capitol de istorie reală și nu deformată ?

Nicolae Titulescu a reacționat împotriva denaturării continue a trecutului istoric al românilor, acționând prompt atunci când erau puse sub semnul întrebării valori fundamentale, care țineau de însăși demnitatea poporului român.

De altfel, evocând modul în care a acționat la Geneva delegația ungară, în frunte cu eternul conte Appony, diplomatul român constata că „dacă înainte curtenia era aliata dreptului, se pare că astăzi divorțul dintre ele s-a produs definitiv... Astăzi, constat că în locul lor domnesc cu toată autoritatea afirmația gratuită și provocarea”⁴⁰².

Dar inutil, pentru că Ungaria a continuat pe aceeași linie. La 15 februarie 1936 s-a înregistrat o nouă plângere a Biroului Central al minorităților către Societatea Națiunilor, referitor la schimbarea de către guvernul român a titlurilor ziarelor maghiare⁴⁰³. Pe de altă parte, presa ungară accentua în mod exagerat și distorsionat despre acest aspect. La 21 februarie 1936, Alexandru Cretzianu l-a informat pe Constantin Antoniadă, la Geneva, despre apariția unor articole în acest sens în ziarul maghiar „Budapesti Hirlapi”⁴⁰⁴. O altă plângere formulată în septembrie 1937 de delegația ungară și-a atras chiar dezavuarea forului de la Geneva, care a apreciat că statul ungar acționa fără a avea curtoazia elementară de a informa

⁴⁰¹ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, p. 461

⁴⁰² *Ibidem*, p. 450

⁴⁰³ Arhiva M. A. E., fond Geneva, vol. 197, f. 5

⁴⁰⁴ *Ibidem*, f. 4

mai întâi statul român și recunoștea că „sistemul plângerilor suplimentare” admise de Secretariat e absolut contra spiritului Tratatului Minorităților și a regulilor Consiliului Societății Națiunilor⁴⁰⁵. Petiții calificate drept inadmisibile au fost înregistrate la Secretariatul general, cum a fost cea cunoscută sub denumirea „l’Estrange Malone”, în mai 1937, făcută de baronul Perenyi, președintele „Federației naționale maghiare Trianon” și referitoare la situația Bucovinei aflată chipurile sub ocupație străină română!

La începutul lui 1937, din partea Comisiei Minorităților a fost primit o sesizare din partea comunității bulgare din România. Ion Pillat și Eugen Crăciun au fost desemnați reprezentanți ai României în această comisie însărcinată și cu rezolvarea acestei sesizări⁴⁰⁶. Aceștia au profitat de pentru a aduce în discuție și situația dificilă a românilor din valea Timocului.

Un aspect de relevat au fost discuțiile purtate în jurul *procedurii pretoriene* în materie de minorități, care se referea la chestiunea protejării minorităților de către statele cărora acestea le aparțineau și despre care Nicolae Titulescu a amintit nu o dată că trebuie să funcționeze doar cu consimțământul țărilor cu obligație față de minorități. Printr-un raport trimis la Geneva la 2 noiembrie 1937, s-a specificat atitudinea autorităților române față de această chestiune juridică⁴⁰⁷.

Autoritățile române au trimis un raport detaliat privind atitudinea statului român față de această problemă și aplicarea sa în România, susținând denunțarea sa fermă, prin prisma amestecului în afacerile interne ale țării.

La 7 aprilie 1938, delegatul Gheorghe Crutzescu a prezentat un amplu memoriu privind posibilitatea de a denunța

⁴⁰⁵ *Ibidem*,

⁴⁰⁶ *Ibidem*, f. 18

⁴⁰⁷ *Ibidem*, f. 30

procedura minorităților⁴⁰⁸. Reprezentantul României a amintit că există trei acțiuni posibile: dobândirea egalității perfecte de drepturi de către toate țările cărora tratatele de pace le impuseseră o situație de inferioritate, suprimarea unilaterală a acestor tratate și transformarea Secretariatului general într-un organ fără veleități coercitive față de România. Crutzescu a definit chiar cu curaj Secretariatul ca o „emanațiune a membrilor Societății Națiunilor într-un fel de oficină neresponsabilă și ocultă”⁴⁰⁹, acuzând acest organism că tolerează la nesfârșit zecile de petiții și plângeri împotriva României: „Este drept, minoritarii pot găsi în procedura minoritară astfel cum este ea practică, o trambulină pentru agitațiuni politice. Este oare aceasta ce se dorește la Paris și la Londra?”⁴¹⁰. Era o întrebare lansată la adresa marilor puteri ale Ligii Națiunilor care asistau din ce în ce mai pasive la această problemă, ca de altfel și la alte chestiuni grave pe plan internațional.

Delegatul român a susținut că România are dreptul de a cere convocarea unei Conferințe a celor patru mari puteri semnatare, Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia, pentru a rezolva această chestiune care leza liniștea internă și opinia publică românească⁴¹¹. Gheorghe Crutzescu a mai specificat faptul că România dă pentru populațiile minoritare cele mai desăvârșite garanții cu privire la religie, limba și bunurile lor, cerând în schimb să se ia act ca în ceea ce privește procedura minoritară, aceasta să fie definitiv închisă⁴¹².

Delegatul român a adăugat că se dorește de către statul român o înțelegere pe cale amiabilă, un *gentlemen agreement* cu statele inițiatore ale acestor plângeri, refuzând să mai accepte această procedură „jignitoare, înceată, anevoioasă,

⁴⁰⁸ *Ibidem*, f. 56

⁴⁰⁹ *Ibidem*

⁴¹⁰ *Ibidem*

⁴¹¹ *Ibidem*

⁴¹² *Ibidem*

zgomotoasă și neeficace”, îndeplinită la Geneva de funcționari, juriști sau diplomați care, în marea lor majoritate nu cunoșteau deloc adevăratul aspect al problemei minorităților în România. S-a înregistrat astfel una din paginile memorabile, de mare demnitate, ale afirmării diplomației românești la Geneva.

Răspunzând părții române, Consiliul juridic al Societății Națiunilor, deși a precizat că denunțarea acestei proceduri nu era necesară, ci doar eventual ameliorată prin anumite rezoluții, a recunoscut că dispozițiile regulamentare ale procedurii nu aveau să se extindă în detrimentul suveranității statului⁴¹³. S-a mai specificat că România era îndreptățită de a semnala Consiliului orice infracțiune sau primejdie de infracțiune la vreuna din aceste obligațiuni și se învoiește ca Consiliul să poată adopta procedura și să poată da instrucțiunile ce i se vor părea potrivite și folositoare în asemenea împrejurare⁴¹⁴.

* * *

Și în această ultimă parte deosebit de dificilă a existenței Societății Națiunilor, România a continuat să susțină și să militeze pentru principiile pe care le apărase ani de zile la Geneva. Seriozitatea, eforturile disperate ale statului român, ca de altfel ale tuturor statelor mici și mijlocii, iubitoare de pace, atitudinea consistentă și laudabilă a reprezentanților săi la Geneva, chiar și după eliminarea lui Nicolae Titulescu de pe primul plan al politicii externe românești nu au reușit însă să preîntâmpine eșecul final al politicii forului mondial și izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

⁴¹³ *Ibidem*

⁴¹⁴ *Ibidem*

CAPITOLUL III.

TRATATELE ROMÂNIEI ȘI SOCIETATEA NAȚIUNILOR

România și-a îndeplinit întreaga sa politică externă interbelică, relațiile internaționale, tratatele pe care le-a încheiat cu diferite state, în sensul respectării angajamentelor sale față de supremul for mondial de la Geneva, a principiilor acestuia devenite puncte de reper și literă de lege pentru diplomația românească.

Cele mai importante convenții și tratate ale statului român au făcut referire la Societatea Națiunilor, la Pactul Societății Națiunilor.

* * *

CONVENȚIA DE ALIANȚĂ DEFENSIVĂ ÎNTRE ROMÂNIA ȘI POLONIA

3 martie 1921

Ferm hotărâți de a salvarda pacea câștigată cu prețul atâtor sacrificii, Majestatea Sa regele României și șeful de stat al Republicii Poloniei s-au înțeles spre a încheia o Convențiune de alianță defensivă.

.....

Art. 7. Convențiunea de față va fi comunicată *Societății Națiunilor*, conform Tratatului de la Versailles

.....

„Monitorul oficial”
26 iulie 1921

* * *

CONVENȚIA DE ALIANȚĂ DEFENSIVĂ ÎNTRE
REGATUL ROMÂN ȘI REGATUL SÂRBO-CROATO-
SLOVEN (IUGOSLAVIA)

7 iunie 1921

Ferm hotărăște de a menține pacea câștigată cu prețul atâtor sacrificii și prevăzută prin Pactul *Societății Națiunilor* precum și ordinea stabilită prin Tratatul încheiat la Trianon, la 4 iunie 1920 de Puterile Aliate și Asociate pe de o parte și Ungaria de cealaltă parte și prin Tratatul de la Neuilly pe Sena, încheiat la 27 noiembrie 1919 între Puterile Aliate și Asociate pe de o parte și Bulgaria de cealaltă parte.

.....

Art. 6. Convențiunea de față va fi comunicată *Societății Națiunilor*.

.....

„Monitorul oficial”
10 iulie 1921

* * *

CONVENȚIA DE ALIANȚĂ ROMÂNNO-POLONĂ

reînnoită la 26 martie 1926

Majestatea Sa regele României și președintele Republicii
Poloniei

Constatând fericita consolidare a garanției de pace
generală în Europa, cu grija de a satisface dorința de siguranță
ce însuflețește popoarele lor

.....

Art. 2. În cazul în care în care România și Polonia, contrar îndatoririlor impuse prin articolele 12, 13, 15 ale Pactului *Societății Națiunilor* s-ar vedea atacate fără provocare din parte-le, România și în chip reciproc Polonia, punând în aplicare articolul 16 ale Pactului *Societății Națiunilor*, își iau îndatorirea de a da imediat ajutor și sprijin.

În cazul în care Consiliul *Societății Națiunilor*, statuând asupra unei chestiuni aduse în fața sa, conform stipulațiunilor Pactului *Societății Națiunilor*, nu ar fi reușit a obține primirea raportului său de către toți membrii, alții decât reprezentanții părților în litigiu și când România și Polonia s-ar vedea atacate fără provocațiune din parte-le, România și în chip reciproc Polonia, punând în aplicare articolul 15, alineatul 7 al Pactului *Societății Națiunilor*, i-ar da imediat ajutor și sprijin.

În cazul în care un diferend prevăzut de articolul 17 al Pactului *Societății Națiunilor* s-ar ivi și România și Polonia s-ar vedea atacate, fără vreo provocațiune din parte-le, România și în chip reciproc Polonia își iau îndatorirea de a-și da imediat ajutor și sprijin.

„Monitorul oficial”

18 martie 1927

* * *

TRATATUL DE PRIETENIE DINTRE FRANȚA ȘI ROMÂNIA

Paris, 10 iunie 1926

Art. 2 Luând în considerare angajamentele respective încheiate de dânșii în articolul 1 din prezentul tratat, România și Franța își iau angajamentul de a regula pe cale pașnică și în modul următor, toate chestiunile de orice natură ar fi care ar

putea aduce vreo neînțelegere și care n-ar fi putut fi rezolvate prin procedeele diplomatice obișnuite toate chestiunile în privința cărora Părțile și-ar contesta reciproc un drept, vor fi supuse unor judecători la a căror hotărâre Părțile își iau angajamentul de a conforma orice acte, chestiuni, vor fi supuse unei Comisiuni de conciliere și dacă aranjamentul propus de această Comisiune nu e acceptat de ambele Părți, chestiunea va fi adusă în fața Consiliului *Societății Națiunilor*, statuând conform articolului 15 din Pactul *Societății Națiunilor*.

.....
Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public, studiu introductiv de Nicolae Dașcovici, Iași, 1936, p. 421-424

* * *

ACORDUL COMPLEMENTAR LA TRATATELE DE AMICIȚIE ȘI DE ALIANȚĂ ÎNTRE STATELE MICII ÎNȚELEGERI

27 iunie 1930, Strbske Pleso

Art. 1. Miniștrii Afacerilor Străine ai statelor Micii Înțelegeri se întrunesc de câte ori împrejurările o cer. Ei se vor întruni în orice caz cel puțin o dată pe an, întrunirile ordinare obligatorii au loc, pe rând, în fiecare din cele trei state, într-o localitate desemnată mai înainte. De asemenea, întrunirea ordinară facultativă va avea loc la Geneva, cu prilejul Adunării *Societății Națiunilor*.

.....
Art. 3. În toate chestiunile care sunt discutate precum și toate măsurile care sunt luate în ceea ce privește raporturile statelor Micii Înțelegeri, între ele principiul egalității absolute este riguros respectat. Acest principiu este, de asemenea,

respectul îndeosebi în raporturile acestor state sau de un grup de state, sau în fine de *Societatea Națiunilor*.

.....

Ioan Scurtu, coordonator, *Relații internaționale în acte și documente, vol. I. 1917-1939*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, p. 83-84

* * *

PACTUL ÎNȚELEGERII BALCANICE

Atena, 9 februarie 1934

Președintele Republicii Elene, Majestatea Sa Regele României, președintele Republicii Turciei și Majestatea Sa Regele Iugoslaviei,

Doritori de a contribui la întărirea păcii în Balcani,

Însuflețiți de spiritul de înțelegere și împăciuire care a prezidat la elaborarea Pactului Briand-Kellogg și la hotărârile privitoare la el ale Adunării *Societății Națiunilor*,

Ferm hotărâți să asigure respectul angajamentelor contractuale în ființa și menținerea ordinii teritoriale în Balcani

Au hotărât să încheie un pact de Înțelegere Balcanică

.....

Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public, studiu introductiv de Nicolae Dașcovici, Iași, 1936, p. 448-449

* * *

PROTOCOLUL SEMNAT DE NICOLAE TITULESCU
ȘI MAKSIM LITVINOV, PRIVIND PACTUL DE
ASISTENȚĂ MUTUALĂ ÎNTRE ROMÂNIA ȘI U.R.S.S.

Montreux, 21 iulie 1936

1. Asistență mutuală în cadrul *Societății Națiunilor* (ca de exemplu în tratatul cehoslovac sau francez), care să nu vizeze în mod special un stat, ci, în general, orice agresor european.

.....

Ioan Scurtu, coordonator, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, colaboratori, *Documente privind istoria României între 1918-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, p. 515

CAPITOLUL IV.

ROMÂNII DESPRE SOCIETATEA NAȚIUNILOR. OPINII, PUNCTE DE VEDERE, LUĂRI DE POZIȚII

O altă fațetă a raporturilor dintre România și Societatea Națiunilor este dată de ceea ce românii, fie la nivel înalt, prin oamenii politici, fie prin mass-media sau prin vocile personalităților reprezentative ale culturii, au gândit și au afirmat despre supremul for mondial. Participarea României la viața Societății n-a lăsat și nu putea lăsa indiferentă opinia politică și publică românească.

1. OPINIA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ

Clasa politică românească, partidele politice, oamenii politici de diferite orientări, și-au exprimat punctele de vedere în raport cu ceea ce s-a întâmplat la Geneva. Bineînțeles că aceste poziții au fost nuanțate, variate, imensa lor majoritate reflectând opinii și viziuni democratice, de susținere fermă, nelipsind însă nici atitudini ostile, împotriva Societății Națiunilor venind în special din partea forțelor extremiste.

În cercurile politice din România, ecoul înființării Societății Națiunilor a fost puternic și favorabil⁴¹⁵. El a fost exprimat nuanțat, cu prudență, cu realism și spirit critic constructiv. Nu a fost vorba de „o totală și oarbă încredere”, manifestată

⁴¹⁵ O edificatoare abordare în Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor (1919-1929)*, București, Editura Academiei, 1988, p. 113-116

la înălțimea credinței religioase cum eronat apreciază unii istorici străini, când se referă la poziția unor state mici și mijlocii. Atunci când a fost cazul au fost criticate deficiențele și erorile comise sub auspiciile organizației mondiale.

Dezbaterile prilejuite în Parlament de ratificarea Pactului au evidențiat însemnătatea pe care au acordat-o românii noii instituții care era așteptată de milioane de cetățeni ai lumii ca o speranță pentru progresul umanității în viitor.

În ședința Senatului din 14 august 1920, ministrul de externe, Take Ionescu, a relevat că, înființând Societatea Națiunilor, „popoarele aliate își propuneau să facă războiul cât mai rar, să facă să domine prescripțiile dreptului internațional, să facă să domine dreptatea și respectul tratatelor”⁴¹⁶. El a arătat că acționând în sensul prevederilor din Pact, omenirea merge spre o oarecare restrângere a suveranității oricărui stat în folosul general și că, spre deosebire de alianțele din trecut, Liga fiind o organizație foarte largă, cu deschidere spre universalitate, „e greu ca ea să se transforme într-o mașină de opresiune în contra vreunuia dintre membri”⁴¹⁷.

În numele socialiștilor, deputatul George Grigorovici, în ședința Senatului din 29 iunie 1920 aprecia că „ideea Societății Națiunilor a fost cea mai sănătoasă fiindcă discuția se va face acolo și nu într-un alt loc, iar cu cât curentul va fi mai democratic, cu atât va fi mai bine pentru noi”⁴¹⁸. El a cerut ca forumul genevez să realizeze un contact „cu popoarele, nu cu clasele diriguitoare, iar statele care compun Societatea Națiunilor, pe zi ce trece vor deveni mai democrat”⁴¹⁹.

Partidele și grupările politice din țară au salutat apariția Pactului și nașterea Societății Națiunilor și au înscris în programele lor ca un deziderat esențial, colaborarea cu înaltul for al păcii.

⁴¹⁶ *Ibidem*, p. 113

⁴¹⁷ *Ibidem*

⁴¹⁸ *Ibidem*

⁴¹⁹ *Ibidem*

Partidul Național Liberal, forța politică cea mai puternică și mai influentă, în „Manifestul către alegători” din octombrie 1919, vedea în Liga Națiunilor un instrument pentru a menține, dezvolta și consolida legăturile consființite în război, de a realiza o politică de amplă colaborare, dar în această conlucrare să se stabilească un acord al acestor „interese”, în așa fel încât să se țină seama „și de legitima voință a românilor de a-și menține neștirbită suveranitatea statului”⁴²⁰. Explicând mai pe larg poziția partidului, cercul de studii liberale arăta, în mai 1919, când Pactul era viu comentat în lume: „Dacă Societatea Națiunilor este o operă perfectă, este în orice caz un prim pas făcut spre a întrona pacea în omenire... Opera începută e perfectibilă; nimeni și nimic nu se va putea opune în viitor triumfului acestei idei”⁴²¹. De aceea, în pofida unor critici serioase formulate în primii ani, rămânând statornici încrederii în posibilitatea perfecționării acestei instituții în programul din 1930, liberalii scriau că partidul lor vede în dezvoltarea principiilor Societății Națiunilor și de solidaritate internațională și europeană „în fond o revoltă a întregii lumi civilizate în contra militarismului, cea mai bună chezășie pentru pacea și propășirea popoarelor”⁴²². Cum liberalii au dominat stabilizării, concepția lor a fost urmată de acțiuni practice în acest sens. Astfel, în cadrul turneului său european din 1933, președintele partidului I. G. Duca s-a angajat să urmeze cu fidelitate politica externă alături de Franța, Marea Britanie și de Societatea Națiunilor și să ia măsuri ferme împotriva forțelor extremiste care doreau o apropiere față de Germania⁴²³. Cum liberalii au dominat stabilizării, concepția lor a fost urmată de acțiuni practice în acest sens.

⁴²⁰ *Ibidem*, p. 114

⁴²¹ *Ibidem*

⁴²² *Ibidem*

⁴²³ Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 129

Partidul Național Român, care prin fuziunea cu Partidul Țărănesc avea să devină cel de-al doilea partid important al României interbelice, în programul din 29 aprilie 1920, scria: „În politica externă, Partidul Național Român crede și e convins că diferendele între popoare trebuie rezolvate numai pe cale pașnică, prin supunerea lor judecării Societății Națiunilor, a cărei misiune o va răspândi și întări tot mai mult în conștiința poporului român, așa cum a pornit din aspirațiile pacifiste ale întregii umanități”⁴²⁴. Propunându-și să militeze pentru a armoniza politica României cu politica marilor democrații occidentale și cu statele interesate în organizarea și menținerii păcii, Partidului Național Român se angaja să lupte pentru înlăturarea conflictelor armate din viața internațională și cu concursul Ligii Națiunilor să admită războiul numai pentru cazul de legitimă apărare a integrității naționale și a hotarelor țării.

În programul său, Partidul Național Agrar, condus de Octavian Goga, se preciza că România trebuie să aibă o politică externă întemeiată pe respectarea tratatelor existente și creșterea rolului Societății Națiunilor în viața internațională⁴²⁵.

Partidul Național Liberal Gheorghe Brătianu, cunoscut și sub numele de Partidul Național georgist preciza, în mod asemănător, în 1934, în programul său, că se declară „credincios sistemului de alianțe al României și conservării cadrului internațional validat de Societatea Națiunilor”⁴²⁶.

Partidul Conservator-Democrat, deși într-un proces de declin, acționând încă sub aureola șefului său, Take Ionescu, în programul său din 22 octombrie 1919, că „întemeierea Ligii Națiunilor este și mai ales va fi o garanție solidă a pentru libertatea și integritatea tuturor”⁴²⁷. Programul mai preciza că

⁴²⁴ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 115

⁴²⁵ *Partidul Național Agrar, Cuvântări de Octavian Goga, Programul partidului*, Iași, 1933, cf. Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 113

⁴²⁶ Mihai Iacobescu, *op. cit.* p. 115

⁴²⁷ *Ibidem*

„alianțele în cadrul Ligii sunt permise cu condiția să fie defensive și publice”, releva necesitatea realizării unor alianțe între România, Cehoslovacia și Grecia, „precum și alții dintre vecinii noștri”, pentru a se crea „un bloc de peste 75 milioane de locuitori care ar constitui o mare putere și atât în Liga Națiunilor cât și în toate celelalte legături internaționale, ar pretinde și ar obține drepturile unei mari puteri”⁴²⁸.

Partidul Social-Democrat, în programul adoptat în 1927, preconiza promovarea unei politici de pace cu toate popoarele, desființarea diplomației secrete, democratizarea Ligii Națiunilor, lupta împotriva tuturor alianțelor cu caracter agresiv și militar, dezarmare generală, arbitraj internațional obligatoriu, „independența țării față de marile puteri imperialiste spre a nu mai fi târâtă în conflictele războinice”⁴²⁹ și anularea datoriilor de război.

Partidul Național Democrat, prin vocea liderului său de necontestat, Nicolae Iorga, a luat o poziție față încercările marilor puteri de a submina forul suprem de la Geneva și de a-și decide doar ele soarta internațională. El a precizat că: „Pactul celor patru” este Sfânta Alianță, a celor numai trei monarhii din 1815. Prin opoziția în cele din urmă a Franței, tetrarhia rămâne rău știrbită, e o simplă asociație a revizioniștilor... Dar, fiindcă e vorba de revizie cu care să se plătească pacea, de ce nu s-ar începe cu anumite restricții de colonii față de Germania... din partea cui, la împărțirea de după război, a luat partea cea mai mare?”⁴³⁰. Nicolae Iorga a relevat de asemenea discordanța dintre poziția diplomației românești în chestiunea dezarmării și cea a proiectatului pact cvadripartit și insistențele guvernului Vaida-Voevod pentru ratificarea acestui acord. Astfel, ilustrul om politic și scriitor aprecia că guvernul României semna un

⁴²⁸ *Ibidem*,

⁴²⁹ *Ibidem*, p. 116

⁴³⁰ Nicolae Iorga, *O încercare de tetrarhie europeană*, în „Neamul Românesc”, 28 martie 1933

pact prejudiciabil suveranității statului român: „Este o contradicție penibilă în această dublă atitudine a României și e de mirat că reprezentanții ei la Conferința dezarmării nu s-au sesizat de acest fapt și n-au atras atenția guvernului asupra situației grave în care se pune, ratificând Pactul de la Geneva”⁴³¹.

Referitor la poziția ulterioară a Partidului Național Țărănesc, aceasta a fost exprimată prin vocea conducătorului său, Iuliu Maniu, care în planul relațiilor internaționale, a fost pentru o politică de continuitate, apreciind că „România trebuie să fie un membru activ al Societății Națiunilor”⁴³². El a fost un adept convins al planului Tardieu, emis la Conferința dezarmării.

Mintea cea mai luminată a Partidului Comunist din România, Lucrețiu Pătrășcanu, a formulat critici la adresa Ligii Națiunilor, precizând că rezultatele nu erau pe măsura așteptărilor popoarelor. Pătrășcanu recunoștea însă că „foarte mulți sunt aceia care cred în putința Ligii Națiunilor de a împiedica războiul”⁴³³. Acesta preciza de asemenea că „deasupra capului Ligii diplomația secretă este mai activă ca oricând”, iar în ceea ce privește dezarmarea, „Liga Națiunilor n-a ajuns la nici cel mai mic rezultat practic”⁴³⁴.

Forțele extremiste de dreapta, Liga Apărării Național Creștine și mai ales Mișcarea Legionară au făcut deseori afirmații vădit ostile la adresa forului de la Geneva, combătând vehement politica și principiile acestuia.

Ion Moța, unul din fruntașii legionari, fiind invitat al Centrului Studentesc din București, la 15 decembrie 1929, a ținut o conferință pe tema *Liga Națiunilor-idealul, viciile și pericolele ei*. El a susținut că „Societatea Națiunilor, deși aparent era așezată pe o bază de drept, nu are o securitate

⁴³¹ *Ibidem*

⁴³² Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 124-125

⁴³³ Lucrețiu Pătrășcanu, *Studii economice și social-politice (1925-1945)*, Editura Politică, București, 1978, p. 156

⁴³⁴ *Ibidem*

juridică. Reglementarea conflictelor internaționale nu se sprijină pe o normă abstractă caracteristică dreptului, pentru un fascicul de reguli de drept internațional universal recunoscute. În consecință, Societatea Națiunilor nu va ști să rezolve conflictele dintre națiuni pe baza unei dreptăți judiciare ci în funcție de complexul politic al momentului; după caz, după predominanța intereselor unui grup ori ale altuia din statele membre. În deciziile luate va domina și va triumfa dreptatea politică și nu regula abstractă a dreptului, ceea ce echivalează cu triumful arbitrariului în relațiile internaționale”⁴³⁵.

Este binecunoscută declarația lui Corneliu Zelea Codreanu, șeful Mișcării Legionare înaintea alegerilor parlamentare din decembrie 1937, la care partidul „Totul pentru țară” a obținut un succes important: „Eu sunt contra marilor democrații ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înțelegeri, eu sunt contra Înțelegerii Balcanice și n-am nici nici un respect pentru Societatea Națiunilor în care eu nu cred”⁴³⁶.

Au existat și divergențe între oamenii politici și reprezentanții diplomației românești la Geneva, asupra unor probleme, cum a fost cea a „optanților maghiari”. Astfel, Edmond Ciuntu îi transmitea din Geneva, lui Nicolae Titulescu, în 1927, despre articolele defavorabile intereselor țării din ziarele „Neamul românesc” și „Îndreptarea” în care se dădea dreptate ungarilor și în care se spunea că România „i-ar fi nedreptățit”, specificând că „rezoluțiunea” de la Geneva înseamnă pentru România o pierdere de 70 până la 80 de milioane.

De asemenea, nu toți reprezentanții clasei politice au simpatizat ideile și inițiativele diplomaților la Geneva și este vorba în special de Nicolae Titulescu. Aceasta s-a întâmplat cu precădere în anii '30 și mai ales din momentul apropierii

⁴³⁵ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 116

⁴³⁶ „Buna vestire” din 30 noiembrie 1937, cf. Ioan Scurtu, *Istoria României între 1918-1940*, p. 155

diplomatice româno-sovietice, inițiată de acesta. Una din criticile comode și nefondate aduse concepției și acțiunii lui Titulescu a fost aceea că diplomatul român ar fi acordat o însemnătate exagerată Ligii Națiunilor. Mai mult de atât, unii detractori au ajuns chiar să susțină că „Titulescu nu ar fi fost reprezentantul României la Liga Națiunilor ci mai degrabă reprezentantul Ligii Națiunilor în România”⁴³⁷. Desigur că cercetarea atentă a operei diplomatice rămase moștenire de la ilustrul om politic infirmă această acuză. „I s-a reproșat că supraestima rolul și posibilitățile Societății Națiunilor. În realitate, puțini oameni politici au cunoscut, ca Titulescu, subrezenia forului de la Geneva”⁴³⁸.

Oamenii politici obiectivi au știut să aprecieze așa cum se cuvine opera diplomatică a reprezentanților români la Liga Națiunilor. Spre exemplu, Iuliu Maniu a fost unul dintre susținătorii fervenți și stabili ai lui Nicolae Titulescu.

Edmond Ciuntu, el însuși diplomat de frunte la Geneva, a afirmat despre Titulescu că: „Cei care sau avut norocul să-i stea aproape și l-au iubit vor mai pomeni cu sfioasă evlavie de omul care, în vâlmășagul celor mai grave preocupări, avea față de semenii săi gingășii de gânduri și de atitudini revelatoare ale unei sensibilități fără de pereche. România nu va putea slăvi mai nimerită amintirea acestui mare fiu al ei decât stând pe drumul luminos însemnat de el, care, îmbinând dezbinarea între frați socotea înțelegerea între popoare o poruncă de viață”⁴³⁹.

⁴³⁷ Tudor Teodorescu-Braniște, *Nicolae Titulescu*, în volumul *Oameni și paiațe*, culegere de articole, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 337

⁴³⁸ *Ibidem*

⁴³⁹ Edmond Ciuntu, *Titulescu, un apărător al păcii*, în „Ultima oră”, 22 aprilie 1945

2. PRESA ROMÂNEASCĂ

Presa din România a acordat spații importante evenimentelor care s-au raportat la Societatea Națiunilor, activității și contribuției diplomației românești, ea fiind acreditată încă de la bun început la Geneva.

Ziarele importante românești, centrale, de la cele de mare tiraj, ca „Universul”, „Adevărul”, până la cele regionale, officioasele diferitelor partide, au relatat despre subiectele și aspectele vizând activitatea forului genevez, au întocmit analize și au exprimat puncte de vedere pertinente și obiective, au găzduit declarații ale oamenilor politici și diplomaților români. Astfel, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la apariția ziarului „Universul”, cel mai important cotidian românesc, la 20 august 1936, Nicolae Titulescu a afirmat că: „Dacă Geneva este expresiunea diplomatiei contemporane, rolul covârșitor care revine acolo presei ilustrează elocvent această nouă metodă. Publicitatea fără rezerve a deliberărilor Societății Națiunilor nu a fost nici întâmplătoare nici impusă. Presa română în întregime a știut să îndeplinească în chip minunat greaua ei funcțiune în realizarea de politică externă”⁴⁴⁰.

Presa a subliniat faptul că înființarea Ligii Națiunilor era o inovație în relațiile dintre state și răspundea mai ales aspirațiilor statelor mici și mijlocii, forțelor progresiste și iubitoare de pace din toată lumea.

Se poate spune că extrasele din presă, articolele publicate, au fost de la caz la caz, de apreciere, mai ales în ceea ce privește diplomația românească, sau extrem de critice, mergând până la ironie și pamflet, față de slăbiciunile și greșelile evidente înfăptuite de organizația internațională.

⁴⁴⁰ „Dosarele Historia”, an 3, nr. 26 / aprilie 2004

* * *

„Lumea a visat dintotdeauna, de când e ea, o Societate a Națiunilor”

„Universul”, 6 iulie 1920

„Viabil sau nu, aceasta se va vedea, dar dacă acest nou organism al politicii internaționale nu ar prezenta decât forța morală a păcii și a voinței popoarelor de a nu mai fi târâtă în războaie nimicitoare, pe temeiul unor tratate secrete și încă, Societatea Națiunilor marchează o revoluție în politica internațională”

„Adevărul”, 16 septembrie 1920

„Statele participante să se angajeze, la nevoie, să pună la dispoziția Societății Națiunilor unite un contingent prelevat din propriile lor armate naționale căci nu se va ajunge atât de repede la o dezarmare completă, contingente care să poată fi stabilite în mod amiabil. Oricum, Societatea Națiunilor nu va trebui să cheltuiască fonduri pentru a întreține o armată, dar doar pentru întreținerea unui stat major”

„Viitorul”, 6 ianuarie 1921

„O țară nu poate participa la o operă internațională în mod util și sănătos decât dacă are conștiința că interesele sale vitale, pe care numai ea le poate aprecia în deplina și libera sa

suveranitate, au fost salvardate și în acest sens, Liga Națiunilor joacă un rol foarte important”

„Adevărul”, 29 septembrie 1925

„Toate popoarele ar trebui să ajungă la convingerea că războiul este de fapt o crimă. Când această temă va fi convingerea popoarelor, pacea lumii va fi garantată. Nu ajunge să semnăm numai pacte, ci trebuie înființate legi sub garanția Societății Națiunilor care ar aduce țările ce provoacă un război în fața justiției care le-ar condamna ca pe niște criminali”

„Universul”, 30 decembrie 1927

„Prezumtivul Pact franco-american nu trebuia să știrbească autoritatea Societății Națiunilor ci să creeze un plus de securitate prevăzut de documentele Societății Națiunilor sau ca sancțiune în anumite cazuri și asupra faptului că adeziunea altor state ar aduce prejudicii vechilor contracte, legate de și în spiritul Societății Națiunilor”

„Adevărul”, 26 ianuarie 1928

„Dacă toate statele ar adera la Pact, s-ar ajunge pe această cale întortocheată la situația creată prin Pactul Societății Națiunilor, cu singura deosebire că S.U.A. ar face parte din convenție... Cu alte cuvinte, desființarea războiului ar fi din principiu lipsită de sancțiune prin Pactul Briand-Kellog, pe când Pactul Societății Națiunilor autorizează sau prescrie sancțiuni eventuale”

„Viitorul”, 28 martie 1928

„Personalitatea domnului Titulescu obține prin această alegere consacrară celui mai înalt for internațional și evident cinstirea lui se răsfrânge și asupra țării”

„Dimineața”, 12 septembrie 1930

„Nu putem decât să ne mândrim cu delegatul nostru, domnul Titulescu, care prin talentele sale excepționale și pentru felul cum a condus lucrările Ligii Națiunilor în anul expirat, a inspirat atâta încredere între membrii Ligii, ca să fie reales în primul scrutin cu majoritate absolută”

„Ardealul”, Brașov, 10 septembrie 1931

„Este o mândrie pentru noi românii alegerea domnului Titulescu, care a ajuns grație meritelor sale recunoscute, să fie arbitru în armonizarea intereselor statelor și pregătirea păcii lumii”

„Ploieștii”, 10 septembrie 1931

„Privim cu mândrie spre Geneva, unde un fiu al țării a avut meritata fericire să se convingă de admirația ce i-o poartă o lume întreagă”

„Gazeta de Transilvania”, Brașov, 11 septembrie 1931

„Conferința dezarmării este cea mai importantă reuniune internațională din ultimii zece ani... Situația specifică a României este cea de țară expusă...”

„Universul”, 11 ianuarie 1932

„Substratul Conferinței este pur politic și toate chestiunile de ordin strict militar și tehnic sunt oarecum secundare. Căci nu se va putea discuta în fond problema limitării înarmărilor până când nu se vor lămurii în mod categoric toate problemele de ordin internațional care formează astăzi obstacolele în colaborarea sinceră dintre țări”

„Adevărul”, 14 ianuarie 1932

„Pentru România situația este una dintre cele mai delicate fiindcă poziția ei internațională nu este tocmai liniștitoare. Or, deciziunile care se vor lua sunt în funcțiune de securitatea frontierelor”

„Adevărul”, 1 februarie 1932

„P. C. R. atrage atenția asupra faptului că în timp ce la Geneva se întrunea așa-zisa Conferință a dezarmării, fiecare stat imperialist caută să se înarmeze cât mai bine”

„Scânteia”, an II, nr. 2, februarie 1932

„Dezarmarea e o idee mare, este în aer. Cândva are să devină o realitate universală... Zvârcolirile diplomaților de la Geneva marchează forme și stadii de tranziție ale unei evoluții în curs ce le putem considera încă tot ca palide începuturi. Dar tocmai pentru aceasta trebuie să le prețuim și să le încurajăm”

„Adevărul”, 6 mai 1932

„În timpul acesta, Conferința dezarmării-poate ați și uitat de ea? –își continuă dulcea somnolență. Șase ani a lucrat Comisiunea pregătitoare a Conferinței dezarmării ca să se ajungă la un așa jalnic rezultat...”

„Scânteia”, an II, nr. 6, 1 iulie 1932

„La Geneva are loc o Conferință a dezarmării. De fapt ar putea fi numită pe dos, Conferința înarmării, fiindcă aici s-au stabilit armele < îngăduite > și cât anume are dreptul să aibă fiecare stat...”

„Descătușarea”, an III, nr. 18- 1 august 1932

„Înființarea directoratului celor patru mari puteri înseamnă desființarea Ligii Națiunilor cu principiile de bază ale căruia noul instrument internațional se află în vădită contradicție. În orice caz România nu poate primi ideea directoratului. Mica Înțelegere trebuie să ia poziție hotărâtă împotriva tentativei arbitrariului marilor puteri... I-a fost dat Ligii Națiunilor ca existența ei să fie apărută de micile state”

„Neamul românesc”, 4 aprilie 1933

„Lupta în favoarea dezarmării trebuie să continue, iar pactul Societății Națiunilor nu trebuie să fie tratat ca un petec de hârtie. A fost nevoie de 10 milioane de morți și de 20 de milioane de răniți și mutilați pentru ca să se nască Societatea Națiunilor. Nu voim să jertfim pe morții noștri care și-au dat viața pentru ca lumea să nu mai vadă un nou război...”

„Neamul românesc”, 19 octombrie 1933

„Retragerea Germaniei din Societatea Națiunilor, părăsirea aparent bruscă a Conferinței dezarmării n-a fost un simplu gest teatral. Motivarea retragerii prin imposibilitatea de a obține «egalitatea în drepturi» nu-i decât un pretext diplomatic mai mult sau mai puțin fericit, ceea ce nu e însă în stare să voaleze pentru cei ce vor să vadă adevărul gol: în urma discuțiilor platonice din ședințele Conferinței dezarmării venea controlul real al acesteia asupra armamentelor și efectivelor Germaniei, control care, evident, nu-i convenea”

„Gândul vremii”, Iași, an II, 3, 1934

„România e un stat care și-a întregit hotarele și aceste hotare nu se pot apăra decât prin Societatea Națiunilor, alături de statele democratice și cu invocarea principiilor democratice”

„Cuvântul liber”, an III, nr. 13, 1 februarie 1936
Imperativul ceasului actual

„Liga Națiunilor nu va putea fi salvată decât de neexperimentați. Numai ei – sau pentru a-i numi cu adevăratul lor nume – numai aceia care au oroare de două flagele, care amenință viața internațională contemporană și anume compromisul și echivocul, pt proclama în fața lumii, marile principii care vor restabili încrederea și care dau un nou impuls forțelor creatoare ale unei lumi noi, egalitatea naționalităților, pace indivizibilă, respect datorat contractelor, securității colective, întăririi Pactului Societății Națiunilor”

„Adevărul”, 4 iulie 1936,
Declarația lui N. Titulescu

„În aceste idei pacifiste, regăsim, în fond, reluată pe scurt însă și concepțiile pe care le-a promovat România pe tărâm diplomatic. Cele patru idei forță erau următoarele: inviolabilitatea obligațiilor rezultate din tratate; reducerea și limitarea armamentului printr-un acord internațional și suprimarea profiturilor realizate de industria de armamente; întărirea Societății Națiunilor pentru a preveni războaiele prin organizarea cea mai eficace a securității colective și a asistenței mutuale; întemeierea, în cadrul Ligii Națiunilor, a unui mecanism eficace pentru a înlătura situațiile internaționale susceptibile de a provoca războiul”

„Dimineața”, an XXXII, nr. 10649, 12 august 1936
Un manifest pentru pace și cultură

„La Londra, la Paris, la Geneva – în acest vast laborator al cooperării popoarelor care este Societatea Națiunilor – la Conferința statelor Micii Antante, la Conferința dezarmării, pretutindeni unde era în joc soarta țării și liniștea lumii – prezența acestui om minunat înseamnă cinstirea țării lui”

„Cuvântul liber”, 2 octombrie 1936,
Cazul Titulescu, 29 august 1936

3. PERSONALITĂȚI CULTURALE

Intelectuali, oameni de cultură, juriști de prestigiu au manifestat puncte de vedere despre Societatea Națiunilor, care în viziunea lor reprezenta o problemă majoră pentru popoarele lumii, pentru viitorul păcii internaționale.

În viziunea opiniei publice din România, paternitatea Ligii Națiunilor nu trebuia redusă la câteva persoane. Astfel, juristul Nicolae Dașcovici, în revista „Societatea de mâine” scria: „Nu e nici Léon Bourgeois, inventatorul acestei instituții, nici Wilson. În fiecare zi se descoperă noi scripte în care se descifrează concepția această elementară a înfrățirii popoarelor. Liga nu s-a născut din ambiții, din convingeri și impulsuri personale, ci ea corespundea năzuințelor adânci ale tuturor națiunilor, fie beligerante, fie neutre”⁴⁴¹.

Profesorul Constantin Kirițescu afirma la rândul său despre imaginea nefavorabilă a Societății Națiunilor în anii 30: „Trebuie să recunoaștem incapacitatea în care se găsește Societatea Națiunilor de a stabili un acord între idealurile ei și anumite fapte reale”. El a insistat asupra democratizării organizației internaționale spre a deveni un organism capabil de a lua hotărâri care să impună tuturor statelor și popoarelor, în mod egal, realizând adevărata cooperare internațională. Criza de încredere de care suferea Societatea Națiunilor era socotită ca cea mai alarmantă criză din câte a suferit de la instituirea ei. Kirițescu a arătat că se imputa forului respectiv că nu-și impunea autoritatea decât asupra țărilor mici, că devenise „o simplă expresiune a voinței popoarelor tari”⁴⁴².

„Opinia publică, forță invizibilă, dar puternică – a arătat în timpul Conferinței dezarmării, profesorul George Meitani,

⁴⁴¹ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 116

⁴⁴² *Ibidem*

de la Facultatea de drept din București – exercită o mare influență și statele, de câte ori fac un act, caută a-l pune sub scutul unui principiu de drept”⁴⁴³.

De asemenea, marele sociolog Dimitrie Gusti, reproducând în 1940, bilanțul postum al Societății Națiunilor, a formulat: „Experiența de la Geneva are marele merit de a fi demonstrat că cele mai frumoase instituții politice, cele mai bune lucrări ale juriștilor, adunările frecventate în modul cel mai asiduu, idealismul cel mai înalt, jurisprudența cea mai chibzuită și oamenii de stat cu ideile cele mai îndrăznețe nu pot să realizeze dacă baza socială și economică a națiunilor nu corespund edificiului politic și juridic pe care vrem să-l construim în mod pașnic”⁴⁴⁴.

⁴⁴³ *Ibidem*

⁴⁴⁴ Dimitrie Gusti, *Spre o concepție realistă și științifică a păcii*, în vol. *Dimitrie Gusti, Pagini alese*, Editura Științifică, București, 1965, p. 365-366

CAPITOLUL V. CONCLUZII. REPREZENTAREA ROMÂNIEI LA SOCIETATEA NAȚIUNILOR MODEL DE DIPLOMAȚIE

Deplin conștient de misiunea importantă a politicii externe românești, într-o epocă în care statul român, proaspăt independent, avea nevoie de o orientare fermă Mihail Kogălniceanu afirma în 1883: „Noi trebuie să avem o politică românească și că numai având o politică românească și neangajându-se nici către unii, nici către alții, numai așa putem scăpa din această furtună mare, care din zece în zece ani izbucnește pe marea Europei și care ar putea pune în pericol statul român”⁴⁴⁵.

Desigur că aceste concepții politice ale lui Kogălniceanu au rămas valabile indiferent de epocă și se poate spune că și conjunctura istorică din perioada interbelică, cu trimitere evident la reprezentanța diplomatică a României la Societatea Națiunilor a fost compatibilă cu semnificația acestui mesaj, diplomația românească realizând o armonioasă sinteză de gândire teoretică și practică, în planul reprezentării relațiilor externe ale statului român, dublate de o acțiune inteligentă și ingenioasă, opusă oricăror prejudecăți istorice, geografice și ideologice. Politica promovată de delegații români la forul suprem de la mondial a plecat de la și a militat pentru așezarea

⁴⁴⁵ Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Editura Politică, București, 1967, p. 348-349

relațiilor dintre state pe principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, respectării integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne și externe, renunțării la forță și amenințarea cu forța, reglementării pe cale pașnică a diferendelor internaționale.

Aceste lucruri rezultă din punctele de vedere exprimate oficial la tribuna de la Geneva, din inițiativele valoroase, din discuțiile și negocierile separate purtate cu reprezentanții tuturor statelor, ai marilor puteri și statelor mai mici deopotrivă, din corespondența întreținută cu Ministerul Afacerilor Străine, cu autoritățile de la București.

Valoarea gândirii politice și juridice a diplomației românești apare și mai puternic în lumină dacă ne amintim că aceste principii și norme enunțate mai sus au fost afirmate într-o lume în care dreptul internațional de abia își adapta structurile noilor exigențe ale cooperării internaționale de după Primul Război Mondial, într-o perioadă în care controversele asupra compatibilității între dreptul intern și cel internațional erau departe de a fi aplanate și în care tendințele extreme ale celor care exacerbau virtuțile dreptului intern nu-și găseau echilibrul și armonizările necesare⁴⁴⁶.

Solidaritatea României pe plan diplomatic nu putea fi decât cea pe care a inspirat-o credința ei în virtutea dreptului și justiției, invocate de atâtea și atâtea ori la Geneva. Capacitatea de a exprima această solidaritate n-a constat neapărat în a sări în sprijinul unui stat anume, atunci când a existat o solicitare expresă, ci prin aceea a existenței unei conștiințe a faptului că există o comunitate internațională a cărei conduită trebuie să fie întemeiată pe regulile dreptului și ale justiției, conform exigențelor legalității internaționale. Reprezentanții României au căutat să insuflă necesitatea unității autentice ale convingerii și acțiunii, a tuturor membrilor comunității internaționale,

⁴⁴⁶ Grigore Geamănu, *Drept Internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 104-165

prezenți la Geneva, legați prin interese similare și finalitățile de acțiune conjugată.

Desigur că se impunea și România a insistat în acest sens pe această solidaritate a tuturor popoarelor, pentru a fi funcțională cu adevărat, ea trebuie să se bazeze, de asemenea, pe unitatea datoriei înțelese de către membrii comunității internaționale.

Reprezentarea și apărarea intereselor României a avut la Geneva o imagine cum nu se poate mai merituosă, cu siguranță mai bună chiar decât cea deseori negativă, creată de guvernările și clasa politică românească, care au făcut ca uneori să se vorbească de țara noastră ca de „Bastilia reacționară a Europei orientale”⁴⁴⁷.

Reprezentanții români la Societatea Națiunilor nu au fost doar emisari pe plan tehnic ai guvernelor de diferite orientări de la București, ci au fost veritabili *soli multilaterali* ai României, aspect deseori subliniat de observatorii străini ai activității diplomației românești.

Diplomații români au avut o atitudine profesionistă, lipsită de dogmatism, de coloratură politică, ei făcând doar *politica țării lor*, într-un spirit creator, călăuzindu-se după normele și principiile dreptului internațional, dar având ca ghiud suprem de conduită interesele majore ale statului român. *Răspunderea și fidelitatea* față de interesele majore ale statului, *înalta competență* în tratarea problemelor încredințate, folosind abil dreptul diplomatic, dau conținut funcției de reprezentare a diplomației românești la înaltul for genevez, depășind participarea la activitățile festive, de ceremonial, sărbători naționale sau recepții, cum de exemplu se întâmplă astăzi deseori.

Diplomații români au dat dovadă de *persuasiune, răbdare, prudență*, un anumit grad de *toleranță, stimă recipro-*

⁴⁴⁷ Viorica Roșca, *Imaginea României în presa europeană așa cum reiese din fondul Ministerului Propagandei Naționale(1927-1930)*, în „Studii și articole de istorie”, nr. LXXII/2007, p. 116

că, calități absolut obligatorii pentru reușita unui demers politico-diplomatic, la un nivel așa înalt.

De-a lungul participării la Societatea Națiunilor, delegațiile României au demonstrat pe toate căile posibile că diplomația este cu adevărat o armă a păcii care trebuie să se impună.

Am putea să sintetizăm în câteva cuvinte finalitatea strădaniei diplomatice românești prin ceea ce a afirmat un diplomat strălucit de talia lui Nicolae Titulescu, mentorul diplomației românești: „Am dus de fapt țara acolo unde mă aflam și pe cât a stat în puterile mele, am impus-o atenției internaționale”. Această afirmație poate fi considerată cu siguranță ca un motto, ca un îndemn pentru diplomația românească, a prezentului și a viitorului. De fapt, pentru a caracteriza imaginea diplomației românești la Societatea Națiunilor, trebuie să începem prin a face referire la cel care și-a asumat rolul important în coordonarea acesteia. Reliefând componenta etică a activității marelui Titulescu, Lucian Blaga, el însuși diplomat, a spus printre altele: „Titulescu este cea mai strălucită inteligență ce am întâlnit-o în viață. Un fel de întrupare a inteligenței, înțeleasă ca arhetip”⁴⁴⁸. Iar pentru a întări imaginea lui Nicolae Titulescu pe plan extern, am putea să recurgem la afirmațiile lui A. F. Frangulis, reprezentant al Greciei: „Nimeni până azi nu a avut onoarea de a fi de două ori președinte al unui asemenea for. A fost poate cel mai mare diplomat al timpului său”⁴⁴⁹.

Réné Cassin, laureat al Premiului Nobel pentru pace, care a conlucrat cu Titulescu la Liga Națiunilor în multe probleme și subiecte, arăta la câțva timp: „Sunt desigur extrem de numeroase capitolele activității acestui prodigios diplomat care

⁴⁴⁸ Lucian Blaga, *Nicolae Titulescu*, în *Isoade (Eseuri, conferințe, articole)*, Editura Univers, București, 1972, p. 182-199

⁴⁴⁹ A. F. Frangulis, *Nicolas Titulesco*, în „Dictionnaire diplomatique”, vol. V, p. 1121-1123

ne uimea pe toți cei prezenți la Geneva. Ceea ce am admirat cel mai mult la Titulescu a fost strădania sa neîntreruptă de a se căuta un sistem de relații internaționale bazat pe echitate, egalitate și respect reciproc. Apreciez că acțiunile lui Titulescu au fost menite să anime la Liga Națiunilor o rezistență, o solidaritate și o atitudine hotărâtă împotriva agresiunilor fasciste și a războiului”⁴⁵⁰.

Remarcabilele și îndrăznețele sale luări de poziții cu precădere în timpul celor două președinții ale sale (1930, 1931), de la tribuna Ligii Națiunilor, ar fi putut, fără îndoială constitui materiale pe baza cărora s-ar fi putut elabora un util manual diplomatic, utilizabil și după cel de-al Doilea Război Mondial, în contextul Organizației Națiunilor Unite, urmașa de drept a Ligii. Să amintim și faptul că, după modelul său, în 1967, Corneliu Mănescu, un alt diplomat de valoare, e drept a perioadei regimului comunist, a devenit președinte al Adunării Generale a O.N.U.

Având în vedere caracterul divers al dezbatărilor dintr-o instituție internațională, cu vocație de universalitate, putem constata că acesta reprezintă o constantă a activității Societății Națiunilor și a O.N.U. Nicolae Titulescu a formulat deseori observații care prin finețea și exactitatea lor reproduc convingător atmosfera care prevalează într-o reuniune internațională, unde diversitatea opiniilor este regula dominantă. Titulescu a cultivat îndelung capacitatea organizației mondiale care era Societatea Națiunilor, de a fi autoritară, de a nu eșua în fața crizelor internaționale. Constatarea sa că Societatea Națiunilor trebuie să-și urmeze lucrările cu metodă și pasiune ca și cum ar trăi timpuri normale, fără să se lase deviată un singur moment din calea realizării sarcinii sale constituționale este de o mare însemnătate istorică și politică, deoarece, în numeroase împrejurări, pornind de la caracterul complex al vieții internaționale,

⁴⁵⁰ René Cassin, *O celebritate reală românească, Nicolae Titulescu*, în vol. *Există un secret al celebrității?*, Editura Politică, București, 1971, p. 58-60

deseori s-a prezis și s-a generat eșecul unor reuniuni internaționale desfășurate în perioade în care atmosfera internațională s-a caracterizat prin crize și tensiuni extreme.

Acest principiu al coeziunii internaționale, promovat și apărut de reprezentanții României rămâne și astăzi în contextul O.N.U., al tuturor reuniunilor internaționale diplomatice și ar trebui și în prezent cu siguranță enunțat mult mai clar și mai des de diplomația românească contemporană.

Actualitatea analizei titulesciene invită la noi reflecții pentru identificarea mijloacelor și procedeele menite să grăbească cristalizarea voinței politice a statelor membre astăzi ale O.N.U., în așa fel încât să se sădească încrederea și respectul dintre națiuni. Nicolae Titulescu a afirmat că Societatea Națiunilor nu reprezintă o academie morală și nici o asociație de tehnicieni, ea fiind o instituție politică având principala misiune de a împiedica izbucnirea războaielor. Stabilitatea psihică și forța vitală au reprezentat pentru marele diplomat român premisele succesului acțiunii membrilor forului de la Geneva. Dar pentru ca aceste calități să apară și să se consolideze, o instituție mondială ca Societatea Națiunilor trebuia să ajungă la înfăptuirea universalității sale. Acest obiectiv este, ca și atunci pentru Societatea Națiunilor, valabil pentru O.N.U., deoarece există încă state care, prin disfuncționalitățile și problemele care le generează, afectează universalitatea actualei organizații mondiale.

De altfel, Nicolae Titulescu a afirmat: „Nu pot concepe viața politică fără Liga Națiunilor”⁴⁵¹. Poate fi considerată, iarăși fără teama de a greși, o deviză universal valabilă, în orice epocă, și în prezent, pentru oamenii politici și diplomații din toată lumea, care ar trebui să-și coreleze acțiunile lor cu principiile și scopul forului mondial care este astăzi Organizația Națiunilor Unite. Cel mai important anuar de relații

⁴⁵¹ Arhiva MA. E., fond T 34, vol. 5, f. 51, Conferința rostită de Nicolae Titulescu la Oxford, la 4 iunie 1937

internaționale din întreaga lume consemna în 1936: „În Europa de sud-est, cel mai semnificativ și nefast eveniment al slăbirii solidarității la nivel mondial a fost căderea domnului Titulescu, un bastion al Ligii Națiunilor, precum și al Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice”. Imaginea sa de bastion al Ligii Națiunilor evidențiază clar importanța rolului jucat de marele diplomat român în istoria Ligii și faptul că marele diplomat a știut în permanență să coreleze activitatea de la Geneva cu cea a organizațiilor regionale din care făcea parte România, racordând în acest fel interesele țării prin toate pârgھیile posibile la situația internațională. *Modelul diplomatului multilateral*, acționând pe mai multe planuri este unul de urmat de diplomații de astăzi.

Corelarea intereselor naționale cu cele ale umanității, ale păcii mondiale, a fost o preocupare permanentă a reprezentanților români la Geneva care știau că promovarea păcii necesită practicarea unei diplomații a păcii prin intermediul Societății Națiunilor, înaltul for mondial.

Nicolae Titulescu exprimă categoric acest adevăr, arătând că „de regulă generală, legile nu pot fi elaborate decât de o colectivitate care crede în pace”⁴⁵². Constantin Antoniaade a ținut să precizeze că niciodată securitatea României nu trebuie stabilită doar pe fundamentele Pactului Societății Națiunilor, pacea reclamând în același timp alianțe și prietenii cu toate popoarele, fără deosebire.

Convențiile bilaterale nu sunt totuși suficiente, nereflectând cu adevărat necesitățile intrenaționale generale. Delegațiile românești au făcut referire mereu la existența mecanismului internațional multilateral pe care-l reprezintă Liga Națiunilor, ale cărui rol și merite trebuiau examinate cu obiectivitate. Și iarăși, ca o expresie a vizionarismului titulescian, deși falimentul Ligii era evident la un moment dat, diplomatul român și-a permis să preciză renașterea viitoare a autorității

⁴⁵² Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 299

sale morale, pronunțându-se în favoarea întăririi instituției mondiale.

Vespasian V. Pella, unul dintre creatorii dreptului penal internațional, format la școala lui Titulescu, a desfășurat o neobosită activitate pentru repudierea violenței din relațiile internaționale, stabilind valorosul principiu al criminalității internaționale, al războiului de agresiune. Pella a apărut prevederile Pactului Societății Națiunilor, arătând că nesocotirea acestora înseamnă de fapt încălcarea celui mai important document oficial internațional valabil pentru toate statele.

Titulescu a reamintit deseori, de la tribuna de la Geneva, necesitatea normelor de drept internațional, fiind împotriva introducerii unor concepții de drept intern în dreptul internațional. Actualitatea concepției titulesciene, în general a diplomației românești la Societatea Națiunilor, pe tărâmul soluționării pașnice a diferendelor de către organizațiile internaționale se recomandă cu întreaga evidență la orice analiză pertinentă și obiectivă. Sublinierea lipsită de orice echivoc, de orice compromis a primordialității negocierilor diplomatice pentru reglementarea pașnică a litigiilor interstatale, recunoașterea însemnătății fiecăruia dintre celelalte mijloace care alcătuiesc instrumentele de care dispun statele, credința nestrămutată în rolul diplomației și mecanismele multilaterale mențin, la distanță de zeci de ani, concepția diplomației românești în primul plan al contemporaneității și invită mereu la reflecții de ordin politic, diplomatic, dar și etic și filozofic.

Dezbaterile de după al Doilea Război Mondial din cadrul O.N.U., de la pragul dintre milenii, atestă *actualitatea* unui mare număr de idei și propuneri elaborate de diplomații români în contextul forului genevez. Dezbaterile internaționale de astăzi, deși și acum deseori sterile în eficacitatea lor, vin să dovedească cu tărie, valoarea gândirii diplomatice românești, privind „arsenalul” mijloacelor pașnice și mai ales primordialitatea negocierilor.

Anticipând analizele care vor fi făcute atât în timpul existenței Societății Națiunilor, dar mai ales în cadrul succesorilor săi, Organizația Națiunilor Unite, reprezentanții României au elaborat tema previziunii în relațiile internaționale. Luându-și ca temă de reflexie rezultatele celei de-a XII-a Adunări a Societății Națiunilor, sub președinția lui Nicolae Titulescu și constatând că unele din ele se situează sub așteptările făcute, iar altele sunt chiar deasupra speranțelor legitime, Titulescu a conchis că „de-acum înainte cred că pronosticurile referitoare la bunul mers al lucrărilor unei adunări vor trebui să fie considerate de la bun început ca niște erori. Într-adevăr, o adunare ca a noastră nu-și întemeiază programul pe un acord prealabil și îl aduce la îndeplinire aplicând constantele pe care le dictează cartea sa fundamentală la evenimentele neprevăzute care pot să apară în orice moment”⁴⁵³.

Referindu-se la principiile care trebuie să călăuzească un diplomat în activitatea sa, Savel Rădulescu, diplomat la Geneva, un apropiat, un bun analist și observator al lui Nicolae Titulescu, a precizat: „Instinctul profetic al viitorului și rațiunea, călăuză a prezentului, calități care l-au caracterizat pe marele nostru diplomat și pe care acesta le-a insuflat întregii elite diplomatice române care ne-a reprezentat la Geneva”⁴⁵⁴.

Previziunile lui Titulescu în ceea ce privește de exemplu, realizarea unității europene, a condițiilor, a împrejurărilor în care va fi posibilă aceasta, evidențiază liantul de evidentă actualitate pe care l-a construit argumentația gândirii titulesciene.

Delegațiile României la Liga Națiunilor au promovat o *viziune dinamică și militantă* despre căile construirii păcii, precum și convingerea că pacea nu putea fi decât o operă colectivă a popoarelor. Constantin Antoniaade a relevat că există un domeniu în care sentimentul poate fi aliatul de preț al

⁴⁵³ Nicolae Titulescu, *op. cit.*, p. 381

⁴⁵⁴ Savel Rădulescu, *Nicolae Titulescu, diplomat*, în *Diplomați iluștri*, vol. I, Editura Politică, 1969, p. 409-410

rațiunii, și anume înțelegerea reciprocă a popoarelor, ca unică sursă a unei păci statornice și roditoare care nu înseamnă nimic altceva decât conștiința universalității speței umane.

Diplomații români au dat dovada conștientizării și înțelegerii profunde a legislației Societății, a Pactului acesteia, a rolului pe care suprema organizație trebuie să-l joace prin prisma raportului dintre teoretic și practic în viața internațională, subliniind deopotrivă meritele, dar și deficiențele acesteia.

În viziunea diplomației românești, pacea trebuia slujită prin folosirea mecanismelor multilaterale pe care le oferea Liga Națiunilor. Nicolae Titulescu a făcut referire deseori la noțiunea de *suflet colectiv*, invocând solidaritatea necesară a statelor membre ale Ligii. Acest *suflet colectiv* avea menirea de a purta omenirea reprezentată prin Adunarea Ligii Națiunilor, „spre un viitor mai bun și mai drept”⁴⁵⁵. De fapt, diplomatul român a arătat că Societatea Națiunilor se întemeiază mai mult pe *sufletul omenesc* decât pe Pactul său. El a mai apreciat că „în ultimă instanță Societatea Națiunilor nu se întemeiază pe state ci pe fiecare dintre noi”⁴⁵⁶, făcând referire la toți oamenii politici, la diplomații care le reprezentau. Este o concepție cât se poate de actuală, etern valabilă în toate structurile și organizațiile internaționale, că este vorba de O.N.U. în primul rând, de Uniunea Europeană, de exemplu, sau alte organizații cu caracter global sau regional.

Reprezentanții români la Geneva au fost conștienți că reforma dorită a Pactului Societății Națiunilor, în condițiile degradării situației internaționale, în anii 30, nu putea duce prin ea însăși la rezultatele dorite, deoarece nu actul în sine purta vina nereușitelor sale, ci oamenii aflați la cârma destinelor politice ale țărilor lor. Și acest lucru s-a văzut și din luările de poziții românești de-a lungul anilor. România s-a pronunțat în favoarea îmbunătățirii activității Societății Națiunilor, nutrind

⁴⁵⁵ Nicolae Titulescu, *op. cit.*, p. 335-336

⁴⁵⁶ *Ibidem*

convingerea că, prin aceasta, lumea ar putea fi scoasă din haosul în care trăia, angajându-se la o nouă stare de ordine și va fi înfăptuit obiectivul menținerii păcii, care este o condiție indispensabilă a creării unei noi ordini de drept „cătrecare suntem îndemnați de tendința noastră instinctivă, de a înlocui ceea ce e bun prin ceea ce este și mai bun”⁴⁵⁷.

Contribuția românească la modelarea și îmbunătățirea acestei stări de lucruri a existat și ea poate fi exemplificată prin mijloacele necesare stipulate de reprezentanții țării noastre, de a nu se modifica textul Pactului Societății Națiunilor, de a se semna alături de Pact, acorduri regionale, de asistență mutuală, cu aplicarea articolului 16, fiecare stat membru al Societății, de a se declara înainte și în timp util politica pe care o va urma în cazul unor eventuale agresiuni. Reprezentanții români au dat totuși dovadă de realism politic, știind că dreptul internațional s-ar dovedi neputincios dacă voința statelor nu s-ar conforma postulatelor justiției.

Au existat numeroase aprecieri pozitive despre aportul și eforturile diplomației românești la viața Societății Națiunilor. Astfel, la Conferința Dezarmării, în 1963, la Conferința Mondială a Comerțului, în 1964, în Adunarea Generală a O.N.U., în 1965 și cu alte ocazii, mai mulți oratori, reprezentanți ai diferitelor state, au arătat că „anumite idei românești sunt mai actuale ca oricând”⁴⁵⁸. Preluând specificul definiției date agresiunii prin Convenția din 1933, la care un merit important a avut Nicolae Titulescu, O.N.U. avea să emită o definiție completă a acestei noțiuni, la 14 decembrie 1974, în cadrul Adunării Generale. Este și acest fapt o dovadă a persistenței în timp a concepției marelui diplomat român.

În 1982, cu prilejul celei de-a 37-a sesiuni a Adunării generale a O.N.U., delegația română a readus în atenție aceste idei și principii în contextul realizării unei *noi ordini umani-*

⁴⁵⁷ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, p. 180

⁴⁵⁸ Constantin I. Turcu, Ioan Voicu, *op. cit.*, p. 369

tare, a unui umanism de tip nou și a ocrotirii păcii ca valoare supremă a întregii omeniri ⁴⁵⁹.

Diplomații români acreditați la Geneva au știut să transforme Societatea Națiunilor într-o locație favorabilă, propice stabilirii de contacte cu diverși reprezentanți ai statelor, prim-miniștri, miniștri de externe, ambasadori extraordinari, personalități culturale, științifice, specialiști economici, acest fapt având darul de a permite o mai bună cunoaștere reciprocă și adoptarea unor măsuri de stabilire și consolidare a relațiilor diplomatice. Reprezentanții României la Geneva au fost mari maeștri ai unei diplomații multilaterale eficiente, promotori ai imaginii țării la un nivel atât de înalt și complex cum a fost Societatea Națiunilor.

Bineînțeles că nu a fost totul perfect în ceea ce privește implicarea țării noastre în relațiile cu supremul for mondial. Uneori, autoritățile române s-au înclinat în fața unor ingerințe dictate de marile puteri ale Ligii, amintim desigur „Planul de la Geneva”. Dar prestația diplomației noastre s-a dovedit și nu doar în acest caz, superioară celei a oficialităților.

Gândirea politică românească de atunci s-a caracterizat încă de atunci prin *modernitate*, *actualitate* și a realizat un liant necesar între moștenirea Genevei și acțiunea politico-diplomatică de astăzi. Cei care poartă responsabilitatea dificilă a politicii externe a României, în diferite contexte internaționale, au un model ideal, demn de urmat, de atitudine, gândire și acțiune în vederea susținerii, așa cum se cuvine, a intereselor țării. Aceasta deoarece, deși timpul istoric, conjunctura, sunt altele, imperativele și principiile diplomatice sunt același. O politică externă *mai fermă*, *mai abilă* și de ce nu, *mai demnă*, trebuie să caracterizeze astăzi diplomația românească. Și deasupra tuturor, *adevăratul patriotism*, *devotamentul* pus în slujba țării, trebuie să reprezinte o supremă deviză, așa cum a fost și pentru marii noștri diplomați din perioada interbelică.

⁴⁵⁹ *Ibidem*, p. 363

Vocea reprezentanților României, mai ales în O.N.U., succesoarea Societății Națiunilor, *trebuie să se audă mai des, cu mai multă tărie* și să aducă propuneri, puncte de vedere, inițiative concrete, eficiente care să ne aducă într-un fel aminte de ceea ce a reprezentat odată România la Societatea Națiunilor. Avem nevoie de un Titulescu, de un Pella, Antoniadă, Mironescu și lista poate continua.

Chiar dacă astăzi politica românească este deseori contestată, diplomația noastră are obligația de a se afla mereu la înălțime, pentru că servește interesele țării, ale noastre, ale tuturor, indiferent de culoare sau simpatie politică.

E drept că, la data la care aștern aceste rânduri, diplomația românească a realizat un mare succes prin obținerea unui verdict favorabil la Haga, în litigiul cu Ucraina, pentru justa delimitare între cele două țări a platformei continentale a Mării Negre. Este un succes care amintește de prestația reprezentanților țării noastre de la Geneva.

Activitatea diplomaților români la Societatea Națiunilor va rămâne mereu un *model care obligă*, care impune în permanență ridicarea ștachetei performanțelor diplomației românești actuale și viitoare.

ANEXE

BIOGRAFII ALE DIPLOMAȚILOR ROMÂNI

NICOLAE TITULESCU (1882-1941)

S-a născut la Craiova, la 16 martie 1882, în familia magistratului Ion Titulescu, președinte al curții de Apel din localitate și al Mariei Titulescu, nepoată a pictorului Theodor Aman.

Urmează școala primară „Jules Javet” și colegiul „Carol I” din Craiova, apoi între 1900-1904, studiile superioare în străinătate, la Facultatea de drept din Paris, fiind șef de promoție. În scurt timp, obține premii importante în Franța, la concursuri de drept civil și comercial precum „Ernest Beaumont”, titluri de laureat cu lucrări practice valoroase precum *Effects des acts à titre gratuit, consentis sous le régime de communauté soit par la femme seule soit par les deux conjoints au profit d'un enfant du premier lit d'un enfant commun ou d'un tiers, Pouvoir des assemblées générales girant à la modification du pacte social*.

Se întoarce în țară, funcționând ca profesor la catedra de drept civil a Facultății de drept a Universității din Iași. Obține doctoratul în drept în 1905, apoi devine profesor de drept la Facultatea de drept a Universității din București.

Intră în politică, aderând în 1908 la Partidul Conservator Democrat, fiind ales, în 1912, deputat de Romanați.

Deține primele funcții importante, precum cea din 1913, de membru al Comisiei pentru delimitarea frontierei din sudul Dobrogei, în urma Conferinței de Pace de la București. Are o

activitate parlamentară bogată, iar în 1917 este numit ministru de finanțe în guvernul Ion I. C. Brătianu.

Este unul dintre inițiatorii Consiliului Național al Unității Române pentru desăvârșirea unității statale a României, format în străinătate, la Paris.

Este numit prim delegat al României la Conferința de Pace de la Paris și semnează împreună cu Ioan Cantacuzino, Tratatul de pace cu Ungaria de la Trianon. Revine apoi la ministerul de finanțe, unde va elabora o lege importantă în 1920, a venitului minim impozabil.

Conduce delegația României în 1920 la Conferința de la Spa, semnând acordul reparațiilor de război datorate de Germania statelor învingătoare.

La 27 august 1920 este desemnat în prima delegație a României la Societatea Națiunilor. Între 1921 și 1927 este trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Londra. Paralel are o activitate bogată la Geneva.

În 1927 preia portofoliul Ministerului Afacerilor Străine pe care-l va deține până în 1928. Are numeroase întâlniri la Paris, Londra, Geneva, Roma, cu reprezentanții de seamă ai multor state. Din 1928 va reveni în funcția de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Londra.

Prezintă comunicări importante în capitalele Europei, la Paris, la Academia Diplomatică Internațională ca *La Société des Nations et les minorités*, la Berlin, în Comitetul pentru Înțelegere Internațională, *Dinamica Păcii*, la Londra, în cadrul Societății Internaționale de filologie, științe și arte frumoase, discursul *Politica și pacea*.

Reprezintă România la Conferința pentru reparații de la Haga (1929-1930).

Momentul de vârf al carierei sale sete dubla sa alegere, în 1930 și 1931, ca președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor, fapt unic în istoria forului de la Geneva.

Conduce, între 1932 și 1934 delegația românească la Conferința dezarmării de la Geneva, iar în 1932 primește din nou portofoliul externelor. În 1933 devine coautor la „Convenția de definire a agresiunii”, cunoscută și drept Convenția Litvinov-Titulescu.

În 1934 este semnatar, la Atena, în numele României, al Pactului Înțelegerii Balcanice, alături de Turcia, Iugoslavia și Grecia, devenind un purtător de cuvânt al acesteia ca de fapt și al Micii Înțelegeri. În 1934, de asemenea, semnează, în numele Micii Înțelegeri, aderarea României la Pactul de neagresiune și conciliațiune de la Rio de Janeiro.

În 1934 este ales președinte al Academiei Diplomatice Internaționale de la Paris și este propus pentru Premiul Nobel pentru pace în 1935 de către Facultatea de literatură și filologie din Iași.

În mod neașteptat este înlăturat din guvern la 29 august 1936, dar își continuă. Fără a avea o calitate oficială, activitatea și inițiativele prodigioase în Europa. În 1937, rostește la Londra, în Camera Comunelor, Conferința *Despre metodele practice de a păstra pacea existentă*, la Oxford discursul *Situația internațională a Europei* sau la Bratislava, la Universitatea Komensky, *Ordinea în gândire*.

Pe plan intern, ia atitudine împotriva Gărzii de Fier, a Mișcării Legionare.

În ultimii ani ai vieții, în exil, la St. Moritz, la Cap Martin, Monte Carlo, rămâne conectat la viața politică internațională și ține legătura cu autoritățile din țară, cu regele Carol al II-lea, cu principalii oameni politici, în legătură cu problemele stringente ale României.

Se stinge din viață, bolnav, la Cannes, la 17 martie 1941, în plin război. Rămășițele sale pământești vor fi aduse în țară, fiind înmormântat la Brașov, în 1992.

A fost socotit, pe bună dreptate cel mai mare diplomat român din toate timpurile și una din personalitățile cele mai

proeminente ale diplomației universale din secolul XX. Diplomatul grec A. F. Frangulis afirma la moartea sa: „Se poate spune că Europa a pierdut în Nicolae Titulescu pe unul dintre cei mai mari slujitori ai săi...

VESPASSIAN V. PELLA (1897 - 1960)

Rămâne în istorie ca un eminent jurist și diplomat. Urmează studiile de drept la Facultatea de Drept din Universitatea din București și apoi la Paris.

Devine alături de Nicolae Titulescu unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai României la Geneva.

Ca diplomat și-a pus întreaga operă juridică în slujba operă juridică în slujba păcii și securității popoarelor, având o deosebită vocație și mult talent în elaborarea legislației de prevenire a agresiunii la nivel de stat.

Este membru supleant în 1930 al Comitetului Societății Națiunilor pentru amendarea Pactului Societății în vederea punerii de acord cu Pactul de la Paris.

A jucat un rol important în organizarea și desfășurarea Conferințelor Balcanice, în 1930, 1931 și 1933.

Se remarcă în mod deosebit în cadrul Conferinței dezarmării (1932-1934), prin *Memorandumul pentru dezarmare morală* din 1932 și prin *Chestionar și texte propuse de Comitetul juridic* în 1933.

Abordează în mod special studii consacrate criminalității colective a statelor, inițiind în 1935, un proiect al unei Convenții pentru reprimarea terorismului. Este unul dintre fondatorii dreptului penal internațional, deținând și funcția de președinte al „Asociației Internaționale de Drept Penal”. La insistențele sale, „Asociația Internațională de Drept Penal” a adoptat în 1938 ideea unei Curți Criminale Internaționale.

Funcționează ca profesor de drept penal internațional la Haga, Paris, Washington, iar în țară la Iași și București.

În 1940, propune înființarea unui Consiliu al Dunării maritime pentru sectorul Brăila-Sulina, în locul Comisiei Europene a Dunării.

În 1941, devine membru al Academiei Române, dar va fi exclus în 1948 de către regimul comunist.

Opera sa juridică literară cuprinde cărți de o deosebită importanță pe plan internațional, precum: *La criminalité collective des états et le droit de l'avenir* (Geneva, 1946), *Projet d'un code répressif mondial* (Paris, 1947), *Le code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité* (Paris, 1957).

La solicitarea O.N.U., în 1950, elaborează un memorandum: *Memorandum sur le projet du Code répressif des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité*.

Este, de asemenea, din 1944, administrator al fondului „Ligii românilor liberi”, din momentul în care fusese investit ca șef al legației române de la Berna.

Moare în exil, la New York, în 1960.

CONSTANTIN ANTONIADE (1880 - 1954)

Este cunoscut ca un diplomat de mare valoare, dar și ca scriitor, istoric al culturii. Se naște la București, urmează Liceul Matei Basarab. Este absolvent al Facultății de Drept și al Facultății de Filozofie și Litere din București.

Urmează cariera de magistrat, mai întâi ca judecător de ocol în Ilfov și Constanța, apoi ajunge consilier al Curții de Apel din București (1916-1925).

Ca urmare a activității sale meritoase este ales membru al Consiliului Superior Legislativ, Secțiunea I (1925-1928).

Deține funcția de secretar al delegației române la Conferința de Pace de la Paris și membru al Tribunalului mixt. Este unul din

oamenii de bază ai reprezentanței românești la Societatea Națiunilor, în 1928 preluând conducerea efectivă a Legației române de pe lângă forul mondial. Este ministru plenipotențiar și reprezentant permanent al României la Geneva (1928-1936), fiind chemat din funcție odată cu demiterea lui Nicolae Titulescu din fruntea diplomației românești, la 29 august 1936.

Se remarcă la Geneva printr-o vie și intensă activitate, luări de poziții și inițiative dar și prin tăria și fermitatea cu care a rezistat deseori presiunilor exercitate de marile puteri asupra atitudinii corecte și obiective a României.

Ocupă apoi funcția de ministru plenipotențiar la Berna (1936- 1938). După război, se refugiază în exil, unde devine membru al Comitetului Național Român. Va fi judecat în lipsă drept conspirator anticomunist în 1947.

Opera sa literară este destul de interesantă ca tematică și este axată pe renașterism: *Renașterea italiană*, *Figuri din Cinquecento*, *Machiavelli*, *Don Carlos*, conține scrieri cu caracter profund filozofic precum: *Filozofia lui Henri Bergson*, *Iluziunea realistă*. În domeniul dreptului și sociologiei se remarcă de la bun început prin *Știința dreptului și evoluționismul* (1902), operă de referință pentru gândirea sociologică și juridică de la începutul secolului XX. O altă lucrare interesantă este *Imperialismul culturii germane* (1915), pentru care, în 1916, fusese arestat, deportat de către ocupanții germani, reușind să evadeze și să stea ascuns până la sfârșitul războiului.

Cel care a fost definit ca „un aristocrat de merite și talente” în lumea juridică românească se stinge din viață departe de țară, la Madrid.

NICOLAE PETRESCU – COMNEN (1881 – 1958)

Se evidențiază ca un om politic și diplomat care a servit țara în momente cruciale. Este fiu de magistrat. Își realizează studiile de drept și științe politice la București, luându-și apoi doctoratul în drept la Paris, în 1905.

Este conferențiar la catedra de Economie și Legislație internațională la Facultatea de Drept din București.

Se implică în problemele diplomatice din Primul Război Mondial și apoi ca delegat al României la Conferința de Pace de la Paris.

Devine membru al Partidului Național Liberal și este ales parlamentar (1919-1923).

În perioada 1923-1927 este desemnat ministru plenipotențiar și delegat permanent la Societatea Națiunilor, unde se face remarcat prin activitatea sa laborioasă, apoi la Conferința dezarmării și la Conferința Muncii.

Între 1927 și 1937 ocupă postul de ambasador la Berlin și Vatican. Este numit apoi subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine.

În perioada 1938-1939 este ministrul Afacerilor Străine al României în guvernele Goga-Cuza și Miron Cristea. Din 1939 până în 1941 revine ca ambasador la Vatican.

Se remarcă și prin inițiativele sale umanitariste. Astfel, în 1943, fondează, în exil, în plin război, Comitetul Român al Crucii Roșii, pe care l-a prezidat până în 1952. De asemenea, în același an, se implică în Italia cu succes, în negocierile dintre ambele părți aflate în război, pentru a salva comorile artistice ale Florenței, fapt pentru care va fi decernat cu titlul de cetățean de onoare al Florenței, oraș în care de fapt va trăi după război, până la sfârșitul vieții, în 1958.

Este autorul unor cărți istorice de referință, în special despre primul război mondial și înfăptuirea României Mari: *Războiul românilor-1916-1917, Bessarabia, Greater Romania*. Primește titluri, decorații, pentru serviciile aduse țării sale și ideii de democrație în Europa.

DEMETRU NEGULESCU (1875 – 1950)

A fost un jurist și un diplomat de prestigiu. Absolvent al Facultății de Drept al Universității din București și Paris, devine doctor în drept al Universității din Paris, în 1900.

Revine apoi în țară ca judecător la Tribunalul București (1901-1908) și urmează după aceea cariera universitară la Facultatea de Drept din București și ca profesor la Academia de Drept Internațională de la Haga și Institutul de Înalte Studii Internaționale din Paris.

Deține o lungă perioadă funcția de judecător la Curtea Permanentă de Justiție Internațională (1921-1940), în această calitate neegalată până în prezent de un alt jurist român, participând la adoptarea unor hotărâri în spețe celebre.

Face parte din prima delegație a României la Societatea Națiunilor, începând cu 27 august 1920, alături de Nicolae Titulescu și Thoma Ionescu, participând apoi la a doua (1921) și a șasea adunare (1925) Adunare Generală a Societății, unde încă de la bun început se distinge prin luările sale de cuvânt.

Ia parte la lucrările Comisiei de elaborare a statutului Curții Permanente de Justiție Internațională și ale celei de elaborare a amendamentelor Pactului Societății Națiunilor. Este președinte al Institutului Român de Drept Internațional și codirector al Revistei Române de Drept Internațional.

Activitatea sa diplomatică susținută este completată și de participarea ca delegat al României la Conferința de aderare a S.U.A. la statutul C.P.J.I. în 1926 și la prima Conferință de Codificare a Dreptului Internațional, în 1930.

Este ales membru al Uniunii Juridice Internaționale, al Institutului de Drept Internațional, al Asociației de Drept Internațional, al Academiei Diplomatice Internaționale, consecință a meritelor sale deosebite.

Este autor al numeroase monografii și articole de drept apărute în presa românească și internațională.

THOMA IONESCU (1860 – 1926)

Este cunoscut ca medic chirurg anatomist de renume, dar și diplomat. Se naște la București. Urmează Facultatea de medicină la Paris, în paralel și științele juridice.

Lucrează la Paris (1892 –1895), fiind profesor universitar în capitala Franței. Apoi se întoarce în țară și funcționează la Facultatea de medicină din București până la moartea sa în 1926.

În 1890 devine doctor în medicină și chirurgie. Este numit decan al Facultății de medicină și rector al Universității din București (1912-1915).

Este considerat întemeietor al școlii românești de chirurgie și anatomie topografică.

Face parte, ca vicepreședinte, din „Asociația Română pentru Societatea Națiunilor” (1919-1920) și a legației de la Roma. Ulterior face parte din delegațiile României la Geneva.

În 1939 este numit secretar general al Ministerului Afacerilor Străine. De asemenea ocupă și funcția de guvernator al Băncii Românești.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial îndeplinește misiunea de șef al legației române la Ankara, unde între 1943 și 1944 negociază cu aliații, ca reprezentant al României, ieșirea țării din război.

Este judecat în lipsă în procesul din 1947 intentat fruntașilor Partidului Național Țărănesc. În exil face parte din „Liga românilor liberi”, fiind unul dintre membrii Comitetului

Național Român, un fel de guvern format în 1948, la Washington de Nicolae Rădescu.

Fondează periodice, publicații de specialitate: „Revista de chirurgie”(1897), „Societatea Română de chirurgie”(1897). Este ales membru de onoare al Academiei Române în 1925, precum și al Academiei de medicină din Paris și al Societății Internaționale de Chirurgie.

Printre numeroasele sale lucrări de specialitate se numără: *Le traité chirurgical du cancer utérin* (1902), *La rachianesthésie générale* (1919).

EDMOND CIUNTU (1885 – 1959)

A fost jurist și diplomat de valoare. Se naște în comuna Săcelu, județul Gorj. Este absolvent al Facultății de Drept din București, doctor în drept la Paris.

Reprezintă România în anii 20 la Societatea Națiunilor, fiind desemnat în 1925 ca director al Secretariatului român de pe lângă Societatea Națiunilor, funcție pentru care va fi apreciat atât în țară cât și la Geneva.

Intră în Ministerul Afacerilor Străine, unde îndeplinește funcția de secretar clasa I (1928-1933). Pentru scurt timp, între 1933 și 1934 este ministru plenipotențiar la Ankara.

În 1934 devine ministru ambasador la Moscova, cu ocazia deschiderii Legației române. Este primul ambasador român la Moscova după ruperea relațiilor diplomatice româno-ruse în 1917, odată cu venirea bolșevicilor la putere.

Face parte din Comisia română de armistițiu, la 12 septembrie 1944, susținând la Moscova, ferm, cu insistență interesele României. Ia parte la discuțiile din cadrul Comisiei Aliate de Control (1944-1945), unde, de asemenea va avea o atitudine demnă de apreciat în fața demnitarilor sovietici.

Se retrage din diplomație în 1945.

GEORGE OPRESCU (1881 – 1969)

Rămâne ca istoric și critic de artă renumit. Se naște la Câmpulung, absolvă Liceul Matei Basarab din localitate, apoi urmează cursurile Facultății de Litere și Filozofie al Universității din Lyon.

Funcționează din 1931 ca profesor la Academia de Arte Frumoase, catedra de Istoria artei din București. Este creatorul școlii române de critică și istorie a artei.

În 1923 este ales secretar al Comisiei de Cooperare Intelectuală Internațională din cadrul Societății Națiunilor, funcție pe care o va îndeplini cu profesionalism, stabilind cu acest prilej contacte personale cu mari personalități ale secolului XX ca Albert Einstein, Marie Curie-Slodowska, Gilbert Murray, Bella Bartok, Paul Valery, Karel Kapec și mulți alții.

Prezintă în țară expoziții ale unor artiști români sau străini în muzeul Toma Stelian, condus de el însuși.

Tine conferințe, publică articole, studii, cărți monografice precum: *Manualul de Istoria artei*, *Grafica românească în secolul XX*, monografii despre Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu și alți artiști români.

Donează Academiei Române, în 1945, o colecție impresionantă de 7000 de gravuri de la Hokusai la Rembrandt, de la Durer la Piranesi, existente în diferite expoziții. Este ales membru al Academiei Române în 1948.

Apare în jurnalul lui Thomas Mann, semn al aprecierii personalității sale. În cartea sa memorialistică, *Memorii* (1968) relatează pe larg despre toate episoadele importante ale vieții sale de artist, inclusiv despre participarea sa, în special pe plan intelectual, la Societatea Națiunilor.

ELENA VĂCĂRESCU (1864 – 1947)

Este cunoscută ca poetă și prozatoare în special, om de o deosebită cultură, dar și ca diplomat. Este una din femeile celebre ale istoriei culturii și civilizației. Se naște la Târgoviște, în vechea și renumita familie a Văcăreștilor, ca fiică a diplomatului Ioan Văcărescu, nepoată pe linie directă a lui Iancu Văcărescu, descendentă prin mama sa, a familiei Fălcoianu. Își petrece copilăria la Târgoviște, iar tinerețea o va trăi în anturajul familiei regale, ca domnișoară de onoare.

După relația sa nefericită cu principele Ferdinand, din 1891, pleacă în exil și trăiește, până la sfârșitul vieții sale în străinătate, mai întâi în Italia, la Veneția, iar din 1895, definitiv în Franța, unde se distinge pe plan cultural, literar.

Devine o adevărată ambasadoare a culturii românești peste hotare. Activitatea sa e dublată de cea de diplomat, pusă în slujba țării de origine, mai întâi ca secretar al Asociației române de pe lângă Societatea Națiunilor apoi ca secretar al delegației românești la Geneva.

În 1922 este aleasă membru permanent în Comitetul de conducere a Comisiei de Cooperare Intelectuală Internațională din cadrul Societății Națiunilor, participând la fondarea Institutului de Cooperare Intelectuală în 1924. L-a secondat pe Nicolae Titulescu atât în chestiuni culturale cât și politice, nu lipsite de importanță, manifestând aptitudini și pentru politică.

La Geneva, propune crearea unei biblioteci universale. În 1930, fondează „Comitetul Internațional pentru difuzarea Artelor și Literelor prin Cinematograf” cu secție și în România.

În 1937, înființează premiul ce-i poartă numele, decernat de Comitetul Femina pentru Critică și Istorie.

Este laureată de două ori cu premiul Academiei Franceze, în 1927, primind Legiunea de Onoare din partea președintelui Franței.

Din 1925 este membru al Academiei Române.

Opera sa literară este vastă și cuprinde: poeme - *Chants d'Aurore*(1886), *L'Ame sereine* (1896), *Lueurs et Flammes* (1903); prelucrări folclorice - *Le rhapsode de la Dâmbovița* (1889), *Nuits d'Orient* (1907), *Dans l'or du soir* (1927); romane - *Amor vincit* (1908), *Le Sortilège* (1911); piese de teatru - *Stana* (1904), *Pe urma dragostei* (1895); memorialistică - *Memorial sur le mode mineur* (1946), *Le roman de ma vie* (1945).

Moare la Paris, dar va fi îngropată în țara sa de origine, la București.

Elena Văcărescu a fost, așa cum a caracterizat-o Camil Petrescu „o româncă din cel mai adevărat sânge românesc care-și afirmă și originea și sufletul românesc”

GEORGE G. MIRONESCU (1874 – 1949)

Este considerat un strălucit om de drept și de stat. Este absolvent al Facultății de Drept din București și apoi devine profesor al aceleiași facultăți și decan al acesteia. Își ia doctoratul în drept la Paris (1899). Urmează și cariera de magistrat, fiind procuror.

În 1918 ia parte la Roma, la Conferința naționalităților oprimate din fostul Imperiu austro-ungar.

Este desemnat în delegația României la Conferința de Pace de la Paris.

Este deputat în toate legislaturile, vicepreședinte al Senatului, ministru al Instrucției publice (1921-1922), ministru de finanțe (1930), ministru de stat (1938).

Se remarcă ca unul dintre reprezentanții de seamă ai României la Geneva (1929-1930).

Deține doar pentru câteva luni (1930-1931) funcția de prim-ministru al României.

Are cinstea de a prezida solemnitatea încoronării lui Carol al II-lea. Este membru al Consiliului de Coroană și consilier regal, în 1938.

Primește calitatea de membru de onoare al Academiei Române în 1939.

După război, în condițiile preluării puterii de către comuniști, este condamnat în 1947, în procesul intentat membrilor Partidului Național Țărănesc, la 5 ani închisoare, dar reușește temporar să se ascundă.

Moare, se pare asasinat, în București, căzând victimă a comuniștilor.

CONSTANTIN VIȘOIANU (1897 –1962)

A fost cu siguranță unul dintre cei mai valoroși diplomați români de carieră. Se naște la Urlați. Urmează dreptul la București, apoi la Paris.

Intră în Ministerul Afacerilor Străine și ocupă mai întâi funcția de secretar al Comisiei mixte de arbitraj de la Paris (1926-1931).

Este membru al delegației românești la Societatea Națiunilor (1929-1931), ocupând funcția importantă de membru în Secretariatul Societății (1931-1933).

Este apoi numit ministru plenipotențier la Haga și Varșovia (1933-1937).

Îndeplinește o misiune importantă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, negociind alături de Barbu Știrbei, la Cairo, cu aliații, în primăvara lui 1944. Se distinge prin poziția sa în favoarea evreilor în timpul războiului.

Face parte din delegația României la Armistițiul de la Moscova din septembrie 1944.

Este numit apoi ministru de externe în guvernele Sănătescu și Rădescu, între noiembrie 1944 și martie 1945. Este un influent membru al Partidului Național Țărănesc.

După instaurarea regimului comunist reușește să se refugieze în exil, în Elveția, unde va fi președinte al Comitetului Național Român, calitate în care fondează Fundația Universitară Carol I și publică revista *Voința Românească*. Este și președinte al delegației românilor din exil la Adunarea națiunilor europene captive.

Se afirmă ca un adept al europenismului, al mișcării de unitate europeană.

Scrie câteva cărți între care: *Misiunile mele*, *Curtoazia pumnului*.

Despre persoana sa, Adrian Halman, ambasador al Marii Britanii la București a spus că a fost „unul dintre românii cu cea mai bună judecată pe care i-am întâlnit”.

EUGEN FILOTTI (1896 – 1975)

A fost diplomat, om de cultură, jurnalist. Se naște la București, absolvă liceul Gheorghe Lazăr, apoi se înscrie inițial la Facultatea de Farmacie pe care o întrerupe, participând pe front, în Primul Război Mondial. Abandonează farmacia și urmează Facultatea de Drept din București.

Se remarcă mai întâi prin cariera jurnalistică, fiind redactor, apoi director la *Adevărul* (1924-1926).

În 1927 intră în diplomație, mai întâi ca atașat de presă la Praga.

Este delegat al României la Societatea Națiunilor (1928-1930). Din 1930 îndeplinește funcția de director al presei și informațiilor în Ministerul Afacerilor Străine.

Din 1935 este desemnat succesiv ca ministru plenipotențiar la Ankara, Atena, Sofia și Budapesta. În timpul misiunii de la Atena acordă sprijin comunității de aromâni din Grecia.

La 23 august 1944 devine secretar general al Ministerului Afacerilor Străine. Face parte, ca expert, din delegația română

la Conferința de Pace de la Paris (1946-1947), apoi pentru scurt timp este ambasador la Roma.

În 1947 se pensionează și se retrage din diplomatie.

Este persecutat de regimul comunist, dar în 1957 este reabilitat și numit director al Editurii în limba străină al Comitetului de Stat pentru relații culturale cu străinătatea, intrând și în Uniunea Scriitorilor.

Opera sa literară se bazează în primul rând pe traduceri din H. Mann, Cronin, Goethe și alți scriitori importanți.

SAVEL RĂDULESCU (1898 - 1970)

Cu certitudine, a fost o personalitate polivalentă, jurist, diplomat, arhivist, expert în economie internațională, nepot și cel mai apropiat colaborator și prieten al lui Nicolae Titulescu.

Este reprezentant al României la Geneva (1928-1932), ca secretar al lui Titulescu.

Membru al Partidului Național Liberal, ocupă funcția de subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine și consilier la Legația din Londra (1932-1934).

Reprezintă țara la Acordurile de la Haga, în 1930 și la numeroase conferințe internaționale.

Face parte din delegația română la Moscova pentru semnarea Convenției de armistițiu din septembrie 1944 ca președinte al Comisiei Române pentru aplicarea armistițiului, opunându-se ferm sovieticilor.

Participă la Conferința de Pace de la Paris (1946-1947), înaintând un memoriu către membrii Comisiei Aliate de Control prin care denunță jaful sovietic în România.

Este arestat în 1948 și condamnat în 1951 la 8 ani de muncă silnică. După ieșirea din închisoarea comunistă va trăi retras până la sfârșitul vieții sale.

Îi aparține o carte prețioasă despre Nicolae Titulescu, *Nicolae Titulescu, om de stat european și al Ligii Națiunilor*.

MIRCEA DJUVARA (1886 – 1944)

Este cunoscut ca jurist și diplomat român de recunoaștere europeană. Este absolvent atât al Facultății de Drept cât și a celei de Litere și Filozofie. În 1909 își ia licența cu bile albe, iar în 1909, doctoratul la Paris.

În 1920 devine conferențiar la Facultatea de Drept din București și ca urmare a recunoașterii meritelor sale ulterioare, profesor la Academia de Drept Internațional de la Haga.

Este desemnat delegat la Conferința de Pace de la Paris unde susține cauza unității naționale a românilor. Face parte, în dese rânduri, din delegațiile României la Societatea Națiunilor.

Ține prelegeri în diferite capitale europene precum: Paris, Roma, Viena, Berlin. În discursurile sale ia poziție împotriva nazismului și a pericolului extremismului.

Este ales membru în instituții importante precum „Asociația pentru studiu și reformă socială”, „Societatea de Studii filozofice”.

Este membru al Partidului Național Liberal, ocupând funcția de vicepreședinte al Camerei Deputaților și apoi pe cea de ministru al Justiției.

Cea mai importantă lucrare a sa este considerată *Națiunea română ca principiu al dreptului nostru*.

Despre el, Dimitrie Gusti a spus că „Mircea Djuvara a fost un apostol al ideii naționale”.

BIBLIOGRAFIE

I. LUCRĂRI ȘI MONOGRAFII

- Bărbulescu Petre, *România la Societatea Națiunilor (1929-1939). Momente și semnificații*, Editura Politică, București, 1975
- Bărbulescu Petre, Gheorghe Gheorghe, *Reprezentanțele diplomatice ale României, vol II (1911-1939)*, Editura Politică, București, 1971
- Berstein Serge, Milza Pierre, *Istoria Europei, vol. III, V*, Editura Institutul European, București, 1998
- Bold Emilian, Ciupercă Ion, *Europa în derivă (1918-1940)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2005
- Bourgeois Léon, *L'oeuvre de la Société des Nations (1920-1923)*, Paris, Payot, 1923
- Braunstein Florence, Pépin Jean-François, *Marile doctrine*, Editura Antet, Oradea, 1997
- Buzatu Gheorghe și colaboratorii, *Nicolae Titulescu și strategia păcii. Jurnal*, Editura Junimea, Iași, 1982
- Campus Eliza, *Politica externă a României (1913-1947)*, Editura Politică, București, 1980
- Ibidem, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică, București, 1968
- Cassin René, *Există un secret al celebrității?*, Editura Politică, București, 1971

- Chamoux François, *Civilizația greacă, vol. II*, Editura Meridiane, București, 1985
- Coudenhove-Kalergi, *Pan-Europa*, Viena, 1923
- Culbertson Ely, *Total Peace, what makes war and how to organize peace*, New York, Garden City, 1943
- Daișcovici Nicolae, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, studiu introductiv, Iași, 1936
- Duroselle J. P., *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, VI-e édition, Daloz, 1974
- Duroselle J. P., Renouvin Pierre, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, Armand Colin, 1964
- Fleicher Arnold Arthur, *Le Pacte de la Société des Nations*, Paris, 1922
- Galabert Henri, *La Commission de Coopération Intellectuelle de la Société des Nations*, Toulouse, 1931
- Geamănu Grigore, *Drept internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965
- Ibidem, *Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967
- Giurescu Dinu G. și colaboratorii, *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2007
- Grecescu Ion, *Nicolae Titulescu*, Editura Politică, București, 1980
- Gusti Dimitrie, *Pagini alese*, Editura Științifică, București, 1965
- Kogălniceanu Mihail, *Texte social-politice alese*, Editura Politică, București, 1967
- Launay Jacques de, *Titulescu et l'Europe*, Editions Byblos, Paris, 1976
- Iacobescu Mihai, *România și Societatea Națiunilor (1919-1929)*, Editura Academiei, București, 1988

- Ianculesco V., *La Petite Entente et l'Union Européenne*, Paris, 1931
- Iohanet René, *Le Principe des Nationalités*, Paris, 1923
- Matei Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României (1919-1934)*, Editura Academiei, București, 1971
- Murray Gilbert, *From the League to U. N.*, London, Oxford University Press, 1948
- Oprescu George, *Amintiri, evocări*, Editura pentru literatură, București, 1968
- Pătrășcanu Lucrețiu, *Studii economice și social-politice (1925- 1945)*, Editura Politică, București, 1978
- Pella Vespasian V., *Le Pacte Briand-Kellogg*, Paris, 1930
- Rădulescu Savel, *Diplomați iluștri*, Editura Politică, București, 1969
- Scelle G., *Le Pacte de la Société des Nations et sa liaison avec la Traité de paix*, Paris, 1919
- Scurtu Ioan, *Istoria României între 1918-1940*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996.
- Turcu Constantin I., Voicu Ioan, *Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii*, București, Editura Politică, 1984
- Visscher Charles de, *Théories et réalités en droit international public*, Paris, A. Pedone, 1970
- Walters F. P., *History of the League of Nations*, London, 1952

II. COLECȚII DE ACTE ȘI DOCUMENTE

- Arhiva M. A. E., fond Societatea Națiunilor (Geneva)
- Arhiva M. A. E., fond Înțelegerea Balcanică
- Arhiva M. A. E., fond T 34
- Arhiva M. A. E., fond Dosare personale

- Les Archives de la Société des Nations
- * * * Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967. Studiu introductiv, texte alese și adnotări de Robert Deutsch
- * * * Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura politică, București, 1967. Colectiv de redacție: George Macovescu, redactor responsabil, Dinu C. Giurescu, Gheorghe Ploșteanu, George G. Potra, Constantin I. Turcu
- Scurtu Ioan, Stanciu-Stănescu Theodora, Scurtu Georgiana Margareta, *Documente privind situația României între 1918-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002
- Scurtu Ioan, coordonator, *Relații internaționale în acte și documente, vol. I. 1917-1939*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974
- „Monitorul Oficial”

III. PERIODICE

- Adevărul, 1920, 1925, 1928, 1932, 1936
- Ardealul, 1931
- Cuvântul liber, 1936
- Descătușarea, 1932
- Dimineața, 1930, 1936
- Dosarele Historia, 2004
- Gazeta de Transilvania, 1931
- Gândul vremii, 1934
- Neamul românesc, 1933
- Ploieștii, 1931
- Scânteia, 1932
- Ultima Oră, 1945
- Universul, 1920, 1927, 1932, 1936

IV. ARTICOLE, STUDII, CUVÂNTĂRI, DECLARAȚII

- Bărbulescu Petre, Gheorghe Gheorghe, *Les débuts de l'activité de la Roumanie à la Ligue des Nations*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 1/1970

- Blaga Lucian, *Nicolae Titulescu*, în *Isvoade (Eseuri, conferințe, articole)*, Editura Univers, București, 1972

- Ciuntu Edmond, *Titulescu, un apărător al păcii*, în „Ultima oră”, 22 aprilie 1945

- Colban Erik, *La Société des Nations*, în *Politica externă a României*, manuscris în limba engleză, București, 1937, Arhiva M. A. E., fond T 34

- Dașcovici Nicolae, *Principiul naționalităților*, în *Politica externă a României*, 1937

- Frangulis A. F., *Nicolas Titulesco*, în „Dictionnaire Diplomatique”, tome V, Paris

- Gusti Dimitrie, *Originea și ființa Societății Națiunilor*, în *Politica externă a României*, 1937

- Heida J., *La Coopération économique des pays de la Petite Entente*, în „L'Europe Centrale”, 2 mars 1929

- Iancovici D., *Trei ani de activitate a Societății Națiunilor*, în *Politica externă a României*, 1937

- Iorga Nicolae, *O încercare de tetrarhie europeană*, în „Neamul românesc”, 28 martie 1933

- Luchaire Julien, *Coopération Intellectuelle*, în „Dictionnaire Diplomatique”, tome I, Paris

- Lupu N. Z., *Planul de la Geneva și împrejurările eșuării sale*, în „Anale”, nr. 1, 1966

- Marinescu Gheorghe, *Cooperația Intelectuală și Internațională*, în *Politica externă a României*, 1937

- Moisiuc Viorica, *La Roumanie et le problème de la Sécurité entre les deux guerres mondiales*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, tome XIX, 1980

- Oprescu George, *Amintiri de la Liga Națiunilor. Comisia Internațională de Cooperare Intelectuală*, în „Revista Română de Studii Internaționale”, nr. 2/1969

- Pangrați Ermil, *Opinia publică și Societatea Națiunilor. Asociația românească pentru Societatea Națiunilor*, în *Politica externă a României*, 1937

- Pordea G. A., *Un précurseur de l’unité européenne, Nicolas Titulesco*, în „Revue d’Histoire Diplomatique”, nr. 1-2/1982

- Roșca Viorica, *Imaginea României în presa europeană așa cum reiese din fondul Ministerului Propagandei Naționale(1927-1930)*, în „Studii și articole de Istorie”, nr LXXII/2007

- Sofronie Gheorghe, *Contribuție la cunoașterea Societății Națiunilor*, în „Bucovina”, I. E. Toronțiu, București, 1927

- Teodorescu-Braniște Tudor, *Nicolae Titulescu*, în volumul *Oameni și paiațe*, culegere de articole, Editura pentru literatură, București, 1967

- Titulescu Nicolae, *Pactul Societății Națiunilor și legătura sa cu Pactul Briand-Kellogg*, în „Dictionnaire Diplomatique”, tome III, Paris

- Turcu C. I., *Un messenger de la culture et de la diplomatie roumaine, Hélène Vacaresco*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, tome VII, nr. 2/1968

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	5
----------------------	---

CAPITOLUL I. SOCIETATEA NAȚIUNILOR. ISTORIC,

PREZENTARE GENERALĂ	9
1. CONSTITUIREA SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR	9
Premisele istorice ale constituirii Societății Națiunilor	9
Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)	18
Pactul Societății Națiunilor	21
Structura Societății Națiunilor	25
2. SOCIETATEA NAȚIUNILOR, ÎNTRE IDEALURI, REALIZĂRI	
ȘI EȘECURI	28
Tentative de întărire a rolului Societății și de asigurare a păcii.	
Adunări, conferințe, tratate (1920-1932)	28
Societatea Națiunilor și încercări de realizare a unității europene	36
Comisia de Cooperarea Intelectuală Internațională	39
Conferința dezarmării (1932-1934)	40
Declinul Societății Națiunilor (1934- 1939/1946)	45

CAPITOLUL II. ROMÂNIA, FACTOR ACTIV AL

SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR	49
1. CONTRIBUȚIA ROMÂNEASCĂ LA ÎNTEMEIEREA	
SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR (1919-1920)	49
2. ORGANIZAREA REPREZENTĂRII ROMÂNIEI	
LA SOCIETATEA NAȚIUNILOR	54
3. DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN ANII 20 ȘI APORTUL SĂU	
LA ÎNTĂRIREA ROLULUI SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR	60
Pactul Societății Națiunilor	61
Protocolul de la Geneva	65
Comisia pregătitoare a Conferinței dezarmării	67
România în Consiliul Societății Națiunilor	70
Curtea Permanentă de Justiție Internațională	71
Comisia de control a armamentului	74

Uniunea de Ajutor Internațional.....	75
Achitarea obligațiilor financiare față de bugetul Societății Națiunilor...	76
Comisia Europeană a Dunării.....	79
Chestiunea optanților unguri	82
Conferința Economică Internațională.....	89
Conferința Internațională a Muncii.....	91
Tranzitul substanțelor interzise.....	92
Consiliul Internațional al Femeilor.....	93
Conferința Internațională pentru reprimare a falsificării de monedă.	93
4. ROMÂNII ÎN COMISIA DE COOPERARE INTELECTUALĂ	
INTERNĂȚIONALĂ.....	95
5. ROMÂNIA ȘI UNITATEA EUROPEANĂ	105
6. SUB EGIDA LUI NICOLAE TITULESCU (1931-1932).....	109
7. CONFERINȚA DEZARMĂRII (1932-1934). INIȚIATIVE	
ROMÂNEȘTI	119
8. „PLANUL DE LA GENEVA”.....	142
9. DECLINUL SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR. EFORTURI ALE DIPLOMA-	
ȚIEI ROMÂNEȘTI DE SALVARE A PĂCII ȘI SECURITĂȚII	148
Conflictul italo-etioopian.....	148
Denunțarea Tratatului de la Locarno de către Germania	153
Reforma Pactului Societății Națiunilor.....	154
Represiunea internațională a terorismului	158
Problema refugiaților	161
Comisia Consultativă pentru probleme sociale.....	164
Problema minorităților.....	165

CAPITOLUL III. TRATATELE ROMÂNIEI ȘI SOCIETATEA NAȚIUNILOR..... 170

CAPITOLUL IV. ROMÂNII DESPRE SOCIETATEA NAȚIUNILOR. OPINII, PUNCTE DE VEDERE	176
1 OPINIA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ.....	176
2 PRESA ROMÂNEASCĂ.....	184
3 PERSONALITĂȚI CULTURALE.....	192

CAPITOLUL V. CONCLUZII. CONTRIBUȚIA ROMÂNEASCĂ LA SOCIETATEA NAȚIUNILOR, MODEL DE DIPLOMAȚIE	194
---	------------

ANEXE. BIOGRAFII AL DIPLOMAȚILOR ROMÂNI.....	207
Nicolae Titulescu.....	207
Vespasian V.Pella	210
Constantin Antoniadă	211
Nicolae Petrescu-Comnen	213
Demetru Negulescu	214
Thoma Ionescu	215
Edmond Ciuntu.....	216
George Oprescu	217
Elena Văcărescu	218
George G.Mironescu	219
Constantin Vișoianu	220
Eugen Filotti	221
Savel Rădulescu.....	222
Mircea Djuvara.....	223
BIBLIOGRAFIE	225
I. LUCRĂRI, MONOGRAFII.....	225
II. COLECȚII DE ACTE ȘI DOCUMENTE	227
III. PERIODICE	228
IV. ARTICOLE, STUDII, CUVÂNTĂRI, DECLARAȚII	229